

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

JACQUES LACAN VE FELSEFESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mustafa YILDIRIM

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK

Ankara-2010

ONAY

Mustafa Yıldırım tarafından hazırlanan “Jacques Lacan ve Felsefesi” başlıklı bu çalışma, 29.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK (Başkan)

.....

Prof. Dr. Veli URHAN

.....

Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl Fransız düşünürlerinden Jacques Lacan; düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Freud'un çalışmalarını inceleyerek başladığı kariyerine, çağdaşı olan düşünürler ve aydınlarla düşüncelerini paylaşarak devam etmiş ve sonra verdiği sayısız seminerleriyle kültürel değişimin bir simgesi haline gelmiştir. Post-feminizmden sinema kuramına, antropolojiden kültüre pek çok düşünceyi etkileyen Lacan'ın yirminci yüzyıldaki yerini belirlemek oldukça önemlidir.

Lacan'ın geriye bıraktığı felsefi ve bilimsel mirasına baktığımızda onun seminerleri, yazdığı "Ecrits" adlı eseri ve sayısız makalesiyle önemli bir külliyat bırakmıştır. Bir çok düşüncesi ise; yayımlanmamasına rağmen; yine onun ardında bıraktığı mirasları arasında yer alır. Lacan, kullandığı ağıdalı dille, anlaşılması zor bir düşünür olarak karşımızda durmaktadır. Alain Badiou'ya göre; Lacan, bir filozof olmaktan çok, bir anti-filozoftur. Sloganların uçtuğu bir dönemde, bu sloganlara önemli katkılarda bulunmuş ancak anlaşılır olmaktan uzak durmayı da ihmal etmemiştir. Düşüncelerini ifade ederken, derin bir tefekkürle, dinleyicilerinin ve okurlarının konuya hakim olduklarını farz eder. Akademik bir söylemle, düşüncelerini aktarma yolunu tercih etmiştir.

Çalışmamızda Lacan'ın hayatını, kullandığı temel kavramları ve oluşturduğu düşünce sistemini ele alarak, düşünce tarihindeki önemli düşünürlerle ilişkisini araştırmak istiyoruz. Ancak çalışmamızın sınırlılığı açısından bütün filozoflarla ilişkilerine yer veremediğimizden dolayı, çalışmamızda özellikle Parmenides, Herakleitos, Empedokles, Platon, Descartes, Kant, Sade, Nietzsche, Heidegger, Althusser gibi isimlerle ilişkilerine yer vererek, çalışmamızı sınırlandırdık.

"Jacques Lacan ve Felsefesi" adını verdiğimiz çalışmamız "Giriş" ve "Değerlendirme ve Sonuç" kısımları hariç iki bölümden oluşacaktır. Birinci

bölümde Lacan üzeinde belirleyiciliği açısından Freud ve Psikanaliz ve ikinci bölümde Lacan Felsefesi'ndeki temel kavramlar ve Lacan düşüncesi ele alınmıştır.

Son olarak; bu tezimin adının belirlenmesinden tez haline gelene kadar olan süreçte beni sürekli teşvik eden ve yakın ilgisini esirgemeyen, aynı zamanda Felsefe eğitimim boyunca bana destek olan ve yeni pencerelerden hayata bakmama vesile olan tez danışmanım, Sayın Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK'a, yine Felsefe eğitimim boyunca emeğini esirgemeyen ve felsefi bir bakış açısı kazanmamızda etkili olan Sayın Prof. Dr. Nurten Gökalp'e, yine değerli hocalarım Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY'a, Prof. Dr. Veli URHAN'a, Yrd.Doç. Dr. Ayşe CANATAN'a, Prof.Dr. Recep KILIÇ'a, Prof.Dr. Mehmet BAYRAKDAR'a ve bana hep destek olan nişanlım Eda SAĞDIÇ'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

Mustafa YILDIRIM

Ankara,2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ	
JACQUES LACAN'IN HAYATI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZ VE SIGMUND FREUD

1.1. PSİKANALİZ VE SIGMUND FREUD.....	9
---------------------------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

LACAN FELSEFESİNE GİRİŞ

2.1. KAVRAMLAR	27
2.2. LACAN FELSEFESİ	38
2.3. LACAN DÜŞÜNCESİNDE SEMPTOM	48
2.4. BİLİNÇDİŞİ VE DİL	56
2.5. LACAN İLE SOKRATES ÖNCESİ DÜŞÜNÜRLER	60
2.6. NİETZSCHE, FREUD, LACAN	73
2.7. KANT'I SADE'LA OKUMAK	76
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	85
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	88
İNGİLİZCE ÖZET SAYFASI.....	89

GİRİŞ

JACQUES LACAN'IN HAYATI

Jacques-Marie-Emile Lacan (13 Nisan 1901-9 Eylül 1981) Fransız psikiyatr ve ünlü bir psikanalizcidir. Aynı zamanda o, psikanalizin yeniden yorumlanmasında ve yapısalci dil kuramına yaptığı katkılarla felsefe tarihini derinden etkileyen, birikimli, ünlü bir düşünürdür. 20. yüzyıl düşünce tarihinin temelinde yer alan Lacan, özellikle Foucault düşüncesinin ana eksenini de oluşturmuştur.¹ Lacan'ın popüler kültürden feminizme, post-yapısalcılıktan edebiyat kuramlarına kadar geniş bir yelpazede takipçileri olmuştur. Çağımızın ünlü düşünürlerinden Slavoj Zizek, yine Meksikalı düşünür Ernesto Laclau, Alain Badiou adı anılmaya değer Lacancı düşünürlerin başlıcalarıdır. Lacan, Paris'te 1953'den 1981'e kadar özellikle Fransız post-yapısalcı aydınlarına sayısız seminerler vermiştir. Çalışmalarında Freud'un bilinçaltı, bilinçdışı, iğdişlik kompleksi, benlik, kimlik, öznel algı gibi temel terimlerini yeniden ele almış ve onların felsefe ile bağlantısını kurmuştur. Dil ile bilinçdışı arasında kurduğu ilişki, yapısalcilik ve sonrası düşüncelerin temelini teşkil etti. Psikanalize teorik olarak katkıları çok olmakla birlikte klinik psikiyatriye de önemli katkılarda bulundu.²

Ernesto Laclau; Zizek'in ünlü eseri "*İdeolojinin Yüce Nesnesi*" nin önsözünde şöyle der:

"Lacan'ın Fransa ve Latin ülkelerinde klinik bir etki yarattığı, bundan dolayı psikanaliz pratiğiyle yakından bağlantı olduğunu ve bunun en önemli örneği psikanalistlerin örgütlenmiş kurumlarında gördükleri mesleki eğitimin Lacan etkisiyle oluşturulduğudur. Bu, Lacancı teorinin kültürel etkisinin daha geniş çevrelere – edebiyat, felsefe, film teorisi, v.b.- uzanmadığı değil,

¹ Slavoj Zizek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, 2. baskı, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 7

² Zizek, a.g.e., s. 7

bu uzantılara rağmen klinik pratiğin temel referans noktası olarak kaldığı anlamına gelir.”³

Lacan, Emilie ve Alfred Lacan’ın üç çocuğundan en büyüğü olarak Paris’te dünyaya geldi. Babası tanınmış bir yağ ve sabun üreticisiydi. Lacan’ın annesi koyu bir Katolikti ve annesinin etkisiyle “*Stanislas Cizvit Koleji*”ne katıldı. 1917 yılında; “*Saint John*” üzerine yazıları olan dikkate değer Katolik düşünür, Jean Baruzi’den felsefe dersleri almaya başladı. 1918’den itibaren entelektüel eğilime yenik düştü ve Paris’in ünlü kitabevlerinde Shakespeare, Goethe klasikleri yanında avangart anlayış ve dadaizme ilgi duymaya başladı. 1919 yılında ortaöğretim eğitimini tamamladı ve sağlık alanında çalışmayı düşünerek Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne girdi.⁴

1920’li yılların başlangıcından itibaren sağ görüşlü “*Fransız Eylem*” siyasi oluşumuyla birlikte hareket etti ve bu siyasi oluşumun lideri Charles Maurras ile bir araya geldi. 1920’nin ortalarından itibaren de dini eğiliminin ağır bastığı bir birey oldu. Yine 1926 yıllarda askeri hizmet için yetersiz bulunduğu için, 1926’da “*Sainte-Anne Hospital*”da psikiyatr olarak göreve başladı. Akademik olarak da özellikle Karl Jaspers ve Martin Heidegger’in felsefi yaklaşımına ilgi duydu ve Alexandre Kojeve’nin Hegel üzerine verdiği seminerlere katıldı. 1938’e kadar ara ara Rudolph Loewenstein⁵ ile birlikte psikanaliz üzerine çalıştı.⁶

Lacan, 1931 yılında lisanslı adli psikiyatr oldu, 1932 yılında “*Kişilikle İlişkileri Açısından Paranoyak Psikoz*”⁷ adlı doktora teziyle psikiyatr oldu. Bu tez her ne kadar psikanalist çevrede etki yaratsa da, özellikle sürrealist sanatçılar çevresinde de takdir gördü. Bu etkiden dolayı Lacan, 1934’te

³ Zizek, **a.g.e.**, s. 7

⁴ Janet Johnson, “Wikipedia The Free Encyclopedia”, **Jacques Lacan**, (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Lacan, 10 Mayıs 2009, s. 1-3

⁵ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

⁷ Lacan’ın yapısal dil kuramının omurgasıdır.

“*Societe Psychoanalytique de Paris*”⁸ başkanlığı için aday oldu. Yine 1934’te Marie-Louise Blondin ile evlendi ve bu evlilikten önce Caroline adında kız çocuğu ve Thibaut adında bir de erkek çocuğu dünyaya geldi.⁹

1936 yılında; Lacan, “*Ayna Evresi*”¹⁰ hakkındaki ilk bildirisini “*Uluslararası Psikanalitik Kurumu*”nun Marienbad’da düzenlediği kongrede sundu. Kongre başkanı Ernest Jones tarafından bu bildirisini yarıda kesildiği için; çoğu aydın tarafından anlaşılamadı. Bu olumsuzluğun ardından; Lacan, Berlin Olimpiyatlarına tanık oldu ve ne yazık ki o gün sunduğu bildirisini günümüze ulaşamadı.¹¹

Yarıda kesilen bildirisinin ardından Lacan kendisini aktif bir entelektüel savaş içerisinde buluverdi ve o dönemde Andre Breton, Georges Bataille, Salvador Dali ve Pablo Picasso ile ilişki kurmaya başladı. Maryse Choisy tarafından kurulan “*Mouvement Pysche*”¹² akımına katıldı. Ayrıca sürrealist gazete olan “*Minotaure*”¹³ da “*Ulysses*”¹⁴ okumaları yayımlandı. Sürrealizme psikanaliz kadar değer verdi ve Lacan hiçbir zaman sürrealizme olan sempatisini kaybetmedi. Aynı zamanda onun çılgınlık düzeyinde etkileyici güzelliğe olan ilgisiyle neo-romantik olduğunu görmekteyiz ve yine mantık ile doğadaki güzelliği ortadan kaldıran bilim adamlarına karşı cephe aldığına tanık olmaktadır.¹⁵

1940’da Almanya’nın Fransa’yı işgal etmesi sonucu “*Societe Psychoanalytique de Paris*” (Paris Psikanaliz Derneği) dağıldı ve Lacan’da İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Fransız ordusuna bağlı “*Val-de-Grace*

⁸ Paris Psikanaliz Derneği

⁹ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

¹⁰ Lacan düşüncesinde önemli olan bu terimin açıklaması daha sonra yapılacaktır.

¹¹ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

¹² Psikolojik Hareket

¹³ 1933 ile 1939 yılları arasında yayımlanan, sürrealist bir gazete olarak Albert Skira tarafından Paris’te kurulmuştur. Editörlüğünü ise, Andre Breton ve Pierre Mabilie üstlenmiştir.

¹⁴ İrlandalı yazar James Joyce’un kaleme aldığı Homeros’un İlyada Destanıdır.

¹⁵ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

*Askeri Hastanesi”nde*¹⁶ psikiyatrist olarak çalıştı. Lacan’ın üçüncü çocuğu, Sibylle, 1940’da dünyaya geldi. Ertesi yıl arkadaşı Georges Bataille’den boşanan Sylvia ile yasak bir aşk yaşadı ve bu aşktan Judith adında bir çocuk dünyaya geldi. İkinci Dünya Savaşı boyunca devam eden bu yasak aşkla ilgili çeşitli söylentiler çıkmış olsa da, Judith’in doğumundan sonra, Lacan eşi Marie-Louise’den boşanmayı talep etti ve resmi kayıtlara göre 1953 yılında eşinden boşandı ve Sylvia Bataille ile evlendi.

İkinci Dünya Savaşı esnasında dağılan “*Societe Psychoanalytique de Paris*” tekrar faaliyete geçti. Bu sırada Lacan beş hafta boyunca araştırma yapmak için İngiltere’ye gitti ve burada psikanalist Wilfred Bion ve John Rickman ile tanıştı. Lacan çalışmalarında bu iki analistin etkisi altında kaldı ve yapısal dil kuramını oluşturmada bu iki analistin çalışmalarından faydalandı. 1949 yılında Lacan içeriğini yeniden düzenlediği “*Ayna Evresi*” adlı makalesini “16. Uluslararası Psikanaliz Kongresi”nde sundu ve bu makalesiyle psikanaliz alanında büyük bir etki yarattı.¹⁷

1951 yılından itibaren Lacan, Paris’te haftalık seminerler düzenlemeye başladı ve bu seminerlerde Freud’a yeniden dönüş, dilin doğası, bilinçdışı ile dil örüntüsü gibi konular üzerine yoğunlaştı. 1953’te seminerleri halkın geniş kitlelerine ulaşmaya başladı, ve bu seminerler, psikanaliz ve klinik uygulama dışında Paris kültürüne de yön veren önemli bir etkinlik haline dönüştü. Yine 1953 yılında, psikanalitik uygulama yöntemleri konusunda “*Societe Psychoanalytique de Paris*” ile anlaşmazlığa düşen Lacan ve birkaç arkadaşı kurumdan ayrılarak “*Societe Française de Psychanalyse*”¹⁸ yi kurdular. Bu yeni kurulan kurum, daha sonra, “*Uluslararası Psikanaliz Kurumu*”na¹⁹ bağlı bir kuruluş oldu.

¹⁶ 1 Nisan 1645 yılında XIII. Louis’ nin oğlu XIV. Louis doğumu şerefine yaptırdığı kilise, Fransız Devrimi sonrasında çıkarılan bir yasayla askeri hastaneye dönüştürülmüştür. Barok tarzında inşa edilen bu yapı Paris’tedir.

¹⁷ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

¹⁸ Fransa Psikanaliz Derneği

¹⁹ 1901’de Freud tarafından kurulan kurum

Lacan, “*Dil ve Konuşmanın Psikanalizdeki Fonksiyonları*”²⁰ adlı makalesinde Freud’a dönüş için cesaret aldı ve yeniden Freud’a dönerek çağdaş felsefeyi, etnolojiyi, biyolojiyi, topolojiyi yeniden okumaya girişti.²¹

1953 ile 1964 yılları arasında düzenlediği seminerlerinde “*Sainte de-Anne Hastanesi*”nde incelediği hastaların vaka geçmişlerini de ekledi. Aynı dönemde “*Ecrits*” isimli kitabını yazmaktaydı ve 1966’da kitabın ilk baskısı yayımlandı.²²

1959-1960 yıllarında düzenlediği yedinci semineri “*Psikanaliz Etiği*”nde psikanalizin etik temellerini tanımladı ve “*bizim zamanımızın etik kuralları neler olmalıdır?*”²³ sorusuna yanıt vermeye çalıştı. Freud’a göre modern insanın trajedisi ile toplumun ahlaki belirlenecektir.²⁴ Yine Freud’a göre; “Etiğin asıl kaynağı arzudur.”²⁵ “Ben id’in geldiği yerden gelmek zorundayım.”²⁶ ilkeleri keşfedildiğinde kendi isteklerimizin gerçekliği bütün ayrıntısıyla mutlaklaşır.

“Psikanaliz; ego’nun, bütün isteklerden arınmasıyla sonlanır.”²⁷ Lacan’ın bütün çalışmalarının arka planında bahsi geçen alıntının etkisinin olduğu görülür. Lacan şu üç iddiayı savunur:

“Psikanaliz bilimsel bir temele sahip olmalıdır, Freud’un kavramları radikal bir biçimde bilgi, özne ve arzu gibi kavramlarla değiştirilmelidir ve

²⁰ Bu makale daha sonra Lacan’ın 1966’da yayımladığı “*Ecrits*” adlı kitapta yer almıştır.

²¹ Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

²² Johnson, **a.g.m.**, s. 1-3

²³ Jacques Lacan, **The Ethics of Psychoanalysis 1959-1960**, Paris, Norton Pub.,1978, s. 2

²⁴ Diane Jonte-Pace, **Teaching Freud**, Santa Clara, Oxford University Press, 2003, s. 29

²⁵ Somer Brodribb, **Nothing Matters: A Feminist Critique of Postmodernism**, North Melbourne, Spinifex Press, 1992, s. 93

²⁶ Philip Armstrong, **Shakespeare in Psychoanalysis**, Johannesburg, Routledge Press, 2001, s. 57-58

²⁷ Richard Feldstein, Bruce Fink, Maire Jaanus, **Reading Seminar XI: Lacan’s Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis**, Albany, Suny Press, 1995, s. 101

psikanaliz, bilimin ve felsefenin yetersiz kaldığı, soru sormadığı noktada var olan tek bilim olmalıdır.”²⁸

1962’de “*Societe Française de Psychanalyse*” nin “*Uluslararası Psikanaliz Kurumu*”ndaki yeri karmaşık tartışmalara yol açmıştır. Lacan’ın verdiği seminerlerin yarıda kesilmesi nedeniyle tam ücret alamaması ve belirsiz uzunluktaki seminerlerinin ücretlerinin “*Uluslararası Psikanaliz Kurumu*” tarafından adilane ödenmemesi nedeniyle kurumu protesto etmek için saçlarını kestirmiş ve muhalif bir tutum sergilemiştir. Lacan’ın bu tutumu karşısında “*Uluslararası Psikanaliz Kurumu*”, onun psikanaliz eğitmenliğinden azledildiğini kamuoyuna duyurdu. Daha sonra “*Societe Française de Psychanalyse*” üyeliğinden de ayrılan Lacan, kendi okulu “*École Freudienne de Paris*”²⁹ i kurdu.

Althusser ve Levi-Strauss’un desteğiyle “*École Pratique des Hautes Etudes*”³⁰ de öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Daha sonra “*Ecole Normale Supérieure*”³¹ deki ünlü Dussane odasında “*Psikanaliz’in Dört Temel Kavramı*” konulu seminerini düzenledi ve bu seminerde Claude Levi-Strauss³² ve Fernand Braudel’a³³ minnetter olduğunu beyan etti. Lacan kısa zamanda çevresinde sayısı gün be gün artan taraftar ve dinleyici kitlesi buldu. Ayrıca eski kurumundan arkadaşları, Lacan’ın kurduğu yeni kuruma

²⁸ John Wilson, “No Subject Encyclopedia of Psychoanalysis”, **Jacques Lacan: Biography**, (Erişim), http://nosubject.com/Jacques_Lacan:biography, 5 Mart 2009, s. 5

²⁹ Freudçu Paris Okulu 12 Haziran 1964’te kuruldu. Okul, 16 Mart 1980’de Lacan tarafından tek taraflı olarak kapatıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Louis Althusser, **Psikanaliz Üzerine Yazılar: Freud ve Lacan**, çev. İrvem Keskinoglu, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008, s. 297

³⁰ Paris Üniversitesi’ne bağlı bir enstitüdür. Sosyal Bilimler, Din Bilimleri, Filoloji, Yer Bilimleri ve Biyoloji bölümlerinin yer aldığı enstitü, 1868’de dönemin Eğitim Bakanı Victor Duruy’un kanun hükmünde kararnamesiyle kurulmuştur. Fransa’da yüksek bir eğitimi amaç edinerek açılan enstitüdür.

³¹ Fransa’nın en prestijli yüksek öğrenim kurumudur. Dünya çapında en başarılı öğrencilerin zor sınavlardan geçerek alındıkları okulda Fransa’nın en ünlü bilim adamları ve filozofları ders verir.

³² Yapısalcılığın kurucusu Fransız antropolog, düşünceleriyle Descartes ve Sartre’a karşı çıkmış ve insanın bilincin ürünü olmaktan çok, dilin, kültürün ve eğitimin ürünü olan toplumsal varlıklar olduğunu beyan etmiştir.

³³ Annales Ekolünün ünlü Fransız tarihçisi Braudel, 1902’de Meuse’de doğmuştur. 1923’de Sorbonne Üniversitesi’nden mezun olan Braudel, İkinci Dünya Savaşı’nda Almanlara esir düşmüş ve doktora tezini 1949’da verebilmiştir. “Akdeniz ve Akdeniz Dünyası” isimli tezini hiçbir kaynaktan yararlanmadan yazmıştır. Tez Türkçeye de çevrilmiştir ve iki ciltten oluşan bu tez 1000 küsür sayfadan mürekkeptir.

üye olmaya başladılar. Aynı zamanda “*Ecole Normale*” in öğrencilerinin dikkatini çekmeyi başardı.

1960’lar boyunca Lacan halkın siyasi eğilimine karşı olarak sol siyasi eğilimini savunmaya başladı. Mayıs 1968’de Lacan’a sempati duyan “*Vincennes Üniversitesi Psikoloji Bölümü*” öğrencileri protesto yürüyüşü düzenlediler ve öğrenci ayaklanmasına katıldılar. Olaylar sonrasında Lacan düzenli seminerler düzenlediği “*Faculté de Droit*” (*Panthéon*) yetkilileri tarafından suçlandı ve düzenlediği seminerler iptal edildi. Okul dağılana kadar Lacan gene de seminerlerine devam etmeyi başardı.

Hayatının son on yılı düzenlediği seminerlerle devam etti. Dişil ve eril “*jouissance*” kavramlarını geliştirmekle uğraştı. Lacan’a göre “*Gerçek*” kavramı; “*sembolik düzen*” içerisinde imkansız bir çelişkidir. 1970 ve 1980’lerde post-modernizm akımı içerisinde ortaya çıkan feminist harekete en önemli katkıyı yaptı. 9 Eylül 1981 günü Paris’te hayatını kaybetti. Öldüğünde gerisinde tek yayımlanmış eseri “*Ecrits*”i ve düzenlediği binlerce semineri bıraktı. Ölümünün ardından öğrencileri ve Lacancı düşünürler bu seminerleri derleyip yayımladılar. Lacancı okullar da kuruldu. Yaşarken seçkin bir düşünür grubunu etkilemeyi başaran ender düşünürlerdendir. Ölümü yalnızca onun bedenini yeryüzünden almıştır. Yine düşünceleriyle yaşayan ve çağının kültürünü etkilemeyi ve değiştirmeyi başaran bir düşünürdür. Ernesto Laclau’nun “*İdeolojinin Yüce Nesnesi*” adlı kitapta belirttiği gibi; Lacan, 20. yüzyıl düşünce tarihinin arka planında bulunan önemli düşünürlerden biridir. Felsefe tarihinin yönünü Sokrates, Descartes, Kant, Hegel gibi değiştiren bir düşünürdür.

Louis Althusser ile olan ilişkisi de düşünce tarihi için dönüm noktası sayılabacak türden bir ilişkidir. Althusser’in Lacan’ın seminerlerini takip edip, bu seminerlerle ilgili makaleler yayımladığını görüyoruz. Althusser’in “*Freud ve Lacan*” başlıklı tezini yayımlatmak için verdiği çaba örnektir. Bu makaleyi Fransız Komünist Partisi yayını olan “*La Pensee*” de yayımlatmak isteyen

Althusser'e dergi editörü, makaleyi ancak siyasi birkaç cümle daha eklerse yayımlatabileceğini ve komünistlerin psikanalizi sahte bir bilim olarak gördüklerini söyler. Bunun üzerine Althusser makaleyi "*La Nouvelle Critique*"de yayımlatmak için editörünü ikna etmeye çalışır ve tarihin garip bir cilvesi olarak 1949'da psikanalizin gerici bir uğraşı olduğunu belirten bu dergi, makaleyi 1966'da yayımlar. Lacan bu makaleyi okur ve Althusser'i arayıp, resmi bir dille tebrik eder. Uzun bir süre sessiz kalan Lacan'ı arayan Althusser, neden makaleyle ilgili düşüncelerini ifade etmiyorsun diye Lacan'a sorar. Lacan soğukkanlı üslubunu korur, bunun üzerine Althusser "sanırım iyi niyetle yazdığım bu makalemde, senin düşüncelerini anlamamak gibi bir hata yapmışım, senin önemini anlayıp, ne demek istediğini anlamamışım"³⁴ der. Aslında iki düşünür arasındaki ilişki örnekte görüldüğü gibi resmi bir ilişki değildir. Ancak Lacan'ın mizacı gereği sakin ve gösteriştan uzak, kendini işine adanmış olma çizgisinden hiç uzaklaşmadığını görüyoruz. Althusser'de 20. yüzyıl düşüncesini etkilemiş bir diğer önemli düşünürdür.³⁵

Lacan anlaşılması çok güç bir düşünürdür. Güçlüğün asıl nedeni konu edindiği alandır. "Bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır." ve "Psikanaliz, bilinçdışının bilimidir." sözleriyle araştırma alanının ne kadar çetin bir uğraşı alanı olduğunu belirtmiştir.

Lacan'ın hayatından bahsettikten sonra, Lacan'ın düşüncelerini anlamak için Freud ve psikanaliz hakkında da bilgi sahibi olmak zorundayız. Çünkü Lacan, Freud'un anlaşılmasında ve yeniden yorumlanmasında önemli birçok katkıya imza atmıştır. "*Freud'a yeniden dönüş*" ilkesiyle hareket etmiştir. Şimdi Freud ve psikanaliz hakkındaki bölümle çalışmamıza devam edelim.

³⁴ Louis Althusser, **Psikanaliz Üzerine Yazılar, Freud ve Lacan**, çv. İrvem Keskinoglu, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008, s. 31

³⁵ Althusser, **a.g.e.**, s. 30

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKANALİZ VE SIGMUND FREUD

Freud, düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan ünlü psikiyatrdır. Psikolojide devrim yaratan psikanalitik kuramın kurucusu Freud, derinliğine geliştirdiği bu kuramla modern bilimlere örnek teşkil edecek olan bir metodoloji geliştirdi ve psikolojinin bilimselliğini sağlamlaştırdı. Freud, psikanaliz üzerine çalışırken birçok aydından etkilendi ve dönemin terminolojisini kullandı ancak uzun bir dönem kendini yalnız hissetti ve psikolojiye katkıları tam olarak anlaşılamadı. Kuramını dile getirmeye başladığı ilk günden itibaren dikkatleri üzerine çekti, muhalifleri onu bilimsel olmayan bir jargonla kuramını dile getirdiği yolunda sürekli suçladı.

Freud; psikanalitik kuramını oluştururken düşüncelerinden ve kavramlarından yararlandığı düşünür ve psikiyatrların başında Brücke yer alır. 1876'da, tıp eğitimi aldığı "*Viyana Üniversitesi Fizyoloji Enstitüsü*"nde Dr. Brücke'ün gözetimi altında çalışan Freud, Brücke'ün iki düşüncesinden hayatı boyunca etkilendi.³⁶ Bu düşünceler; bilimde yaşanan gelişmeler ışığında bütün problemlerin bir çözümünün olduğu düşüncesi ve beyin hücrelerinin işleyiş biçimini belirli ilkelerle çalışan dinamik güç ve enerjilerle açıklayan düşüncedir. Tıp eğitimi tamamladıktan sonra enstitüden de ayrılan Freud, "*Viyana Büyük Hastanesi*"nde çalışmaya başladı ve burada psikiyatır Theodor Meynert'le tanıştı. Freud, Meynert'le beyin anatomisi ve kokainin klinikte kullanılması üzerine çalışmalarda bulundu. 1885 yılında Paris'te "*Salpêtrier Hastanesi*"nde ünlü Fransız nörolog Jean-Martin Charcot'la tanışır ve bu dostluk psikanaliz için bir dönüm noktası olacaktır.³⁷

³⁶ Engin Geçtan, **Psikanaliz ve Sonrası**, 10. baskı, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 12

³⁷ Geçtan, **a.g.e.**, s. 12

On dokuzuncu yüzyıl birçok bilimin gelişmesine tanıklık etmiştir. Bu bilimlerden özellikle nöroloji, kimya, fizyoloji, anatomideki gelişmeler ruhsal hastalıklar ile beynin işlevsel bozukluğu arasında ilinti kurulacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Psikolojinin tarihsel gelişimine baktığımızda bu yaklaşımın Antik Yunan'da benimsenen bir yaklaşım olduğunu görürüz. Özellikle Hipokrat'ın davranış bozuklukları ile beynin işlevsel bozukluğu arasında bir ilinti olduğunu söyler. Ortaçağ'da ise; Kilise etkisindeki Batı düşüncesi, davranış ve ruhsal bozuklukları; kötü ruhların ve şeytanın varlığıyla açıklamak gibi bağnaz bir anlayışı benimsemiştir. Ruhsal bozuklukların kökeninde organik etmenlerin olduğu düşüncesi tıbbın ve modern bilimlerin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır.³⁸

Bu dönemin en önemli katkısı Alman hekim Emil Kraepelin'den gelmiştir. Beyin patolojisinin ruhsal hastalıkların oluşmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu dile getiren Kraepelin, her davranış bozukluğunun aynı olmadığını ve birbirinden farklı belirtiler gösterdiğini ileri sürdü. Davranış bozukluklarının önceden anlaşılabilen ve tanımlanabilecek türden rahatsızlıklar olduğunu söyledi.³⁹ Bu yaklaşım; psikolojik temelli bütün rahatsızlıkların sınıflandırılabilceği gerçeğini ortaya çıkardı. Bu gerçeğin ışığında; Kraepelin, psikolojik rahatsızlıkları sınıflandıran ilk bilim adamı oldu. Bu sınıflandırmayla, hastalıkların tanımlanabildiği betimsel dönem ortaya çıktı ve ruhsal hastalıklar bedensel hastalıklar olarak ele alındı. Bununla birlikte beynin patolojisinin anlaşılabilmesi için birçok araştırma yapıldı. Biyokimya, nöroloji, anatomi, fizyoloji gibi bilim dallarındaki gelişmelerden de yararlandı.

Bütün bu gelişmelere rağmen, organik bir patoloji saptanamayan, bozukluğu doğrudan organik ve beyin patolojisiyle açıklama imkanı bulunamayan rahatsızlık sayısı, organik bir patolojisi olan hastalıklardan

³⁸ Geçtan, a.g.e., s. 13

³⁹ Geçtan, a.g.e., s. 13

daha fazlaydı.⁴⁰ Bunun nedenleri arasında, o dönemin laboratuvar tekniklerinin ve araç-gereçlerin gerekli hassasiyette ve yeterlilikte bulunmadığı gösteriliyordu. Bu alanda boşlukta kalan hep bir taraf kalıyordu. 20. yüzyıl başlarında bu boşluğu doldurmak için, bütün davranış ve ruhsal bozuklukları beynin patolojisine bağlayan yaklaşıma bir tepki olarak psikanaliz kuramı ortaya çıktı. Psikanalizde; bazı davranış bozukluklarının organik temele sahip olmayıp, psikolojik bir temele sahip olduğu savunulur. Psikolojik temeller ise; insanların günlük hayatta karşılaştıkları hayal kırıklıkları, engellenmeler, bastırdıkları istekler, yaşadıkları çatışmalar, anksiyete yaratan olaylar, travmaya yol açan hayati problemler gibi olaylardır. Gerçekten de psikanaliz kuramının başlangıcında histeriyle ilgili yapılan çalışmalar ve histeri ile hipnoz ilişkisinin incelendiği araştırmalar yer alır.⁴¹

Hipnoz ile ilgili ilk çalışmalar Avusturyalı hekim Franz Anton Mesmer (1734-1815) tarafından gerçekleştirilir. Mesmer, 16.yüzyılda yaşamış ünlü hekim Paracelsus'un; gezegenlerin insan hareketlerini ve organizmasını etkilediği düşüncesi üzerinde çalışmalarını sürdürmüş ve bunun varlığını kanıtlamaya çalışmıştır.⁴²

“Evrensel bir sıvı olan “Fluidum”, bütün canlı organizmalarda mevcuttur ve bu sıvı ile canlılar birbirlerini etkilerler. Mesmer, hayvansal manyetizma diye de adlandırdığı bu olgu ile uğraşırken, el ile bedenin ovuşturulmasıyla bedende bu sıvının harekete geçtiğini ve kişiyi uyurgezer yaptığını söylemiştir. Bunu doğal uyurgezerlikten ayırmak için buna yapay uyurgezerlik diye tanımlamış ve daha sonra hipnoz kavramı ortaya çıkmıştır. Mesmer, özellikle incelediği bir olgu yüzünden daha sonra bilim çevresince şarlatan ilan edilecektir. Bu olay, bir ailenin başından geçen esrarengiz bir olaydır. Bu ailenin iki kızı, darbe vasıtasıyla başka varlıklarla iletişim sağladığıyla ilgilidir. Kızlar sordukları her soru sonrasında darbe

⁴⁰ Geçtan, a.g.e., s. 13

⁴¹ Geçtan, a.g.e., s. 16

⁴² Geçtan, a.g.e., s. 15

sesleriyle ruhlarla iletişim kurduklarını beyan etmişler ve daha sonra da Mesmer ruh çağırma seansı düzenlemiştir”⁴³

Bu gibi bilimdışı, irrasyonel incelemeleri sonucu bilim çevresince şarlatan olarak ilan edilir. Ancak Mesmer yine de hipnoz ve telkin yöntemini kullanarak birçok histeri hastasını iyileştirmiştir. Bu yönü ile psikanaliz ve modern psikolojiye katkıda bulunmuştur.

Davranışı etkileyen psikolojik nedenlerle ilgili daha ciddi çalışmalar 19.yüzyılın sonlarına doğru “Nancy Ekolü”⁴⁴ hekimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Liebault⁴⁵ ve Bernheim⁴⁶ adındaki bu iki ünlü hekim, histeri ile hipnoz arasındaki ilişkiyi incelemişler ve histeride görülen kısmi felçlerin, işitme, konuşma, dokunma kayıplarının bedensel bir patolojiden kaynaklanmadığını ve bu gibi belirtilerin, normal insanların hipnoz edilmesiyle de oluşturulabileceği sonucuna ulaşmışlardır.⁴⁷

Freud’un Charcot’la karşılaşması böyle bir zamanda gerçekleşmiştir. Charcot’un görüşünü değiştirip, Nancy Ekolü görüşünü benimsemesi, ve histerinin kaynağını zihinde ortaya çıkan olumsuz düşünce ve hislerden kaynaklandığı görüşünü ortaya sürmesiyle, Freud’un psikanaliz kuramına önemli bir katkıda bulunmuştur. Freud, Charcot ile yürüttüğü ortak çalışmaların ardından Viyana’ya dönerek histeri konusunda çalışmalarına ara vermeden, bu araştırmalara titiz bir biçimde devam etmiştir.⁴⁸

Psikanaliz kuramının ortaya çıkma aşamasında yapılan katkıların en sonuncusu ünlü Viyanalı hekim Joseph Breuer tarafından gerçekleşmiştir. Freud’dan yaşça büyük Breuer’le dostlukları Brücke’ün Fizyoloji Enstitüsündeki çalışma dönemine rastlamaktadır. Breuer; o döneme kadar,

⁴³ Geçtan, **a.g.e.**, s. 17

⁴⁴

⁴⁵

⁴⁶

⁴⁷ Geçtan, **a.g.e.**, s. 15

⁴⁸ Geçtan, **a.g.e.**, s. 15

hiç görülmemiş, ilginç bir hipnoz yöntemiyle hastalarını tedavi ediyordu. Bu tedavi yönteminde, hipnoz edilen hastanın; hissettiklerini baskısız ve özgürce ifade edebildiği gözleniyordu.⁴⁹ Daha sonra Freud'un sansür mekanizması adını verdiği ve özellikle hipnoz ve rüya görürken bu sansür mekanizmasının zayıfladığı görüşünü, Breuer'in hipnoz yönteminden etkilenecek oluşturduğunu görebiliyoruz. Bu yöntemde hasta sorunlarını rahatça ifade ediyor ve kendine geldiğinde rahatlamış hissediyordu. Bu rahatlamaya; Aristoteles'in de iyi bir sanat eserinin izleyiciyi etkileyip, kişinin ruhunu arındırması yani duygusal bir rahatlama oluşturması anlamında kullandığı gibi, "katharsis" denmiştir.⁵⁰

Freud'un histeriye olan ilgisinin farkında olan Breuer, bir gün incelediği hastası olan Anna O. nun rahatsızlığından söz etti. Bu hastaya ait bulgular psikanaliz tarihine geçmiş ve bu kuramın oluşmasında önemli katkıda bulunmuştur.

"Anna O., o zaman 21 yaşında genç bir kızdır. Babasının ölümü sonrasında çeşitli histerik belirtiler geliştirmiş ve çareyi Breuer'e başvurmakta bulmuş. Breuer Anna'yı ilk incelediğinde bedeninde kasılmalar, konuşmada ve görmede güçlük, kol ve bacaklarında felç, deri duyumu yitimi gibi belirtilere rastlamıştır. Anna babası ölmeden önce onun bakımını üstlenmiş ve babasının yanından hiç ayrılmamış, ölüncüye kadar başucunda beklemiştir. Breuer'i şaşkırtan en önemli durum, Anna'nın babasına olan sevgisinden söz etmesi yada histerik belirtilerin ne zaman ortaya çıktığını anlatmaya başlamasıyla belirtiler ortadan kayboluyordu. Ama anıların büyük bir kısmı çok daha derinlere bastırılmıştı ki, ancak hipnoz yardımıyla serbestçe çağrıştırılıyordu. Mesela bir defasında babasının başında beklerken bir yılanın çıkıp geldiğini ve kendisinin kollarını kımıldatmadığını düşünmüştü ve bu düşten sonra koluna histerik felç girmişti ve ancak hipnoz altında düşü tekrar çağrıştırdıktan sonra kolundaki felç ortadan kalkmıştır. Breuer, gün geçtikçe hastasına olan ilgisini arttırmış ve daha fazla zaman harcar olmuştur. Hatta eşinin bu ilişkiden rahatsız olduğu ve kıskandığı da

⁴⁹ Geçtan, a.g.e., s. 18

⁵⁰ Geçtan, a.g.e., s. 18

*söylenmiştir. Breuer, hastasıyla olan ilişkinin cinsel bir niteliğe sahip olabileceği korkusuyla hastanın tedavisini sonlandırmak istese de kısa bir süre sonra yeniden Anna'yı görmeye gidecektir ve Anna'nın histerik doğum sancısı çektiğini gözlemleyecektir.*⁵¹

Aslında bu histeri, Breuer'in Anna'nın histerik belirtilerini gidermek için gösterdiği çaba ve Anna'ya gösterdiği ilgi sonrasında geliştirilen cinsel duyguların simgesel bir anlatımıdır. Bunu fark edemeyen Breuer, telaşlanmış ve eşini alıp tatile çıkmıştır. Breuer'in bu aceleciliği, onun psikanalize olacak olası katkılarını önlemiştir.

Olası katkılarını önlemiş olsa da, Breuer; Freud'la ortak çalışmalarına devam etmiş ve birlikte yayımladıkları "*Ön İletişim*" ve "*Histeri Üzerine İncelemeler*" ile histerinin nedenlerinin kişinin hayatını sarsan ciddi sorunlar olduğunu yinelemişler ve psikodinamik kavramını şekillendirmişlerdir. Yine bu makalelerde tespit edilen bir başka olgu da, histeri ile travmatik nevrozların nedenlerinde ortak noktalar bulunduğu ve her iki durumda da bireyi sarsan olay karşısında yeterince duygusal tepki verilememesi nedeniyle; duyguların, bilinçten uzak tutulduğu ve ancak hipnoz ile nevrozun ortadan kalktığını anlamaları olmuştur.⁵² Yine; bu rahatsızlıkların belirtileri ile olaylar arasında simgesel bir ilişkinin kurulduğunu belirtmişlerdir. İlk kez, kişinin bilinçdışında yer alan, bastırılmış duygular ile davranışlar arasındaki bağ belirtilmiştir. Bu ortak yürütülen çalışmalardan sonra iki hekim arasında anlaşmazlıklar yaşanmış ve iki hekim birbirinden farklı yollarda çalışmalarına devam etmişlerdir.⁵³ Freud, cinsellik üzerinde çalışmaya başlamıştır. Freud'un bireysel çalışmalarına ağırlık vermesi ile birlikte hipnozdan vazgeçtiğini ve serbest çağrışımı kullandığını görüyoruz. Freud; bu yöntemle, hastanın uyanık ve bilinçli iken konuşma düzenlerini incelemiş ve kekeledikleri, kem küm ettikleri anları, dil sürçmelerini incelemiştir. Freud; bu yöntemi, ahlaki kuralların etkisi

⁵¹ Geçtan, a.g.e., s. 16-17

⁵² Geçtan, a.g.e., s. 17

⁵³ Geçtan, a.g.e., s. 17

olmadan, bireylerin duygularını özgürce ifade ettikleri, sorunları açıkça tartıştıkları ve içsel engellerini aştıkları bir yöntem olarak tanımlar. Psikanaliz kavramı da burada, kişinin içsel dünyasıyla bağlantı kurularak, kişinin sağlıklı ve huzurlu bir yaşantı sürdürmesinin ilkeleri olarak ilk kez kullanılmıştır.⁵⁴

Bu çalışmaları Viyana'daki bilimsel çevrelere ve meslektaşlarına ilk kez açıkladığında kaçık olarak değerlendirilmiş ve ciddiye alınmamıştır. Özellikle 1890-1900 yılları arasında entelektüel bir yalnızlığa gömülmüş, kuramını oluştururken, bunu tartışabileceği kimseyi çevresinde bulamamıştır. Bu konuda Louis Althusser şöyle der:

“Sadece Freud’un kendi zamanında çektiği yalnızlığı düşünelim. Söylemek istediğim insan olarak yalnız değildir, kuramsal yalnızlığıdır. Zira, Freud her gün muayenehanesindeki randevularda yeniden karşılaştığı olağanüstü keşfini düşünce haline getirmek, yani soyut kavramlar açısından sıkı olan bir sistemin biçimleriyle dile getirmek istediğinde, kendisine her ne kadar kuramsal alanda evveliyat aradıysa da, hiçbir şey bulamadı. Şöyle bir kuramsal durumu yaşamak ve düzenlemek zorunda kaldı: Kendi kendisinin babası olmak, keşfini yerleştireceği kuramsal mekanı kendi hünerli elleriyle inşa etmek, insanların, uydukları zaman bile konuştuğundan ötürü dilsiz olduklarını söyledikleri ve gereğinden bol bulunan bilinçdışı balığını, gözleri kapalı yapılan deneyin derinliklerinde yakalamak için gereken kocaman ağı, sağdan soldan ödünç aldığı ipliklerle, el yordamıyla örmek zorunda kaldı.”⁵⁵

Alıntıda da gördüğümüz gibi Freud’un işi hiç kolay olmamıştır. Kuramıyla ilgili geçmişte çok fazla çalışma yapılmamıştır, yani mirası yok denecek kadar azdır, ve de incelediği konu insan bilinci ve hatta bilinçdışı olduğu için, nörolojik gelişmelere rağmen, hala insan zihni hakkında net bilgiler yoktur. Bilinçdışı kavramını da açıklayabilmek için topografik bir kuram önermek durumunda kalmıştır. Kullandığı kavramların çoğu

⁵⁴ Geçtan, a.g.e., s. 17

⁵⁵ Althusser, a.g.e., s. 32

davranışçı ekolün kavramları olduğundan, kuramını bu kavramlarla ifade etmek durumunda kalmıştır. Bütün bu zorlukların üstesinden gelip, Lacan'ın deyimiyle bir bilim oluşturduktan sonra bu bilimi tartışabileceği bir çevreyi bulamamıştır. Lacan'ın bu konuda ne kadar şanslı olduğunu anlatmaya gerek yok. Kültürel bir zenginliğin içerisinde psikanaliz kuramını geliştirmeyi başaran Lacan, Fransız ve Alman ekollerinin etkileşimi içerisinde kuramını tartışabilmiş ve kuramını eleştirileri dikkate alarak geliştirebilmiştir.

1902'den sonra öğretim üyesi olmayı başarabilmişse de çok az ders vermiş ve bir akademisyen gibi çalışmamıştır. Muayenehanesinde psikanalizin uygulanması konusunda uğraşmıştır. Yine 1902'de birkaç arkadaşıyla evinde düzenlediği haftalık tartışma grupları, "*Viyana Psikanaliz Kurumu*" ve sonra da "*Uluslararası Psikanaliz Kurumu*"nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu iki kurumun kurucusu olan Freud, psikanalizin kavramsal çerçevesini ve neyin psikanaliz alanında olup olmadığına karar verecek otorite olmuştur. Bu durum grupta bulunan ünlü psikiyatrlar olan Jung ve Adler'in gruptan ayrılmaları ve Freud'dan bağımsız çalışmalarına neden olmuştur.

Yine rüyaların yorumu da psikanaliz kuramı için önemlidir. Freud; kendi kişiliği üzerinde inceleme yaparken, özellikle gördüğü rüyaların yaşadığı gerçeklerle ne kadar ilişkili olduğunu da araştırmıştır. Muayenehanesine gelen hastaların çoğu, serbest çağrışım ile düşüncelerini anlatırken sıklıkla rüyalarından bahsettiklerine şahit olmuş ve çağrışım yapılan konularla rüyaların birbiriyle alakalı olduğunu fark etmiştir. Rüyaların insan davranışlarıyla doğrudan ilişkisini belirgin bir biçimde fark eden Freud, rüyalarda anlatılan düşüncelerin ya da rüyalardaki anlamın maskelenmiş olabileceği fikri üzerinde düşünmeye başlamıştır. Rüya parçaları üzerinde serbest çağrışım yöntemi uygulandığında hastaların bilinçli iken rahatlıkla anlatamadığı birçok bastırılmış duyguyu rahatça ifade edebildiklerini gözlemlemiştir. Rüyanın da düşünce gibi bir düzene sahip olduğunu gözlemleyen Freud, bilinçli bir biçimde sembollerle ifade edilen bir

düşüncenin, rüyalarda da rüyaya özgü bir sembolleştirmeye ifade edildiği sonucuna ulaştı.⁵⁶

“Aslında bilinçli insanlar, onların yaşantısında abartılı, müstehcen, toplumca yadırganan davranışları gerçekleştirmemesinin nedeni sansür mekanizması olarak nitelendirir. Bu mekanizma ile kişi kendi isteklerini toplumca yadırganma korkusuyla özgürce gerçekleştirmez ve sansür mekanizmasıyla bu isteklerini bilinçdışında kontrol altına almaya çalışır. Bilinçaltında bastırılan bu istekler, sansür mekanizmasının zayıfladığı uyku durumunda rüyalarda açığa çıkar. Kişinin gerçekleştirmek istediği fakat toplum tarafından kabul görmeyen bu istekler kişilerin rüyalarını belirleyen en önemli etkidir. Uyku esnasında bilinçdışındaki isteklere yoğunlaşan insan zihni uyanacağına, rüyalar görerek bu yoğunluğu azaltmaya ve rahatlamaya çalışır.”⁵⁷

Rüyaların içeriğini oluşturan etmenlerden biri, kişinin önceki gün yaşadığı olaylardır, duygu birikimleridir. Kişinin önceki güne ait duyguları, istekleri, bilinçdışına bastırdığı arzuları, canlılıklarını devam ettirdiklerinden rüyaların içeriğini oluşturmada da önemli bir etmeni oluştururlar. Çocukluk ve geçmişte baskı alınan yadırganmış istekler, önceki günde yaşanan olaylara bürünerek rüyalarda ortaya çıkar. Yani geçmişe ait bastırılmış duygular, önceki gün yaşanan olaylar içerisine gizlenir ve bastırılmış duyguları ortaya çıkarır.⁵⁸

Rüyaların gizil içeriğini oluşturan geçmişe ait bastırılmış duygular, dört temel mekanizmayla önceki gün yaşanan olaylara bürünerek görünür içeriği oluşturur. Bu mekanizmalardan simgeleştirme, rüyada görülür içeriğin dolaylı olarak nesnelere ifade edildiği ve gizil içeriği nesnelere içine gizlediği mekanizmadır. Kişi için tedirginlik yaratan bastırılmış duygu, kişiyi rahatsız etmeyen dolaylı nesnelere ifade edilir ve kabul edilemeyecek

⁵⁶ Geçtan, a.g.e., s. 23

⁵⁷ Geçtan, a.g.e., s. 23

⁵⁸ Geçtan, a.g.e., s. 23

nitelikteki duygular nesnelere gizlenerek kişinin bu duygularından arınmasına yardımcı olur.⁵⁹

1923'te "*Ego ve İd*" adlı eserini yayımlayana kadar, topografik kişilik kuramını savunan Freud; ruhsal yapıyı, zihnin topografik bölünmesiyle açıklamıştır. Bu bölümlenme, yalnızca, bilinç kavramı etrafında; kişinin düşünce ve duygularının, bu bilince ne kadar uzakta olduklarıyla belirlenmiştir. Bu uzaklık belirlemesi aslında kişinin zihinsel olayların ne kadarının farkında olup, ne kadarın farkında olmadığıyla ilgilidir. Bilince uzaklıkları açısından insan duyguları, ya bilinçten çok ötede baskı altında tutulmaktadır ya da bilinç biraz zorlandığında su yüzüne çıkabilecek kadar yakındadır. Bilinç ile birlikte bilinç öncesi ve bilinçdışı (bilinçaltı) kavramları ortaya çıkmaktadır. Topografik kuramda buzdağının su üstündeki görülen kısmı bilinç, suyun hemen altında bulunan küçük kısmı bilinç öncesi ve suyun altında geri kalan büyük kısmı ise bilinçdışıdır.⁶⁰

Bilinç kişinin uyanıkken, farkında olduğu ve çevresinde olup biteni anladığı ve çevresine algıladıklarıyla ilgili dönütler verdiği safhasıdır. Bilinç öncesi ise; kişinin dikkatini toplayıp, zihnini yoğunlaştırdığında bilinç yüzeyine çıkan gerçeklikleri kapsamaktadır.

Topografik kişilik kuramı Freud'un geçici olarak kurduğu eksik bir kuramdı. Bu kuramda özellikle bazı bozuklukları açıklamak mümkün olmuyordu. Kişilerin kendilerini suçlu hissetmelerini, vicdani anlamda ceza almayı istemelerini bu kuram açıklayamıyordu. Bütün bu eksiklikleri göz önünde bulunduran Freud, 1923'te yayımladığı "*Ego ve İd*" kitabında topografik kişilik kuramını bir kenara bırakarak, yapısal kişisel kuramını açıklamıştır.⁶¹

⁵⁹ Geçtan, a.g.e., s. 24

⁶⁰ Geçtan, a.g.e., s. 25

⁶¹ Geçtan, a.g.e., s. 26

Bu yeni kurama geçmede etkili olan durum ise içgüdüler ile ilgili gerçeklerin görülmeye başlaması ve içgüdülerin insan eylemlerindeki belirleyiciliğinin anlaşılmaya başlaması olmuştur. İçgüdü kavramı etimolojisi itibariyle ilk kez hayvan davranışlarının kökeni açıklanırken, kalıtsal ve öğrenme yoluyla edinilmiş davranışlar dışında kalan eylemlerini anlatabilmek için kullanılmış bir kavramdır. Her ne kadar öğrenilmiş kalıcı eylem değişiklikleri ile içgüdüsel hareket arasındaki fark anlaşılır türden olmasa da, türe özgü ve türün bütün bireylerinde ortak görünen, evrensel, doğuştan getirilmiş bütün özelliklere içgüdü denilmiştir. Güvercinin yuva yapması, yeni doğmuş bir ördeğin annesini takip etmesi, tavuğun yumurtlaması, su kaplumbağalarının sahilde doğmalarından sonra suya doğru yönelmeleri gibi davranışlar bu anlamda içgüdüye birer örnektir. Özellikle organizmanın kendini koruyabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli enerjinin de içgüdüler tarafından sağlandığının anlaşılmasıyla, insan için de içgüdülerden söz edilmeye başlanmıştır. Freud; bedenin ihtiyaçlarını gideren enerjiye fizyolojik enerji ve düşünme, duygulanma gibi eylemlerin gerçekleşmesini sağlayan enerjiye de “*ruhsal enerji*” adını vermiştir.⁶²

Freud içgüdüleri iki temel başlık altında ele almıştır: bunlar yaşam (eros) ve ölüm (thanatos) içgüdüleridir. Yaşam içgüdüleri; türün devamını ve güvende olmasını sağlayan içgüdülerin tamamıdır. Açlık, susuzluk, cinsellik, kendi canını koruma gibi içgüdüler yaşam içgüdüleridir. Bu içgüdüyü çalıştıran enerjiye Freud, “*libido*” demiştir. İçgüdülerin karmaşık özelliklere sahip olduğunu belirten Freud, bu içgüdüleri harekete geçiren durumların birden fazla olduğu üzerinde durmuştur. Cinsellik içgüdüünü harekete geçiren durum, bedenin çeşitli yerlerinde bulunan duyarlı deri ve mukoza kesimlerinin uyarılmasıdır.⁶³

⁶² Geçtan, a.g.e., s. 28

⁶³ Geçtan, a.g.e., s. 29

Yine Freud'un belirttiği bir diğer nokta da, bebeklerin doğuştan itibaren narsist olduğudur. Bebeğin fizyolojik ihtiyaçlarını göz önüne alarak davranması ve rahatını sağlamak için uğraşması, bu narsizmi gözler önüne serer. Aylar ilerledikçe bebek, bakımını üstlenen bir başka varlığın; yani annesinin varlığını anlamaya başlar ve özsever eğilimleri bir objeye yönelir. Bireyin özsever libidosu ile obje libidosu arasında kurduğu sağlıklı ilişki ve denge kişinin sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde önemli bir oynar.⁶⁴

Freud'un düşüncelerindeki değişimler sonucu; topografik model yerini yapısal kişilik kuramına bırakmıştır. 1923 yılında yayımlanan "*Ego ve İd*" adlı eserinde Freud; kişiliği üç farklı boyuttan oluşan bir sisteme benzetir. Bu boyutlar "*ego*", "*süperego*" ve "*id*"dir. "*İd*" terimi, kişinin kalıtsal olarak getirdiği içgüdüleri kapsayan yanı için kullanılmıştır. Ruhsal enerji kaynağı da olan "*id*", kişi eylemlerini gerçekleştirecek gücü sağlar.⁶⁵ Freud; "*id*"in öznel yaşantı dünyası olduğunu söylemiş ve kişi gereksinim ve isteklerinin giderilmesi yönünde organizmayı harekete geçirdiği görüşünü savunmuştur. "*İd*", Freud'a göre; enerjinin birikmesine tahammül edemez ve fazla olan enerjisini boşaltarak, huzursuzluğunu gidermek ister. "*İd'in haz ilkesi*" olarak adlandırılan bu durum, enerji birikimini boşaltarak gerilimi ortadan kaldırması açısından organizma için önemlidir. Bu ilke acıdan kaçınıp, hazzı yönelmedir. Epikürosçu yaklaşımın etkilerini görebildiğimiz "*haz ilkesi*"; eylemin sonucuna göre belirlenen ahlaki bir yapıyı da ortaya koymaktadır. "*İd*"in, kişinin eylemlerinin sonucunu gözeten; kişinin yoğun bir biçimde haz almasını sağlayan eylemleri seçilmesini sağlayan, kişiliğin öznel kısmı olduğunu söyleyebiliriz. "*İd*"; hazzı ulaşabilmek için, birincil süreçler⁶⁶ ile refleksif hareketleri kullanır.⁶⁷

⁶⁴ Geçtan, a.g.e., s. 29

⁶⁵ Geçtan, a.g.e., s. 43

⁶⁶ Birincil süreçler; organizmanın istediği bir eylemi gerçekleştirirken, ihtiyacını gidereceği objeyi belirlemesi ve ona yönelmesi sürecini ifade eder. Bir hissin uyanmasını sağlayacak zihinsel kurgular da birincil süreçler içerisinde ele alınır. İhtiyaç ve isteklerin anlatıldığı rüyalar, birincil süreçlere örnektir. Yine susayan bir insanın, susuzluğunu giderecek suyun zihinsel kurgusunu oluşturması da birincil süreçtir. Birincil süreçler, aslında id'in doyumuna ulaşmak için geliştirdiği öznel duygulanımları, zihinsel görüntülemeleri, amaca ulaştıracak güdüyü harekete geçirmeyi sağlar.

⁶⁷ Geçtan, a.g.e., s. 44

“Ego”; kişinin nesnel dünyayla ilişki kurmasını sağlayan yapıdır. Kişinin ilgi ve ihtiyaçlarının zihinsel görüsü, gerçek varlığından farklıdır ve bunun farkına varmamızı sağlayan “ego”dur. “Ego”, “id” tarafından zihinsel görüleri oluşturulan öznel isteklerle, dış dünyadaki gerçeklik arasında etkileşim kuran yapıdır. Gerçeklik, “ego”nun temel gereksinimidir. “Ego”, bu noktada “id”den kaynaklanan gerilimi kontrol altına alarak, doyuma ulaşmayı ertelemeyi sağlar. “Ego”; bir taraftan da, “süperego” ile “id” arasındaki gerilimi kontrol etmek ve uzlaşmalarını sağlamakla da görevlidir. “id”den gelen istekleri kontrol altına alırken, ondan bağımsız da varlığını sürdüremez. Çünkü; bireyin ihtiyaç duyacağı enerji, “id”den kaynaklanır.⁶⁸

Kişiliği oluşturan üçüncü boyut ise; “süperego”dur. “Süperego”; çocuğa ailesi tarafından aktarılmaya başlanan, ahlaki eğitim ve ödül-ceza uygulamalarıyla pekişen, gelenek ve toplumun beklenti, değer ve ideallerine göre şekillenen vicdani yapıdır. Toplumun beklenti ve değerlerine uygun davranışların gerçekleşmesi ile görevli olan “süperego”; doğru-yanlış, iyi-kötü arasında karar verip “ego”ya bu kararları uygulatan boyuttur.⁶⁹ “Süperego”nun başlıca işlevleri; toplum tarafından onaylanmayan, cinsel ve saldırgan dürtüleri kontrol altına almak, “ego”yu ahlaki amaçlara yöneltmek ve kusursuz olmayı amaçlamaktır. “Süperego”; “id”en gelen dürtüleri yok etmeye, ketlemeye çalışır. Bu üç boyut zaman zaman etkinliklerini arttırarak, diğer iki boyutu kontrol altına alabilir.

Ego savunma mekanizmaları da Freud’un psikanaliz önemli olan bir konudur. Savunma mekanizmaları, kişinin sorunlarıyla baş edememesi durumunda; bu sorunun çözümünü bir süre erteleyerek, askıya almasını sağlayan; o an, anksiyetesini kontrol altına almasını sağlayan mekanizmalardır. Psikolojik anlamda dağılmayı önlemesi bakımından savunma mekanizmaları önemli iken; sürekli kullanılmasıyla; sorunu

⁶⁸ Geçtan, a.g.e., s. 44

⁶⁹ Geçtan, a.g.e., s. 45

göremeyen ve sorunun kaynağını hep dışarıda arayan bir kişiliği ortaya çıkarabilir.⁷⁰ Savunma mekanizmaları; psikolojik onarım mekanizmaları ve ego savunma mekanizmaları diye iki farklı grupta ele alınırlar. Psikolojik onarım mekanizmaları, üzücü bir olay yaşayan bireyin, bu hüznü aşmasını sağlayan mekanizmalardır. Konuşarak hüznünü paylaşması bu mekanizmaya örnektir. Ego savunma mekanizması ise; kişinin kendini haklı göstermeye çalıştığı ve kendisini rahatsız eden konuyu yadsımamasını, sorunun kaynağını dışarıda aramasını, bastırmasını sağlayan mekanizmalardır.

Daha önce değindiğimiz gibi; Freud'un psikodinamik gelişim kuramı, içgüdü ve libido kavramı üzerine inşa edilmiş bir kuramdır. Çocuk doğduktan sonra; kendisini harekete geçiren ruhsal enerji, her gelişim döneminde vücudun belli bir bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Freud; kliniğinde incelediği birçok nevrozda, çocuklukta yaşanmış cinsel içerikli olayların, bu rahatsızlıkları tetiklediğini fark etmişti. Cinsel istismara uğrayan çocukların, ileride baş edemedikleri ciddi problemlerle karşılaşp, çeşitli nevrozlar yaşadıklarını gözlemlemiştir. Nevrotik rahatsızlıklar, kişilerin yaşamlarını normal bir biçimde devam ettirdikleri, ancak düşünce, davranış ve duygularda meydana gelen karışıklıklar, hissedilen aşırı kaygılar, anksiyete, travma sonrası stres bozuklukları, fobiler gibi olayları kapsamaktadır. Cinsel kimliğin farkına varılması ve cinsel kimlikten beklenen beklenen davranışların neler olduğu gibi durumları açıklayabileceğini ifade eden Freud, her insan için geçerli olduğunu düşündüğü, cinsel gelişim kuramını ortaya koymuştur. Her biri, bir önceki gelişim evresi üzerine kurulmuş, geçmişte edinilmiş davranışların, bir sonraki döneme aktarıldığı beş dönemden söz etmiştir.⁷¹

Oral Dönem: İlk gelişim basamağı olan ve yaşamın 0-18. aylarını kapsayan dönemdir. Bebeğin ihtiyaçlarını giderdiği, çevresini tanıırken

⁷⁰ Geçtan, a.g.e., s. 48

⁷¹ Geçtan, a.g.e., s. 30

kullandığı organı ağızdır ve ruhsal enerji ağız bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bebek çevresini tanırken, bir nesneyi ağızına götürerek tanımaya çalışır, yutma ve doymayla ilgili duygularını gidermeye çalışır. Bu dönemde; oral ihtiyaçların giderilmesindeki yetersizlik yada aşırılık, kişilik yapısını olumsuz yönde etkiler. Bu olumsuzluklar; aşırı narsizm ve aşırı iyilikseverlik, yaşanabilecek karamsarlıktır. Yine bu olumsuzluklar içerisinde; kıskançlık ve haset duyguları da yer alır. Bu dönem başarıyla tamamlandığında ise güven ve dayanışma duyguları gelişir.

Anal Dönem: 18 ay ile 3 yaş arasını kaplayan dönemdir. Kasların kullanılmaya başlandığı, hareket denetiminin sağlanmaya başladığı ve tuvalet eğitiminin tamamlandığı dönemdir. Oral dönemin aksine; çocuk, artık kendi bedenini kontrol etme becerisini kazanmaya başlar. Bu dönemde çocuk tuvalet eğitimi öğrendiğinden, annesiyle yaşayacağı çatışmalar, bağımlılık, bağımsızlık gibi duyguların ortaya çıkmasına yol açabilir. Tuvalet eğitimi başarıyla tamamlayamayan çocuklarda, aşırı titizlik, katı görüşlülük, cimrilik, inatçılık, duygularını gizleme eğilimi, obsesif-kompulsif kişilik bozukluğu gibi problemler ortaya çıkarabilir. Bu dönemin başarılı bir biçimde tamamlanması durumunda ise; özerk, sonuçları kabul edebilen, ödün vermeden işbirliğine dayalı yeteneklerini geliştiren, bağımsız bir kişilik oluşturulur.

Fallik Dönem: 3-6 yaş aralığını kapsayan dönemdir. Çocuğun cinsel kimliğinin farkına vardığı ve karşı cinsle farklarını anlamaya başladığı dönemdir. Oidipus, Electra ve kastrasyon karmaşasının yaşandığı dönemdir. Libidonun, ilk kez; çocuğun kendi bedeni dışında, başka bir objede doyumunu aradığı dönemdir. Erkek ve kız cinsel organlarının anatomik olarak birbirinden farklı olması, çocukların merak ettiği ve incelediği konuların başında yer almaktadır. Bu dönemde anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkide meydana gelecek bir aksaklık, ileride telafisi zor problemleri beraberinde getirebilir. Bu dönemde çocukla anne-baba arasında yoğun bir sevgi yaşandığından, çekişme ve yarışmanın ve de

düşmanlık duyguların hissedildiği bir dönemdir. Bu dönemde; erkek çocuğu, annesine ilgi duymaya başlar ve bu ilgisi sonucunda iğdiş edilme korkusuyla yüz yüze kalır. Babasını bir rakip olarak gören çocuk, annesini kıskanabilir, babasına düşmanca duygular besleyebilir. Kız çocuğu ise Freud'a göre babasına ilgi duymaya başlar. Kız çocuğu annesinden ilk kez bu dönemde kopmaktadır. Bu dönemde; cinsel kimlik ile ilgili yaşanan olumsuzluklar, ileride kişilik bozukluklarına yol açmaktadır. Eşcinsellik, utanç duyma gibi birçok olumsuzluk bu dönemden kaynaklanmaktadır.

Gizil (Latent) Dönem: Cinsel istek ve arzuların durulduğu, 6-12 yaşlar arasını kapsayan, çocukların okul dönemine denk gelen dönemdir. Bu dönemde; erkek ve kızlar, kendi cinslerine yaklaşmaya başlarlar. Bir önceki döneme ait olan cinsiyetle ilgili araştırmacı ruh yerini beceriler edinmeye, yeteneklerini geliştirmeye bırakır. Erkek ve kızlar arasındaki diyalogun zayıf olduğu dönemdir. Bu dönemde çocukların görünüşlerinde belirgin farklılıklar yoktur. Bu dönemde, hemcinsiyle olan ilişkilerini güçlendiren çocuklar, toplumsal dayanışmanın ilk adımlarını da atmaya başlarlar. Bu dönemde anne- baba yanında öğretmende etkin bir yere sahiptir.

Bu dönemin başarısız bir biçimde atlatılması; öğrenme güçlüğüne (disleksi), obsesif bir kişiliğin oluşmasına sebep olabilir. Öğrenme güçlüğü, çocuğun içsel dürtülerini kontrol edememesi sonucu, dikkatini öğrenme ve beden kontrolü gerektiren eylemlere çevirememesi, öğrenme ve beceri geliştirmede sorunlar yaşamasıdır. Bu dönemin başarıyla tamamlanması; özgüveni yüksek, özerk bir yapıya sahip kişiliğin oluşmasını sağlar.

Genital Dönem: Ergenliğe geçiş dönemini içine alan, yaklaşık 11 ile 13 yaşları arasında başlayıp, ergenlik bitimi olan 18-20 yaşları arasında sona eren dönemdir. Bu dönemde; çocuk, fizyolojik ve psikolojik olarak olgunlaşır, birçok hormonun etkinliğini artırması sonucu, birçok dürtü; özellikle cinsellik dürtüsü tetiklenir. Bu dönemde de çocuk ya da genç birey

birçok problemle karşı karşıyadır ve bu problemleri çözme şekli, kişiliği üzerinde önemli bir etkiyi oluşturacaktır. Bu dönemde birey; ailesi dışındaki insanlarla iletişim ve etkileşim içerisinde ve bu dönemde onlardan beklenen, başka kişilerle olgun ilişkiler geliştirmeyi başarabilmeleridir. Bu dönemde ilgi, karşı cinsiyete yönelmiştir. Bunun yanında bireyler toplumsal gruplara, mesleki bilgilere de ilgi duymaktadır. Yine bu dönemin sonlarına doğru kişi kendi isteklerini değil, toplumsal gereksinimlere yanıt veren bir bireye dönüşecektir. Bu dönemde kişi, ailesine olan bağlarını gevşetmeye hatta onu koparmaya yönelik davranışlarda bulunur. Ailesini sorgulamaya başlayan birey; onların her şeyi bilmediklerini görmesinden dolayı onları küçümseyebilir. Bu dönemde anne- baba geçici bir süre olsa da değerini yitirebilir ve yıkıcı eleştirilere maruz kalıp, her olumsuzluğun sebebi olarak görülebilirler. Yine bu dönemde; genç, toplum tarafından beğenilen davranışları, değer yargılarını geliştirebilir.

Bu dönemde; toplumun bireyden beklediği, kadın ve erkek rollerinin yerine getirilmesidir. Bu dönemde çözülmesi beklenen bir diğer problem; meslek seçiminin gerçekleştirilmesidir. Bu dönemde yoğun bir biçimde yaşanan kararsızlıklar, alternatifler arasında seçim yapamama gibi durumlar; olgun bir kişilik geliştirirken ergenin karşılaştığı sorunlardandır. Bu arada kalmalar, kararsızlıklar; bireyi, ileriye ve geriye doğru sürüklemektedir. Gerileme mekanizması; kişinin karşılaştığı sorunları çözemediğinde en son mutlu olduğu döneme dönmesidir; isteğini yerine getiremeyen bir bireyin, çocuk gibi mızızlanması buna örnektir. Gerileme mekanizması, ergenlikte sürekli kullanılan bir savunma mekanizmasıdır.

Bu dönemin başarısız tamamlanması; çok yönlü kişilik bozukluklarının ve anormal davranışların oluşmasına yol açar. Olgun ve sağlam bir karaktere sahip olmak mümkün olmayacağı gibi; ergenin kimlik bunalımı yaşaması söz konusu olacaktır. Cinsel dürtülerini kontrol altına alamayan bireylerde de, anormal, sapkın davranışlar gözlenmektedir.

Freud'un dūřüncelerine göz attıktan sonra Lacan dūřüncesinin daha iyi anlaşılacağıını söylemeliyiz. Freud hep sadık bir takipçisi olarak kalmış Lacan, psikanalize derin anlamlar kazandırarak Freud'un mirasını iyi noktalara getirmiştir. şimdi Lacan'ın dūřüncelerine göz atmanın zamanı geldi. Lacan felsefesinde önemli olan kavramlarla tezimize devam ediyoruz.

İKİNCİ BÖLÜM

LACAN FELSEFESİNE GİRİŞ

2.1.KAVRAMLAR

2.1.1.Freud'a Dönüş: Bu kavramla; Lacan, Freud'un orijinal metinlerine bağlı kalarak, ego psikolojisine yeniden dönmeyi anlatmaktadır. Freud'un dil sürçmeleriyle, şakalarla, rüyalarla ilgili fikirleri, Lacan'a göre; dilin öznel yapısı hakkında ipucu vermektedir. Lacan, "*Ecrits*"in "Freud'a kadar bilinçdışı ya da akıl üzerine mektup örneği" bölümünde "Bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır."⁷² demiştir. Freud'un yapısal kuramı, dinamik bilinçdışı, birincil süreçler düşüncesi, karmaşalar vb. gibi düşüncelerinden hareket eden Lacan, "yapısalcı bir vurguyla "*metafor*" ve "*metanomi*"ye olanak veren şeyi, yani "*ayıklama*" ve "*ekleme*" ile çalışan dili, "*Öteki*" ile ilişkinin geçtiği yabancının nezdinde olarak ele almıştır."⁷³ "*Freud'a dönüş*", Freud'un metinlerine sadık kalarak, muğlak düşünceleri gün yüzüne çıkarmaktır.

2.1.2.Ayna Evresi: Lacan'ın psikanalize ilk resmi katkısı, insanların ilk psikanalitik tecrübesinin oluşumu olan "Ben" in fonksiyonunun açıklandığı "*Ayna Evresi*"dir. 1950'lerin başında Lacan "*Ayna Evresi*"nin; yalnızca, insanların bebeklik döneminde yaşadıkları bir an olarak değerlendirmemiş, öznel değişmez bir yapının meydana getirildiğini de savunmuştur. "*Ayna Evresi*" terimini ilk kullanan Henri Walton'dur. Ancak genetikçi bir açıyla irdelediği için, bu terime asıl anlamını Lacan kazandırmıştır.⁷⁴ "*Ayna Evresi*" aşamasında; özne; ayna karşısında kendi imgesi karşısında büyülenerek "*Ben*" kavramını oluşturmuştur. Lacan'a göre

⁷² Jacques Lacan, *Ecrits: A Selection*, London, Norton Press, 2001, s. 109

⁷³ Jacques Lacan, *Fallus'un Anlamı*, çev. Saffet Murat Tura, İstanbul, AFA Yayınları, 1994, s. 14

⁷⁴ J. D. Nasio, *Psikanalizin Yedi Büyüğü*, çev. K.Sarılioğlu, İstanbul, 2008, s. 361

“Ayna Evresi” “Ben” e iki farklı değer veren bir fenomendir. “İlk değer tarihsel değerdir, “Ayna Evresi” çocuğun zihinsel gelişiminde önemli bir role sahiptir. İkinci değer ise; beden imgesi ile temel libidonal enerji arasında kurulan özsel ilişkidir”.⁷⁵ Daha sonra; Lacan, bu kavramı geliştirir ve onun “tarihsel anlamı üzerinde durmaktan vazgeçer ve yapısal anlamıyla ilgilenmeye başlar.”⁷⁶ Dördüncü semineri “*La relation d’objet*” de; “Ayna Evresi” sırf çocuklukta geliştirilen bir fenomen olmaktan uzaktır, çelişik doğanın ikili ilişkisini olarak ele alınır. Yani; Lacan’a göre; geleneksel obje-suje ilişkisinin çelişik doğası “Ayna Evresi”yle oluşur. “Ayna Evresi” “Ben”in oluşumunu nesnel bir süreçle açıklamaktadır. “Ben”; “ben”in aynadaki imgesi ve “ben”in duygusal gerçekliği arasındaki çelişkinin hissedilmesi sonucunda oluşmuştur. Lacan; bu kimlik oluşumuna “*yabancılaşma*” der. “Ayna karşısındaki bebek; kendisini, beden hareketlerini kontrol altına alamadan önce tanır. Bebek kendisini bir bütün olarak görür ve bu imge, bedeniyle uyumsuz bir zıtlık duygusunun sentezidir, bölünmüş bir beden hissi uyandırır. Bu bir karşıtlık hissidir ve çocuk aynadaki imajını kendi rakibi olarak görür, çocuğun bütüncül imgesi parçalanma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve böylece ayna evresi özne ile imgesi arasında gerilim oluşturur. Öznel kimlik; imgesiyle birlikte, gerilime çözüm arar. Bu ilk kimlik, “Ego”ya karşılık gelir.”⁷⁷ Bu kimlik, ideal bir kimliktir. Gelecekte “Ego”nun; kendisini, bir bütün olarak ortaya koymasını sağlar. “Ayna Evresi”nde; bir yanlış anlaşılma olarak “Ego”yu oluşturan “ben”, kendisine yabancılaşarak, öznenin simgesel düzenini oluşturur. “Ayna Evresi”, “Ego”nun anlamlı işaretler boyutu olmak zorundadır. “*Sembolik düzen*”de; bebek, yetişkin figürün farkına varır. Bir süre sonra özne; imgenin, kendisi olduğunu sevinçle karşılar. Başı etrafında döner ve “*öteki*”nin farkına varır ve de onun varlığını onaylar.”⁷⁸

⁷⁵ Jacques Lacan, **Écrits: A Selection**, London, Norton Press, 2001, s. 74

⁷⁶ Dylan Evans, **From Lacan to Darwin**, ed. Jonathan Gottschall ve David Sloan Wilson, Evanston, Northwestern University Press, 2005, s. 73

⁷⁷ Jacques Lacan, **Écrits: A Selection**, London, Norton Press, 2001, s. 76

⁷⁸ Lacan, **a.g.e.**, s. 77

2.1.3.Öteki/öteki: Freud'a kadar "öteki" kavramı; "bir başka kimse" ve "ötekilik" anlamında kullanılıyordu. Lacan ise; Hegel ve Alexandre Kojève'nin kullandığı anlamda kullanılmaktadır.⁷⁹ Lacan'a göre; Fransızca'da "autre" ve "Autre", birbirinden farklı anlamlara gelir. Bu bilinçli ayırım; analitik uygulama için temel olarak kabul edilir.

*"Analist; küçük ve büyük harfle yazılan kelimelerin anlamlarının farklı olduğunu bilmelidir. Lacan; kendisini, "Autre" olarak görür ve "autre" değildir. Küçük harfle yazılan "autre"; gerçek anlamda bir "öteki" değildir, o "Ego"nun yansıması ve düşüncesidir."*⁸⁰

Küçük harfle yazılan "autre" bir kopyadır ve bir kişinin kendine benzeyen görüntüsüdür, ya da kişinin ayna önündeki görüntüsüdür. Simgesel düzene girer. Büyük harfle yazılan "Autre" ise; radikal anlamda "ötekilik" belirtir. Bu "ötekilik"; öznenin yanılısama ötekiliğinden çok daha ötededir, aşkın bir "ötekilik"i ifade eder. Büyük harfle yazılan "öteki" kavramı, sembolik düzen içerisinde ifade edilir. Var olma, simgesel düzende; gerçekte olabildiği kadar, her özne için belirlenir. "Autre" bir başka özneyi belirtir ve sembolik düzende; diğer öznelerle ilişki kurulmasına aracılık eder.

"Öteki" öncelikli bir yere sahiptir ve bu yer, konuşma ile oluşturulur."⁸¹ Biz; "Öteki"nden, öznenin ikinci bir duyumu olarak söz edebiliriz. Yalnızca, ne zaman özne bu konuma gelse, "Öteki" başka bir özneye dönüşür.⁸² Lacan'a göre; konuşma, ne "Ego" ne de özne tarafından icat edilmiştir, o "Öteki" içerisinde icat edilmiştir. Yine Lacan'a göre; dil ve konuşma, öznenin bilinçli kontrolünün ötesindedir, "bilinçdışı, "Öteki"nin konuşmasıdır."⁸³ Ne zaman "Öteki" bir yer olarak düşünölmeye başlandı, o

⁷⁹ Jacques Lacan, **The Seminar of Jacques Lacan: Book II**, Paris, W.W.Norton&Company, 1991, s. 26

⁸⁰ Jacques Lacan, **Écrits: A Selection**, London, 2001, Norton Press, s. 97

⁸¹ Jacques Lacan, **The Seminar of Lacan: Book III**, New York, Norton, 1993, s. 55

⁸² Jacques Lacan, **The Seminar of Lacan: Book VIII**, Paris, Seuil, 2001, s. 34

⁸³ Jacques Lacan, **Écrits: A Selection**, London, Norton Press, 2001, s. 154

zaman; Lacan, Freud'un "*topografik mekan*" kavramını önerdi ve bilinçdışıını "*Öteki*"nin sahnesi olarak tanımladı.

*"Çocuk için "Öteki"nin konumu önceliklidir, "Öteki"; çocuğun ilk ağlamasıdır, geriye dönük onaylamasının ilk mesajıdır. Çocuk, "Öteki"nin eksikliğini keşfettiğinde "Kastrasyon kompleksi" oluşur ve "Öteki" bir noksanlık olarak belirlenir. Şunu söylemek istiyoruz, anlamdan; anlam hazinesini, "Öteki" oluşturur."*⁸⁴

Lacan, tamamlanmamış "*Öteki*"yi, şematik bir biçimde göze çarpacak şekilde "A" harfiyle ifade eder.

2.1.4. Haz ya da arzu: Lacan'ın "*haz*" kavramı, Freud'un "*Wunsch*" kavramına benzer olup; Lacan'ın teorisinin temel kavramlarından. Psikanalizde, telkin yönteminin amacı; kesin olarak öznenin gerçeğin ötesinde kalan, bastırılmış istek ve arzularını ortaya çıkarmaktır. Bu; yalnızca, isteklerin hiçbir baskı hissedilmeden açıklanması ve anlatılmasıyla mümkündür.⁸⁵ Lacan şöyle der: "Arzu, yalnız bir kez ifade edilir ve "*öteki*"nin varlığını onaylar."⁸⁶ Lacan, sözüne şöyle devam eder:

*"Özne; sahip olduğu isteği, adlandırmalı ve onu iyi tanımalıdır. Bu, psikanaliz için etkili bir eylemdir. Ama bu, nesneyi tanıtan nedeni, bize tamamen vermez. Arzunun adlandırılması, öznenin, yeni bir dünya oluşturmasını ve geleceğini şekillendirmesini sağlar. Önemli olan, öznenin bunu adlandırabilmesidir; arzunun, varoluşu ifade etmesidir."*⁸⁷

⁸⁴ Dylan Evans, **From Lacan to Darwin**, ed. J.Gottschall ve D.S.Wilson, Evanston, Northwestern University Press, 2005, s. 52

⁸⁵ Bruce Fink, **The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance**, California, Princeton University Press, 1996, s. 78

⁸⁶ Jacques Lacan, **The Seminar of Lacan: Book I**, Paris, W.W.Norton, 1988, s. 43

⁸⁷ Jacques Lacan, **The Seminar of Jacques Lacan: Book II**, Paris, W.W.Norton&Company, 1991, s. 76

Arzu ile söylem arasındaki bağ da önemlidir. Söylem; hiçbir zaman, arzunun gerçekliğini olduğu gibi ifade edemez, her ne zaman söylem; arzuyu, ifade etmeye çalışsa; her zaman bir şeyler eksik kalır.

“*Fallus'un Anlamı*”nda; Lacan, arzunun; istek ve ihtiyaçlardan doğduğunu söyler. İhtiyaç, rahatça ifade edilen biyolojik içgüdüdür, ancak isteğin iki farklı işlevi vardır: birincisi ihtiyacı ifade etmek, ikincisi ise sevgi istemindeki rolüdür. Böylece; ihtiyaçlar, istekler şeklinde rahatça ifade edilip, doyurulduktan sonra; sevgi istemi doyurulmadan kalır ve arzu, yeniden ortaya çıkar. Lacan’a göre “arzu, ne isteklerin doyurulmasıdır ne de sevgi istemidir. Birincisinin ikincisinden çıkarılmasıyla ortaya çıkan sonuçtur.”⁸⁸ Lacan ekler: “Arzu; istemin ihtiyaçtan ayrıldığı sınır noktasında, ortaya çıkar.” Böylece arzu hiçbir zaman doyurulamaz ve Zizek’in ifade ettiği gibi “Arzunun varlık sebebi; onun gayesinin ne olduğunu anlatamamasıdır, bütün doyumlara ulaşip; kendisini hep arzu olarak ortaya koymasıdır.”⁸⁹

Arzu ile güdü arasındaki ilişkiyi idrak etmek çok önemlidir. Güdüler, yalnızca arzunun kuvvetinin dışavurumudur. Eğer; “*objet petit a*” nesnenin arzusu sanılırsa; bu arzuyu ortaya çıkarmaz ama arzunun sebebi olur. Arzu için bir nesneyle ilişki kurmak gerekmez, o daha çok eksiklikle ilişkilidir. Arzu; her zaman, diyalektik ilişki içerisinde oluşan sosyal bir yapı gibi görünür.

2.1.5. Güdüler: Lacan; Freud’un, güdülerin, biyolojik ihtiyaçlardan farklı olduğu anlayışını devam ettirir. Çünkü güdüler hiçbir zaman doyurulamaz ve nesneye nüfuz etmekten çok, daimi olarak döngüsel bir çemberde hareket eder, böylece “*jouissance*”⁹⁰ nin gerçek kaynağı; bu kapalı çemberde hareketine devam eder. Lacan; güdülerin, tıpkı kültür ve simgesel söylemlerin oluşması gibi meydana geldiklerini söyler. Lacan;

⁸⁸ Jacques Lacan, *Ecrits: A Selection*, London, Norton Press, 2001, s. 128

⁸⁹ Slavoj Zizek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, 2. baskı, çev.Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 56

⁹⁰ Lacan felsefesinde önemli olan bu kavramın tanımı daha sonra yapılacaktır.

güdülerin ezeli ve arkaik olduklarını söyler. Freud gibi; Lacan'da, güdülerin dört ögesini bir arada toplayarak (Tatmin, son, nesne ve kaynak) güdü döngüsü kuramını savunur. Güdüler “*erojen bölge*”lerde ortaya çıkar, nesne etrafında döner ve tekrar “*erojen bölge*”lere döner.⁹¹ Bu döngü; üç gramafonik sese karşılık gelir:

1. Etkin Ses: (görme)
2. Yanıltıcı Ses (kendini görme)
3. Edilgin Ses (görülmesi gereken)

Etkin ve yanıltıcı sesler “*autoerotic*”⁹² tir, bunlar öznenin eksikliğidir. Yalnızca; güdüler, edilgin ses ile döngüsel hareketlerini tamamladıklarında; yeni bir özne ortaya çıkar. Edilgin bir ses olmasına rağmen, güdüler gerçekte aktiflerdir; kendini görmeyi, görülmesi gerekene dönüştürürler. Güdü çemberi; öznenin, haz ilkesini ihlal ettiği yegane yoldur. Lacan; dört kısmi güdüyü tanımlar: “*oral güdü*”, “*anal güdü*”, “*görsel (scopic) güdü*” ve “*niyet güdüsü*”. İlk ikisi istek, son ikisi arzuyla ilgili güdülerdir. Eğer güdüler; açıkça, arzuyla ilgiliyse; arzunun gerçekleşmesinde kısmi bir görünüme sahiplerdir. Yani; arzu, tek ve bütün bir halde iken; güdüler, arzunun parçalanmış dışavurumlarıdır.⁹³

2.1.6. Jouissance: Cinsel bir çağrışımı olan bu kelime; İngilizce’de “*enjoyment*” kelimesine; yani, “*zevk*” anlamına karşılık gelir. Lacan; bu kavramı; eserlerinde, İngilizceye çevirmeden, Fransızca kökeniyle kullanmıştır. Lacan; “*Psikanaliz’in Etiği*” adlı seminerinde, “*Jouissance*” kavramını; “*haz*” kavramına karşıt olarak kullanmıştır. Lacan’a göre; “*haz ilkesi*”⁹⁴, “*Jouissance*”ı sınırlandıran bir ilkedir ve öznenin keyif almasını kontrol eder. Ancak özne, Lacan’a göre; yasakları çiğnemeye yeltenerek,

⁹¹ Sigmund Freud, **Psikanaliz Üzerine**, 8. baskı, çev.A.Avni Öneş, İstanbul, Say Yayınları, 1996, s. 125

⁹² Cinsel özsevgi

⁹³ John Wilson, No Subject Encyclopedia of Psychoanalysis, **Jacques Lacan: Biography**, (Erişim), http://nosubject.com/Jacques_Lacan:biography, 5 Mart 2009, s. 5

⁹⁴ Freud’un psikanaliz kuramında bahsi geçen ilke

kendi keyfini oluşturmaya ve “*haz ilkesi*”nin ötesine gitmeye çalışır.⁹⁵ Lacan’a göre; bu haz ilkesinin aşılmaya çalışılması, haz değil elemdir; çünkü, hazzın yoğun miktarı özneye eziyet verir. Bu sınırın ötesinde; haz, eleme dönüşür ve bu elem ilkesine Lacan “*jouissance*” der. Böylece “*jouissance*”; çekilen acının ifadesi olur.⁹⁶ Lacan; “*Encore*” adlı seminerinde, “*jouissance*”i; fallus olarak tanımlar. “*jouissance*” olabildiği kadar cinsiyet anlamında kullanılmıştır ve nadiren “*Öteki*”yle ilişkilendirilmiştir. Lacan; “*jouissance*” kavramını; özellikle, kadınsı anlamda kullanmış, bütünleşmiş bir cinsiyet, “*fallus*”un ötesinde; “*Öteki*”nin cinsiyeti anlamında kullanmıştır. Bu kadınsı “*jouissance*” tarif edilemez. Her insan tarafından tecrübe edilir; ancak, bilinmesi söz konusu değildir. Lacan; bir diğer semineri “*Psikanaliz’in Öteki yüzü*”nde, Marx’ın “*artık-değer*” kavramından esinlenerek “*artık-jouissance*” kavramını kullanır: ““*objet petit a*” da kullanım değeri olmayan “*jouissance*”ın artığıdır.”⁹⁷

Lacan teorisyeni ünlü Sloven filozof Slavoj Žižek; “*jouissance*” kavramını felsefesinin temel kavramı haline dönüştürmüştür. Yine Gilles Deleuze ve Felix Guattari bu kavramdan faydalanmışlardır. Roland Barthes ve Julia Kristeva’nın eserlerindeyse, önemli bir rol oynayan kavram olmuştur.⁹⁸

2.1.7. Öznenin Yarılması: Lacan’ın psikanaliz kuramına göre; “benlik ile bilinçli söylem öznesinin aynı anda varlığını sürdürmesi; öznenin yarılması durumunu ifade eder. Benlik gerçek ve içsel bir varlık iken; bilinçli söylem öznesi kültürel ve toplumsal davranışın bir temsilci olarak konumlandırılır.”⁹⁹ Simgesel düzen; özne ile gerçek arasına yerleşmiş bir üçüncü düzendir ve öznenin gerçeği tanımasına yardımcı olan en temel

⁹⁵ Jacques Lacan, *The Seminar of Lacan: Book IV*, Paris, Seuil Press, 1994, s. 21

⁹⁶ Jacques Lacan, *Écrits: A Selection*, London, Norton Press, 2001, s. 256

⁹⁷ Lacan, *a.g.e.*, s. 257

⁹⁸ Orhan Tekelioğlu, “Felsefe Yazıları”, *Bir Lacan Okuması*, 7. Cilt, İstanbul, Yazko Yayınları, 1983, s. 2

⁹⁹ Tekelioğlu, *a.g.e.*, s.2

düzendir. Simgesel düzende; dili kullanmasıyla özne, kendi benliğine yabancılaşmaya başlar ve özne ile gerçekliği arasında bir kopma meydana gelir. Özne; kendi varlığını simgesel olarak kurduğu için, gerçek varlığıyla arasında bir uçurum oluşur. Her ne kadar kişinin kendi varlığını sürdürebilmesi ile özne olmasını sürdürebilmesi söz konusu olsa da; öznenin gerçek varlığı, simgesel olarak ifade edilemez. Lacan; burada “Gerçek” kavramını, biraz daha farklı bir anlamda kullanır. “Gerçek”; simgesel düzenin ötesinde, anlamlandırılmaya ve simgeselleşmeye direnç gösteren, dilsel olarak anlatılamayan ve öznenin yapılanmasının dışında kalan bütün alandır.¹⁰⁰ Örnek verecek olursak; 30 yaşında bir gencin evlenip; yuva kurmak istemesi, simgesel düzende onaylanacak bir doğrudur. Simgesel düzenin onayladığı eş adayına bakar ve onun gerçek olduğunu söyler. Eş adayının onu sürekli kızdırması durumuyla yüz yüze kaldığında; bu gerçeği, kendi imgesel alanında kabul eder ve “ne yapalım eş adayım evleneceği ve ailesinden ayrılacağı için çok üzgün.” diyerek bu görünümü kabul eder. Bu durumu Tekelioğlu şöyle ifade eder:

“Lacan 'ın çalışma arkadaşlarından J. A. Miller, öznenin zorunlu yarılmasına; simgesele tam olarak oturamamasına “teğellenme” der. Yani simgesel düzende eksik olma, ama onsuz da yapamama ve simgesel düzende “temsil edilme”dir. Bununla beraber, simgesel düzende her zaman özneler bireysellikleri/özgürlükleri ile görünür de bulunurlar, ama bu durumun Lacan 'a göre önemli bir bedeli vardır: Özne simgesel düzende, en önemli tarafını “benliğini” yitirir, düzene “teğellenir” ve kendini yitirip; “temsil” eder. Öznenin kuruluşu anlamında, kültürün, simgelerin ve dilin nedeni insan değildir; insan tam tersi bu ilişkiler ağının bir ürünüdür. Özne simgesel düzene bir öykünme (mimesis) ile girer ve ona iliştilmiş olur. Yani simgesel düzende de öznenin güvencesi bizzat bu düzen ve onun araçlarıdır. Lacan bütün yukarıda anlatılanları genellikle «yabancılaşma nosyonu ile tanımlamaya çalışmaktaysa da, bu nosyonu çeşitli yan

¹⁰⁰ Tekelioğlu, a.g.e., s. 2

anlamlarından ve epistemolojik sorunlarından ötürü kullanmadığını belirtmeliyiz.”¹⁰¹

2.1.8. Bilinçdışı: Freud’a göre bilinçdışı; erken çalışmalarında, bilinç düzeyinden uzak tutulan, doğrudan, rahatça ifade edilemeyen ya da ifade edildiğinde toplumsal gerçeklerle çatışan isteklerin, arzuların kontrol altında toplandığı ya da bastırıldığı yerdil ve yalnızca rüyalar, dil sürçmeleri, serbest çağrışım gibi dolaylı etkilerle; bu arzulara, ulaşılan yer idi. Lacan ise; dolaylı etkilerin dilsel yapıya benzerdiğini belirtmiş ve bu etkilerin; dile benzer bir biçimde, bilinçdışını oluşturduklarını ve öznenin; bu etkiye, ilişitirildiğini söylemiştir. Lacan; “bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır.” sözüyle simgesel düzenin özne üzerindeki etkisini belirtir. Simgesel düzenin; özne üzerindeki etkisi, “bir başkasının özneye dışarıdan bakıyormuş duygusunun yaşanmasıdır. Aynı zamanda; Lacan, bilinçdışını; ““Öteki”nin söylemi” olarak nitelendirir.”¹⁰²

2.1.9. Eksiklik (Kastre): Eksiklik, çocuğun annesinin bedeninden (emzirilmenin bitmesiyle) ilk ayrılması sonucu ortaya çıkar.

“Öznenin simgesel alana ilk girmesiyle gerçekleşen; onu, simgesel alanda beklemekte olan ilk kastrasyon olarak yaşanır. Geri kazanılması mümkün olmayan anneden ayrılma, nesneye yönelik bir arzuya dönüşür. Lacan bu nesneyi “objet petit a” olarak tanımlamıştır. “Objet petit a” aynı zamanda “Öteki”nin eksikliği yani simgesel düzenin temel eksikliğidir.”¹⁰³

2.1.10. Fallus: “Fallus”; hem eksikliğin hem de arzunun, ikilemli ilişkisinin ifadesidir. Çocuk; anneye kurduğu ilksel ilişkide, annesinin

¹⁰¹ Tekelioğlu, a.g.e., s. 2

¹⁰² Elizabeth Wright, **Lacan ve Postfeminizm**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s. 77

¹⁰³ Wright, a.g.e., s. 78

“*fallus*”u olduğunu düşünür; ancak kastrasyon kompleksi sırasında anne tarafından hazmedilmekten, ele geçirilmekten korkar ve “*fallus*”u; annenin arzuladığı şey, yani; ötekinin arzusunun nesnesi olarak görmeye başlar. Bu noktada; “*Fallus*”, daha başka bir anlam daha kazanır. O da çocuğun yerine geçmek istediği ve annenin de arzuladığı “*imgesel fallus*”. Simgesel babanın devreye girmesiyle, bu yanılısıma da ortadan kalkar ve babanın yasaklarının bir simgesi olarak “*simgesel fallus*” ortaya çıkar. “*Simgesel fallus*”, babanın otoriteyi elinde bulundurmasını ifade eder.¹⁰⁴

Annedeki “*fallus*”un simgesel kaybı; imgesel “*fallus*” kaybına egemen olmaya devam edecek; ve kayıp nesne olarak peşinden gidilecek bir arzuya dönüşecektir. Erkek için simgesel “*fallus*”a sahip olma isteği; kadının bu fanteziye katılmasını istemektir; kadın içinse; “*fallus*” olma isteğidir; yani erkeğin fantezisini harekete geçirecek kadar güçlü olma isteğidir. Her ikisi de; ancak, imgesel konumlarından vazgeçip yerine simgesel olanları tercih ettiklerinde simgesel düzende yer edinebilirler.¹⁰⁵ Erkek için; “*fallus*”, her zaman ulaşılabilir olmaktan uzaktır, imgesele hapsolmuştur. Kadın ise; arzusunu maskeleyerek, imgeselden kurtulmaya çalışır. Lacan’ın “cinsel ilişki yoktur” sözü bu durumu ifade eder.¹⁰⁶

Feminist düşünürler, Lacan’ın “*Kastrasyon kompleksi*” ve sembolik “*fallus*” kavramlarını değerlendirip, bu kavramlardan yararlanmışlardır. Birçok feminist düşünür; Lacan’ın fallus merkezli analizlerinin, cinsiyet yanlılığını ve belirlenmiş toplumsal rolleri anlamada yararlı olduklarına inanmışlardır. Bazı feminist eleştirmenler ise; özellikle Luce Irigaray, Lacan’ın psikanaliz kuramında; cinsiyet ayrımcılığı geleneğini devam ettirdiğini düşündüğü için; Lacan’ı, suçlamaktadır. Irigaray’a göre; ““*fallus*”, cinsiyetin yalnızca bir yönünü belirtir; yani ya vardır ya da yoktur ve iki

¹⁰⁴ Wright, a.g.e., s. 79

¹⁰⁵ Wright, a.g.e., s. 80

¹⁰⁷ Wright, a.g.e., s. 81

cinsiyetin farklılığını oluşturur.”¹⁰⁷ Yine Irigaray gibi Derrida’da; Lacan’ın, “*fallus*” ile “*hymen*” terimlerini birbirine paralel kavramlar gibi kullanmasını eleştirir. Cinsellikle ilgili bu terimlerin birisini “*özne*”, diğeri de “*öteki*” olarak değerlendiren Lacan’a karşı çıkar. Derrida; bu durumu, Freud’un kurt adam olarak geri dönüp, yayılması gibi bir şey olarak değerlendirir.¹⁰⁸

2.1.11. Gösteren: Saussure’a göre; dilin oluşumunu anlamak için, şekilsiz bir kitle ve akış oluşturan düşünceler ile aynı şekilde “*yüzer krallık*” meydana getiren sesler arasında dilin devreye nasıl girdiğini anlamak gerekir.¹⁰⁹ Saussure; “*gösteren*”in ve dolayısıyla “*gösterilen*”in ortaya çıkmasında, sesler ile düşünceleri birbirinden ayıran ve “*gösterge*”yi oluşturan ayırık elemanların bulunduğunu söyler. Saussure “*gösterge*”nin yapısını şöyle formüle eder:

$$\text{Gösterge} = \frac{\text{Gösterilen yani kavramlar}}{\text{Gösteren yani işitimsel imgeler}}$$

Saussure’dan farklı olarak Lacan; “*gösteren*”in asli olduğunu ve “*gösterilen*”in “*gösteren*”den kaynaklandığını savunur.¹¹⁰ “*Gösteren*”ler, bilinçdışını oluşturan sınırları belirlerler. “*Gösteren*” terimi; bize, sözcük kelimesinden daha genel bir anlamı verir; bu anlamlar, bir toplumun sahip olduğu tüm simgesel sistemler, mimikler, jestler, el kol hareketleri ve hatta nesnelere kendisini bile kapsar. Önemli olan; “*gösteren*”ler arasındaki boşlukların neler olduğunu belirlemektir, söylenmeyenin ne olduğunu tespit etmektir. Çünkü; bu, “*benlik*” ile hakkında konuşulan nesne arasındaki

¹⁰⁷ Wright, a.g.e., s. 81

¹⁰⁸ Wright, a.g.e., s. 82

¹⁰⁹ Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilgisi Dersleri*, çev.Berke Vardar, Ankara,TDK, 1976, s. 65

¹¹⁰ Wright, a.g.e., s. 81

bölünmenin ifadesidir ve dil; bize, kendimize ne kadar yabancılaştığımızı anlatır.¹¹¹

2.1.12. *Objet Petit a*: Dil ve dolayısıyla simgesel düzene girmek; ilk kayıp olan, anne bedeninden ayrılmayla birlikte ortaya çıkar. Bu; öyle bir kayıp tecrübesini ifade eder ki, simgesel alanın; gerçeği, hep kendi alanı içerisine almaya çalıştığı ve bu çabanın; sonsuza kadar sürdüreceğini hatırlatacak bir olgudur.¹¹² Simgesel düzende; sürekli görmezden geldiği bu başarısızlığı maskelemek için; özne, kayıp bir nesne imgesinin; “*objet petit a*”nın, peşine düşer. Simgeselin başlangıcında, öznenin başlangıçta yaşadığı ayrılık anksiyetesi bulunmaktadır. Simgesel, özneye bu anksiyeteyi giderecek imgenin ne olduğunu sunar. Bu ise; arzunun bilinçdışında amacını gerçekleştirmekten kaçınıp; sürekli ona yönelerek, onun peşinden gitmeyi tercih etmesidir.¹¹³

2.2. LACAN FELSEFESİ

Lacan'da önemli olan kavramları inceledikten sonra Lacan düşüncesine göz atmanın zamanı geldi. Geleneksel ve modern felsefe arasında önemli bir dönüm noktası olan Descartes'ın ve uzantısında ortaya çıkan Sartre varoluşçuluğundan etkilenmekle birlikte; bu iki düşünürü cephe almayı da ihmal etmemiştir. Özneyi, özgür seçimin öznesi olarak ele alan Sartre düşüncesi karşısında; Lacan, simgesel yapıların özneyi belirlediğini, dilin, öznenin önce ortaya çıktığını ve öznenin de oraya “iliştirilmiş” olduğunu söylemiştir.¹¹⁴ Sartre'ın “varoluşçuluk bir hümanizmadır,” sözüne karşılık; Lacan, seminerlerinde “psikanaliz bir anti-hümanizmadır,” der.

¹¹¹ Wright, a.g.e., s. 82

¹¹² Wright, a.g.e., s. 84

¹¹³ Wright, a.g.e., s. 84

¹¹⁴ Jacques Lacan, **Fallus'un Anlamı**, çev. S.Murat Tura, İstanbul, AFA Yayınları, 1994, s. 8

Bilindiği gibi bu sözü; “Althusser”de, “Marksizm, bir anti-hümanizmadır,” diye yorumlayacaktır.¹¹⁵

Lacan'ın sloganlar savaşının yaşandığı bir dönemde; düşüncelerini ifade etmesi, onu polemikçi bir tarza yöneltmiştir. Bu polemikçi yapısı, ya da sahip olduğu tarz, Lacan'a göre bir etkileme sendromudur. Bu sendrom, Lacan'ı yazmaya zorlamıştır. Yazmak; Lacan'a göre, var olma sorunuyla ilgilidir. Kişi; yazma eylemini gerçekleştirirken, dikte etmeye çalıştığı düşüncelerinin, kişiyi belirlemesine göz yumar. Freud'un; rüyaların, bilinçdışının söylemi olduğu, öznenin maruz kaldığı bir durum olduğu yönündeki düşüncelerini; Lacan, bu işleyişin dilde bulunduğunu belirtmesiyle; düşünce tarihine önemli bir katkıda bulunmuştur.

“Bilinçdışı, dil gibi yapılanmıştır.” ve “psikanaliz, bilinçdışının bilimidir.” Sözleriyle; Lacan, dil ve dilin yapısının önemini vurgulayarak, Saussure'un yapısal dilbilimi anlayışına yeni bir soluk kazandırmıştır. Dilin yapısının; özneyi nasıl oluşturduğunu anlamak için; Freud'un “Ego ve İd” adlı yapıtına geri dönmekte fayda var. Lacan için, bu kitap, önemli bir yere sahiptir. Lacan'a göre; erken Freud'un önerdiği bir karışıklığa; geç Freud, gerçek olmayan bir yanıt vermiştir.¹¹⁶ Freud, insan öznesinin bölünmüş bir yapıda olduğu düşüncesini savunmuştur. Bowie'nin deyişiyle; Freud, zihnin; bilinç ve bilinçdışını ayıran silinmez bir fay hattına sahip olduğunu belirtmiş ve “zihnin” betimlemesini “bilinçli” kavramıyla karşılayan geleneksel düşünceye karşı çıkmıştır.¹¹⁷ Psikanalizin uçsuz bucaksız zihinsel alanında, “bilinç” nereye yerleştirilebilir? İnsan benliği, zihnin neresinde yer almaktadır? Lacan, Freud'un bu sorulara verdiği yanıtların tehlikeli olduğunu vurgular.¹¹⁸ Lacan bu konuda şöyle der: ““Ben”, “id”den keskin bir biçimde ayrılmış değildir, alt kısmı ona (*id*) katıştır.”¹¹⁹ Lacan, Freud'un

¹¹⁵ Lacan, **a.g.e.**, s. 9

¹¹⁶ Malcolm Bowie, **Lacan**, çev. V.Pekel Şener, Ankara, Dost Yayınları, 2007, s. 27

¹¹⁷ Bowie, **a.g.e.**, s. 27

¹¹⁸ Bowie, **a.g.e.**, s. 27

¹¹⁹ Bowie, **a.g.e.**, s. 27

yapısal teorisinin ayrıntısına fazla inmez, daha çok erken dönem Freud'un, "ben" in dengeleyeci olmayan bir kavram olduğu yönündeki düşüncesini ele alarak, "Ayna Evresi" düşüncesini ortaya koyar.

Lacan, "ben" in psikanalitik yapısını yeniden ortaya koyarken, ayna karşısında kendi görünüşüne ya da imgesine bakan ve kendi davranışlarının bir başka öznede gerçekleştiğini sanan 6 ila 8 aylık arası bir bebeğin içindeki durumu, çıkış noktası olarak ele alır. Bu an, bebeğin "ben şuyum" ya da "şu benim" türünden bir önermeyi bulmasıyla sevincini anlattığı andır. Lacan'a göre; bu buluşla heyecanlanan bebek, eylemlerini yaptığı diğer hareketleriyle devam ettirir.

"Çocuğun durumunda, bu davranış, maymunda olduğu gibi imge üzerinde bir kez denetim sağlanıp da onun boş olduğu anlaşıldığında tükenmek şöyle dursun, derhal çocuğun bir dizi hareketiyle çoğalarak devam eder. Bu davranışlarıyla, çocuk, imgesinin aldığı hareketlerle aynada yansıyan ortam arasındaki ve aynadaki karmaşıklıkla onun çoğalttığı gerçeklik arasındaki – çocuğun kendi bedeni ve etrafındaki kişiler, hatta şeyler arasındaki- ilişkiyi oyun halinde deneyimler".¹²⁰

Beslenme, barınma, güvenlik gibi ihtiyaçlarını gideremeyen bebek, ayna karşısında "ben" in denetimi ve özerkliğiyle karşı karşıyadır. Lacan'a göre; aynadaki "ben" imgesiyle, ilerideki gelişime umutla bakmak ve daha uzak bir ufuk çizgisinde de; yetişkin "ben" i, "ötek" i ve toplumsal yapıyı sezmek söz konusudur. Ayna karşısındaki maymun, kendi imgesine dikkat etmeden, ayna karşısından uzaklaşırken; bebek, tuhaf bir iradeyle bakmaya ya da aldanmaya devam eder.¹²¹ Lacan'a göre; bu durum, ahlaki ve yasal olarak ele geçirilme anıdır.

¹²⁰ Jacques Lacan, **Ecrits: A Selection**, London, Norton Press, 2001, s. 93

¹²¹ Malcolm Bowie, **Lacan**, çev. V.Pekel Şener, Ankara, Dost Yayınları, 2007, s. 30

“Beden, ortam ve aynanın oluşturduğu karmaşık geometri, birey üzerinde bir hile, bir aldatma, bir dolandırma olarak işler. Görünüşte çocuk için son derece yatıştırıcı ve faydalı olan ayna, bir kapan, bir yemdir. Ortada sorumlu fail olarak düşünölebilecek birinin yokluğunda bile, yalan ve hilekarlığın benliğin ilk oluşum yıllarında bir biçimde kök saldığı düşüncesi Lacan’ın çalışmalarında sürekli yinelenir.”¹²²

Öznenin ilk kez ortaya çıkması, bir aldanmanın ürünüdür. Bu aldanmanın büyüyle; bebek, kendini tamamen belirleyecek olan sosyal yapıya, ilk adımını da atmış olacaktır.

“İnsan; aynada yansıyan imgesinin, gerçekdışılığının gerçekliğini kabul ederek; onun büyüünü bozmak zorundadır. Hakikate doğru bir ilerleme sağlayacaksa eğer; aynanın ötesine, ‘aynanın parlıtsız olan, ona, üzerinde hiçbir şeyin yansıma olmadığı bir yüzey sunan’ tarafına geçmelidir.”¹²³

Çocuğun içinde bulunduğu biçare durum için; Lacan, “yabancılaşma” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Hegel ve Marx’tan miras alınan bu kavramla, psikanalizden metafiziğe ve Marksizme geçiş de mümkün olmuştur.

Lacan’a göre; tüm insanlar, vaktinden önce doğmuşlardır. Fakat; eylemleri üzerinde tam bir denetime sahip olmaları ve istemli eylemler gerçekleştirmeleri zaman almaktadır. Bir “ben” sanrısı olan ayna evresi, gizil yeteneklerin zamanla ortaya çıkacağını sezdirir.

““Ben”in yabancılaştırıcı menzili öyle bir şeydir ki birey sürgit kendisiyle uyumsuzdur: “Ben” hiç durmaksızın dondurulamaz bir öznel süreci dondurmak, insan arzusunun hareketli sahasına durgunluk getirmek gayretindedir.”¹²⁴

¹²² Bowie, a.g.e., s. 31

¹²³ Bowie, a.g.e., s. 31

¹²⁴ Bowie, a.g.e., s. 33

Lacan, insan öznesinin içerisinde, kötü alışkanlık ve yıkıcı beğeniler geliştiren mekanik bir yapının olduğunu söyler. Freud'da; ilk kez rüyalarda karşılaşılan zihnin bölünmüş olduğu fikri, Lacan'da bir karabasan olarak tasvir edilir. Lacan'ın "*parçalanmış beden*" kavramı; öznenin içinde bulunduğu yapıyı gözler önüne serer. Ayna karşısında edinilen ilk fiziksel uyumsuzluk algısının zihinde canlı tutulmasını sağlamak için; parçalanmış ve darmadağın görünen beden, bu anla ortaya çıkan endişe, güvenli bir "*ben*"e sahip olma arzusunun doğurur. Burada özne kendisini inşa etmek ister. Düzensizliğiyle karşı karşıya olan özne, bu durumu aşmanın yollarını arar. "Bu düzensizlikten kurtulmanın yolu, mucize kabilinde karşımda duran öteki imgesinde yakaladığım olgu sayesinde; kendi bedenimin olgunlaşmasını, bununla incelememdir."¹²⁵ Lacan'a göre; "bebekliğin olgunlaşmamışlığından kurtulmanın yolu, "*Öteki*" imgesidir. Özne dışında yer alan, düzensizlikle bağlantı kuran ve kökten yabancı olduğum şeyle, uyumsuzluğumdan kurtulurum."¹²⁶

"*Öteki*"nin "*ben*" tarafından oluşturulmadığını; tam aksine, "*öteki*" tarafından oluşturulan bir "*ben*" anlayışının söz konusu olduğunu görüyoruz.

*"Ayna Evresi"nde; "ben", asla "öteki"nin imgesinden başka bir şey değildir. Açıklanmış olmasını istediğim şey, oluşturucu olarak, "öteki"nden dolaydır; isteyebileceğim şeyin bir açıklamasını elde edebilmem, "öteki"nin, varlığının bu oluşturucu hareketine yanıt olarak yaptığı bir kilit kırma hareketinden dolaydır.*¹²⁷

Buradan hareketle Lacan, artık sahip olunan arzunun, "*öteki*"nin arzusu olduğunu söyleyerek "*ben*"in ilksel oluşumunun tamamlandığını söyler.

İmleyen-implenen, fallus-arzu, öteki-özne, bilinçdışı-bilinç ve dil-insan kavram çiftleri arasındaki yarılma; aynı zamanda, bir yapının ortaya

¹²⁵ J.D.Nasio, **Psikanaliz'in Yedi Büyüğü**, çev. K.Sarılioğlu, İstanbul, 2008, s. 362

¹²⁶ Nasio, **a.g.e.**, s. 362

¹²⁷ Nasio, **a.g.e.**, s. 363

çıkmasında diğer yapının önemli rolünü gözler önüne serer. Bu kavram çiftlerinden, metaforik bir geçişle; Lacan, şu varsayımı öne sürer: “İnsani arzu, “Öteki”nin arzusunun arzusudur; insan arzulanmayı arzular.”¹²⁸ Ve yine şu sözlerle devam eder:

“İnsan kendini ancak dilde, yani “öteki”nin nezdinde, gene “öteki” tarafından ona dayatılan bu yabancı ortamda, kendine yabancılaşmış olarak imleyebilir. Bu yabancılaşma da, bilinçdışının koşuludur. Böylece özne kendini imlerken; temelde “öteki”nin arzusunu dile getirir. “Öteki”nden, yani anneden devralınan bu alet (dil) sayesinde, annesinin arzusunun; annenin fallus yoksunluğuna bağlandığı kritik gelişim aşamasında; bilinçdışı, “simgesel kastrasyon karmaşası”nın temelini de atmış olur.”¹²⁹

Freud’un “imgesel kastrasyon”undan daha derin ve narsistik bir karakter taşıyan Lacan’ın “simgesel kastrasyon”u, “öteki”nin arzusunun nesnesi olarak karşımıza çıkar.

Her durumun temelinde cinselliğin bulunduğu düşüncesini savunan Freud’u; meslektaşları sürekli eleştirmişlerdi. Ancak Lacan’a göre; insan cinselliğinin görüldüğü her yerde; utanç, sevgiyi kaybetme korkusu, kıskançlık, suçluluk, küçük düşme, bağımlılık isteği ve korkusu paradoksu, rekabet, hüsrana, haset, kaygı, sıkıntı, şiddet, saldırganlık gibi durumlar, bilinçdışındaki sapkın düşünceler ile eşleşmiştir. Yani; çoğu zaman, çekiciliğini yitirmiş gibi görünen cinsellik söz konusudur. Birinci süreç düşüncesinde ele alınan bu konular, ruhi hastalıkların insanoğluna özgüllüğü ve evrenselliğini de belirtmesi açısından önemlidir. Kierkegaard’a göre; insan olmak, ölümcül bir hastalıktı. Bu hastalıklı soy, Lacan’a göre; kendi cinsinin cinselliğine ulaşmak için kastrasyonlarla eşleşmiştir. Lacan’a göre; böyle bir eşleşme, varoluş sorunudur ve narsistik bir karakter taşır.¹³⁰ Freud düşüncesinde; imgesel bir anlam taşıyan, erkekte hadım edilme

¹²⁸ Jacques Lacan, **Fallus’un Anlamı**, çev.S.Murat Tura, İstanbul, AFA Yayınları, 1994, s. 12

¹²⁹ Lacan, **a.g.e.**, s. 12

¹³⁰ Lacan, **a.g.e.**, s. 16

korkusu ve kadındaki “penis hasedi” karmaşaları, Lacan’da daha derinde yer alan ve dille devreye giren simgesel olarak “*var olmak*” sorunsalına bağlanmıştır. Lacan’a göre; bu karmaşa, fallus olmaktan; yani, ötekinin arzusunun nesnesi olmaktan yoksun olmak anlamındadır. Aynı zamanda imleyen bir şeyin yokluğunda; onun yerini tutmak için imlediği için; fallus, imleyen konumuna yükselir.¹³¹

Bu durumun psikanaliz açısından önemine bakacak olursak; insanların düşünmediği düşüncelerinin olduğu gerçeği karşımıza çıkar. Fenomolojik olarak bir düşüncenin varlık koşulu; onun, düşünülüyor olmasıdır. Ancak psikanalizde, düşünülmeyen düşünce paradoks olsa da; insan doğası hakkında ortaya konan ilk olgu olarak karşımızda durmaktadır. Düşünülmeyen bir düşüncenin varlık koşulu; elem ve kaygı anında, belli bir ruhi acıdan kaçınmak için, başka bir düşünceyi düşünmektir. Buradan hareketle Lacan; “Bir imleyenin kendisiyle aynı paradigmatik düzeyde bir başka imleyenle temsil edilmesi, yani metafor şeklinde denklemini kurduğu “bastırma” ancak dil sayesinde, yani birbirinin yerini alan öğeler sistemi sayesinde olanaklıdır. Dil, bilinçdışının koşuludur,”¹³² der.

Öznenin; ızdırap duyacağı düşünceleri düşünmemesi; bilinçdışında, bastırma mekanizmasının kullanılmasıyla mümkündür. Elbette bilinçdışının varlık koşulu dildir ve bu dilde, düşüncelerle beslenmektedir. Düşünülmeyen düşünceler, genelde rastlantısal olmayan üç öbekte toplanabilmektedir: cinsellik, saldırganlık ve suçluluk. Bu temalar altında toplanan; düşünülmeyen düşünceler, sistematik bir örüntü ve dili andıran bir yapıya sahiptir ve bu yapı, öznenin yaşantısını belirlemektedir.¹³³

Lacan’a göre; özne, arzulanmayı arzular ve öznenin arzusu, “*ötekî*”nin arzusunun arzusudur. Bu edilgin olma durumu, dilde; yani kişi için

¹³¹ Lacan, **a.g.e.**, s. 17

¹³² Lacan, **a.g.e.**, s. 18

¹³³ Lacan, **a.g.e.**, s. 21

yabancı olan bu ortamda, özne; kendisini, arzulayan konumuna yükseltir. Anne ile girilen ilksel ilişki sonucu farkına varılan, “ötek”nin (anne) “fallus”tan yoksun olması gerçeği; –ki bu durumda “fallus” a babanın sahip olduğu anlaşılır- çocuğun, annesinin arzusunu “fallus” un yokluğuna bağlamasıyla, annesinin “fallus” u olmayı arzulaması söz konusudur. Bu noktada; nevrotik aşk, erotik bir saldırganlığa dönüşür. Bu imgesel durumun ardında; şu simgesel durumla karşılaşıyoruz, insanoğlu eksik bir varlıktır.¹³⁴ Bu noktada Oedipus karmaşasından söz etmekte fayda var.

Lacan’ın psikanaliz kuramında önemli bir yere sahip olan Oedipus karmaşası; kültürün ve insanın ortaya çıkması için zorunlu bir süreç olarak değerlendirilir. Bu kompleksin en önemli özelliği doğal bir kompleks olmayıp; simgesel bir kompleks olmasıdır. Mesela burada söz konusu olan babanın gerçek varlığı değil; babanın simgesel olarak neyi ifade ettiğidir ve Lacan simgesel baba için “Baba’nın Adı” kavramını kullanır.¹³⁵ Böylece simgesel bir düzene girmeye başlayan çocuk; simgesel babanın rolünü öğrenerek, kendi kültürel konumunu anlamaya başlar. Oedipus kompleksiyle, simgesel alana giriş yapılır ve öznenin kurulması gerçekleşir. Çocuk kendi bütünsel gerçekliğinden kopup; simgesel alanda, insan olmaya doğru ilerler. Oedipus karmaşası; kişinin kendi gerçekliği ile gerçeklik düşüncesi arasında bir bölünmüşlük duygusuna kapılmasına yol açar. Kendini; kültürel düzenin simgeleriyle düşünmeye başlayan özne, kendi gerçekliğine yabancılaşmaktadır.¹³⁶

Çocuk; böylece, simgeleri kullanarak kendi varlığını “ötek”nden ayırt etmeyi öğrenir, ancak bu öğrenme, kendi kendisini zorunlu olarak kabul ettiren bir yasa olarak değerlendirilir. Böylece simgesel düzenin zorunlu yarası olarak “Babanın Adı” ortaya çıkar. Baba burada simgesel olarak “fallus” a sahip otoriteyi ifade eder. “Fallus” cinselliği değil; simgesel yasanın

¹³⁴ Lacan, **a.g.e.**, s. 21

¹³⁵ Malcolm Bowie, **Lacan**, çev.V.Pekel Şener, Ankara, Dost Yayınları, 2007, s. 39

¹³⁶ Saffet Murat TURA, **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**, 3. baskı, İstanbul, Kanat Yayınları, 2005, s. 45

otoritesini temsil eder. “*Fallus*”a sahip olan “*Babanın Adı*”dır ve özne; bu adı, tanıyarak kültürel ve dilsel alana girmeye başlar ve özne olarak, bu alana tabi olur.¹³⁷

Lacan; Oedipus kompleksiyle, simgesel alana dahil olan çocuğun iki temel durumu gerçekleştirdiğini söyler. Bunların ilki bilinçdışının oluşması ve ikincisi de birey-öznenin kurulmasıdır. Oedipus kompleksi; anne ile çocuğun doğal ilişkisinin yasaklanması, bu yasaklanmayla doğan bilinçdışı arzunun “*Baba'nın Adı*” ile yeni imgesel ifadelerle dönüştürülmesiyle çözülür. Çocuk böylece toplumsal biçimleri edinir ve birey-özne olur. Yani; simgesel alana giriş, bu kökensel bastırmanın gerçekleşmesiyle mümkün olur.¹³⁸ Lacan'da üç düzen olarak karşımıza çıkan yapıdan bahsetmenin zamanı geldi.

Lacan; “*Ego*” ve yansıyan görüntüsü arasındaki ilişkiyi, “*Ego*”nun; imgesel düzeninde, kendisine radikal bir biçimde yabancılaşması olduğunu söylemiştir. “Yabancılaşma, imgesel düzeni meydana getirir.”¹³⁹ Böylece; “*imgesel alan*”, görüntülerin, hayal gücünün ve aldanmanın alanı olmuştur. “*İmgesel alanı*” başlıca yanıtlan kavramlar; sentez, benzerlik, dualite ve özerklidir. “*İmgesel*”, simgesel düzen tarafından oluşturulmuştur. Böylece “*imgesel*” dilsel bir boyut içerir. Dil, “*simgesel*” ve “*imgesel*” bir anlama sahiptir, ve “*imgesel*” görüntüdür. Dil, “*Ötek*”nin; konuşmasıyla, eğip büktüğü bir dil duvarıdır. Başka bir deyişle; “*imgesel*”, öznenin kendi bedeniyle ilişkisi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Lacan, geleneksel psikanaliz ekolünün; “*imgesel*”i, kimlik oluşumuna indirgemesine karşı çıkmıştır. Lacan, “*imgesel*” kavramını yalnızca kimlik oluşturmaya giden bir yol olarak ele almıştır.¹⁴⁰

¹³⁷ Tura, a.g.e., s. 45

¹³⁸ Tura, a.g.e., s. 45

¹³⁹ Jacques Lacan, *The Seminar of Lacan: Book III*, New York, Norton, 1993, s. 112

¹⁴⁰ Lacan, a.g.e., s. 45

Lacan; dördüncü semineri “*La Relation d’objet*” de, dili; “*imgesel*” ve “*gerçek*”e tabi kılmadan, simgesel düzene eşitleyememiştir. “Simgesel”de; dilin yapısı, anlamla ilgilidir. Bu boyutta hiçbir şey gerçekten var değildir; fakat nesnelere arasındaki fark anlamsal olarak belirlenmiştir. “*Simgesel alan*”; radikal değişimler alanıdır, “*Ötek*”yle ilgilidir, bilinçdışı; “*Ötek*”nin söylemidir. “*Simgesel alan*”, Oedipus kompleksindeki “*haz ilkesi*”ni de düzenlemektedir. Ayrıca; biz, “*simgesel*”i, kültür alanı gibi; doğanın “*imgesel*” düzeninin karşısına koyabiliriz.¹⁴¹ Psikanalizde; analist, simgesel düzen üzerinde çalışırken, kendi öznel pozisyonunu değiştirmek zorundadır. Bu değişim, “*imgesel*”in “*simgesel düzen*” tarafından oluşturulmasına kadar; “*imgesel*” bir etki oluşturur.¹⁴² Böylece “*simgesel*”, özneliği ve “*imgesel*”i düzenleyebilir ve görünüş ile görüntüleri ortaya çıkarabilir.

“*Gerçek*”, sadece “*imgesel*”in karşıtı değil, aynı zamanda “*simgesel*”den de farklı bir konuma sahiptir. “*Varlık*” ve “*yokluk*” gibi karşıt terimlerden oluşan “*imgesel*” ve “*simgesel*”den farklı olarak; “*gerçek*”te yokluk yoktur.”¹⁴³ Halbuki “*simgesel*” karşıtlık olan “*varlık*” ve “*yokluk*”, “*simgesel*”de eksik olan bir şeyi, yani olumsuzluğu ifade eder. “*Gerçek*” her zaman kendi yerindedir.”¹⁴⁴ Eğer; “*simgesel*”, öğelerin ve anlamların farklılaşması ise; “*gerçek*”in kendisi, kendisinden farklı olmayandır, onda hiçbir çatlak yoktur. “*Simgesel*”, “*gerçek*”in bir parçasıdır ve “*anlam*”a tabidir. “*Simgesel*”; dünyadaki varlıkların kelimeler dünyasıdır. Nesnelere, Lacan’a göre; genelde, varlıktan gelen, yer ve zamanın bütün süreçleriyle karıştırılırlar.¹⁴⁵ Yani; “*gerçek*”, dilin dışındadır ve mutlak “*simgesel*”liğe dayanır. XI. Seminerinde; Lacan, “*gerçek*”i imkansız olarak tanımlar, çünkü

¹⁴¹ Jacques Lacan, **The Seminar of Jacques Lacan: Book II**, Paris, W.W.Norton&Company, 1991, s. 25

¹⁴² Dylan Evans, **From Lacan to Darwin**, ed. J.Gottschall ve D.S.Wilson, Evanston, Northwestern University Press, 2005, s. 56

¹⁴³ Jacques Lacan, **The Seminar of Jacques Lacan: Book II**, Paris, W.W.Norton&Company, 1991, s. 27

¹⁴⁴ Jacques Lacan, **The Seminar of Lacan: Book III**, New York, Norton, 1993, s. 74

¹⁴⁵ Jacques Lacan, **Ecrits: A Selection**, London, Norton Press, 2001, s. 127

“gerçek”i hayal etmek ve “*simgesel düzen*” içerisinde ifade etmek imkansızdır.

“Gerçek”, anksiyete nesnesidir ve her olumlu düşünceden yoksunluktur, nesnenin özüdür ve aslında; artık, nesne değildir. Ayrıca; nesne, bütün kelimeler ve kategorilerle yüzleşmek zorundadır.”¹⁴⁶

Lacan felsefesinde; önemli olan “*simgesel-imgesel-gerçek*”ten söz ettikten sonra, dilin yapısı ile semptom arasındaki ilişkiyi inceleyerek çalışmamıza devam edelim.

2.3. LACAN DÜŞÜNÇESİNDE SEMPTOM İLE GÖSTEREN-GÖSTERİLEN İLİŞKİSİ

Semptom kavramı; psikoloji ve psikanaliz için önemli olan bir kavramdır. Bu kelimenin bulunması ile sosyal bilimlerin tamamının önemli atılımlar yaptığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde tıp, biyoloji, anatomi gibi alanlardaki gelişmelerde, bu kavramın kullanımından oldukça etkilenmişlerdir. Semptom teriminin anlamı; hastanın şikayeti ve ya hissettikleridir ve bu yönüyle hastaya göre olan, öznel ve nicel olmayan belirtilerdir. Hasta hakkında elde edilen nesnel verilere ise bulgu adı verilir. Bu noktada, hastanın vücudunun bir yerinde ağrı hissetmesi, kaygılı olduğu zaman heyecanlanması gibi olaylar birer semptom iken, kan tahlili sonrasında elde edilen veriler nesnel bulgulardır. Yine hasta; sürekli ateşlenme şikayetiyle doktora geldiğinde; bu ateşlenme, önemli bir rahatsızlığın belirtisi olabilmektedir.

“*Semptom*” kavramı, tıbbi bir terimdir. Ancak; bu kavramın etimolojisini incelediğimizde; karşılaştığımız durum oldukça ilginçtir. Bölüm

¹⁴⁶ Jacques Lacan, **The Seminar of Jacques Lacan:Book II**, Paris, W.W.Norton&Company, 1991, s. 28

başında belirttiğimiz gibi; bizim yalnızca etkisini gözlemlediğimiz “*semptom*” kavramının kökeni; oldukça değişiktir. Slavoj Zizek; ünlü eseri “*İdeolojinin Yüce Nesne*”sinin birinci bölümünde, “*semptom*” kavramının nasıl keşfedildiğini araştırır. Bu çalışmada; Lacan’ın “*semptom kavramının mucidi olarak Karl Marx’ı gösterdiği*” tezinin, teorik bir temele sahip olup olmadığını sorguladığını görüyoruz. Zizek sorar: “Marx’ın metaların dünyasına ilişkin analizinde, aynı zamanda rüyaların, histerik olguların analizi için geçerli olan bir kavram üretmesi nasıl mümkün olmuştur?”¹⁴⁷ Bu soruya verilecek cevap, Marx meta analizi ile Freud’un rüya analizleri arasında bir benzerliğin olduğudur. Her ikisi de; biçimin ardında gizli olarak bulunduğu düşünülen içerikten uzak durarak, problemi ele almışlardır. Araştırmalar sonucunda ortaya çıkan sır; biçimde gizli olarak bulunduğu düşünülen içeriğin ortaya çıkarılması değil, bu biçimin kendi sırrının ortaya çıkarılmasıdır.¹⁴⁸

Yine Zizek yukarıda ismini zikrettiğimiz eserinde şunu söyler:

*“Rüyaların biçiminin teorik zekası, belirtik içerikten yola çıkıp gizli çekirdeğine, örtük rüyalar düşüncesine nüfuz etmekte değildir; şu soruya verilen cevaptadır: Örtük rüya düşünceleri neden böyle bir biçim almışlardır, neden bir rüya biçimi içerisine taşınmışlardır? Metalarda da aynı durum geçerlidir: Gerçek sorun metanın gizli çekirdeğine nüfuz etmek –metanın değerini onu üretmek için harcanan çalışma miktarıyla belirlemek- değil, çalışmanın neden bir metanın değeri biçimini aldığı, kendi toplumsal karakterini neden yalnızca kendi ürününün meta biçimi içinde onaylayabildiğini açıklamaktır.”*¹⁴⁹

Marx’ın “*Klasik Ekonomi Kuramı*”i ile Freud’un “*Psikanaliz Kuramı*”nın özü; Zizek’e göre, aynıdır. Yalnızca bu iki kuram değil; Marx’tan sonraki bütün kuramlar, “*semptom*” kavramından etkilenmişlerdir. Marx’ın klasik ekonomi teorisinde; öznenin ortaya çıkması; ancak, emek veren

¹⁴⁷ Zizek, a.g.e., s. 27

¹⁴⁸ Zizek, a.g.e., s. 27

¹⁴⁹ Zizek, a.g.e., s. 27

bireyin, emeğinin metaya dönüşmesiyle mümkündür. Marx, işverenin sahip olduğu üretim araçları nedeniyle birim maliyet girdisi ile birim satış çıktısı arasında bir farkın olduğunu ve artı-değer dediği bu farklılığın aslında emek veren öznenin özverili çalışmasının sonucunda ortaya koyduğu artı emek olduğunu söyler.¹⁵⁰ Bu noktada emeğin ürünü çok farklı bir anlam kazanmaya başlar. Bu anlam, işverenin toplumu yönlendirmeye ve onu dönüştürmeye çalıştığı; emeğin, öznelerini baskı altına aldığı bilinçdışıını oluşturmaktadır. Emek üreten özne ise; kendi emeğine yabancılaşır, emek verdiği meta; özneyi, farklı bir biçimde oluşturur ve emek veren özne, emek verdiği nesneye tabi olmaya başlar. İşverenin artı değer üstündeki otoritesi, meta ile simgeleştirilir. Değer veren özne, emek verdiği metadan ayrılarak, emeğine yabancılaşır, metayı ele geçirmenin kaçınılmaz arzusuyla döngüsel bir çıkmaza düşer. Bu durumda; emeğine yabancılaşan bir özne ortaya çıkar.¹⁵¹ Öznenin ortaya çıkması ve yabancılaşma olgusu; Lacan tarafından, Freud'un psikanaliz kuramına uygulanmıştır. Bu yönüyle Lacan, Marx'ın düşüncelerinden faydalanmayı ihmal etmemiştir.

Lacan düşüncesinde; "*semptom*" kavramı, önemli bir yere sahiptir. Bu önem; psikanaliz kuramında analist ile analiz edilen kişi arasındaki ilişkiden ileri gelmektedir. Psikanaliz, analiz edilen kişi tarafından yönlendirilen bir yöntemdir; analist bu yönlendirme de dinleyen, alımlayan "*Öteki*" konumundadır.

Lacan'ın psikanaliz kuramı iki temel ilkeye dayanmaktadır: "bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır" ve "cinsel ilişki yoktur". İlk ilke bilinçdışıyla ilgiliyken; ikinci ilke zevkle ilgilidir. Bu iki ilkenin ne olduğunu anlamamız için "*semptom*" kavramına ihtiyaç duymaktayız. "*Semptom*"; psikanaliz kuramda, analizdeki olay için kullanılan bir kavramdır. Kendisinde deneyimin ortaya çıktığı bir durumu ifade eder. Yalnız şu ayrımı yapmalıyız: her analiz edilen

¹⁵⁰ Karl Marx, **Kapital**, çev. A.Bilgi, İstanbul, Sol Yayınları, 1986, s. 76

¹⁵¹ Zizek, **İdeolojinin Yüce Nesnesi**, s. 32

deneyim “*septom*” değildir, daha çok analiz sırasında ortaya çıkan her “*septom*” bir deneyimin doğmasına yola açar.

Yine bu konuyla ilgili J.D. Nasio'nun “Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders” adlı kitabında şöyle der:

“Deneyim, psikanalist tarafından beklenen anlar dizisidir, bir an görünüp kaybolan anlar dizisi ve daha da fazlası, ideal anlar dizisidir; geometrinin noktaları denli ideal olan anlar dizisi. Ve bununla birlikte, deneyim sadece soyut bir nokta olmayıp deneysel, hatta diyebilirim ki duyusal bir tarafı; hastanın söylediği ama ne söylediğini bilmediği o an gibi ortaya çıkan, duyular tarafından algılanabilir bir tarafı da vardır. Bu kem küm etme anıdır; hastanın kekelediği yerdir, duraksadığı ve sözünün tükendiği andır. Lacancı psikanalistlerin dil ile ilgilendiği söylenir ve onlar haksız yere dilbilimciler ile bir tutulur. Haksız yere, çünkü psikanalistler dilbilimci değillerdir. Psikanalistler kuşkusuz dille ilgilenirler, ama onlar sadece dilin gelip dayandığı sınırla ilgilenirler. Biz dilin çatallandığı ve sözün kaydığı anlara karşı dikkatliyizdir. Örneğin bir rüyayı ele alalım: biz rüyanın kendisinden ziyade rüyanın anlatılma tarzına dikkat ederiz; ve yalnızca anlatılma tarzına değil, ama özellikle de anlatı içinde, hastanın şüpheye düştüğü ve bilmiyorum... hatırlamıyorum... belki... muhtemelen... dediği belirli ve kesin noktasına önem veririz. İşte bu noktaya deneyim adını veriyoruz; deneyimin algılanabilir tarafı; bir kem küm etme, bir şüphe, bizden kaçan bir söz.”¹⁵²

Kelimelerin başarısız olduğu durumlarda; Lacan'a göre, arzu ortaya çıkar. Paradoksal görülen bu yapı, aslında Oedipus kompleksinin sonucunda ortaya çıkan “Babanın Adı”nda görülmektedir. Psikanaliz şu tezi sürekli savunmaktadır: “Hasta; analiz sırasında, serbest çağrışımla düşüncelerini ifade ettiği anda arzu gün yüzüne çıkar.”¹⁵³ “Söyleme”, bir arzunun ya da hissin görüntüsüdür, dışavurulmasıdır. Analiz edilen kişi; söyleme eylemini gerçekleştirirken, arzusunun imgesini ortaya koyar ve bu

¹⁵² J.D.Nasio, **Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, çev. Özge Erşen, Murat Erşen, İstanbul, İmge Yayınları, 2007, s. 14-15

¹⁵³ Lacan, **Ecrits: A Selection**, s. 276

andan sonra arzunun imgesi; söylemeyle, amacını gerçekleştirmiş olur. “İmgesel” dünyanın ürünleri olan imgeler; tecrübe edildiklerinde, arzunun tatminini sağlarlar. Hayali bir gerçekliğin tecrübe edilmesi, söylenmesi, rüyada görülmesi, işitilmesi gibi öznel tecrübelerle; arzular, doyuma ulaşırlar.

Psikanalizde; “*Semptom*” kavramı, ıstırap çektiren bir bozukluğu ve bir hastalık durumunu ifade eder ve bu ıstıraba göndermede bulunur.¹⁵⁴ Ama terapi esnasında; bu kavram biraz daha değişmeye uğrar ve ıstırap çektiren özelliğinden sıyrılmaya başlar. “*Semptom*”; psikanalizde, bir hastalığın belirtisi olmaktan uzaklaşır ve hoşnutsuz durumun; analiz edilen kişiye içten dayatılmasına dönüşür, öznenin ötesinde, onu uyaran bir biçime bürünür. “*Semptom*”un sebep olduğu hoşnutsuzluğu belirtmek için; benzersiz eğretilmeleri, benzersiz kelimelerle tanımlama çabasını, davranışları, hareketleri, dil sürçmelerini ve rüyaları kullanırız. “*Semptom*”; özne iradesinin dışındadır, tüm niyetsel ve bilinçli hareketlerin ötesindedir. Bu durum; bir hastalığın belirtisi yada emaresi değil, bilinçdışı kavramına yapılan bir göndermedir. “*Semptom*”; o halde, bilinçdışının ortaya çıktığı yerdedir.¹⁵⁵

“*Semptom*”; ayırt edici üç ögesi vardır: hoşnutsuzluğun nasıl ifade edildiği, hoşnutsuzluğun nedeni olarak neyin görüldüğü ya da öznel kuram ve hoşnutsuzluğa ortak olan, “*septom*”un bir parçası haline dönüşen analist. Semptomun ilk ayırt edici özelliği; hoşnutsuzluğun nasıl söylendiğidir, anlatılandan çok anlatılma biçimi önem kazanır. Anlatılırken başın kaşınması, dil sürçmesi, doğaçlama sözler, ellerin ovuşturulması, hissedilen tedirginlik v.b. gibi tepkiler; hoşnutsuzluk hakkında bilgi veren davranışlardır.

¹⁵⁴ Nasio, **Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, s. 15-16

¹⁵⁵ Nasio, **a.g.e.**, s. 16

“*Semptom*”un ikinci ayırt edici özelliği; öznenin, hoşnutsuzluğunun nedeni olarak neyi gördüğü ya da kendi gözünden hoşnutsuzluğunun ne olduğunu anlatan bir kurama sahip olmasıdır. Her insan; yaşadığı hoşnutsuzluğunun neden kaynaklandığını anlayabilmek ve açıklayabilmek ister. Freud’un; her çocuğun sahip olduğu cinsel bir kuramın olduğu tezini, Lacan şöyle ifade eder: “Analiz edilen her kişi, hoşnutsuzluğunu ifade edip, hoşnutsuzluğunun neden gerçekleştiğini ve etkilerinin neler olduğunu açıkladığı bir kurama sahiptir.”¹⁵⁶

Hastanın analiste gidip, hoşnutsuzluğunu belirteceği bir yol bulup, hoşnutsuzluğunun neden kaynaklandığıyla ilgili oluşturduğu kendi kuramını anlattıktan sonra; analist, artık “*septom*”un bir parçası haline gelir. Hasta artık şunu düşünmeye başlar: hoşnutsuzluğumla ilgili kuramımı analistime ne kadar anlatırsam, analistim kuramımın “*öteki*”si olmaya başlar. Aslında bu, kişi tarafından oluşturulan kuramın; analiste anlatılarak, çözüme kavuşturulmak istenmesidir. Bir süre sonra, “*septom*” ile analist arasında bir bağ kurulur. Uzun süredir devam eden tedavi sürecinde hasta; “*septom*”u aklına getirdikçe, analistini hatırlar ve analistini görünce de “*septom*”unu hatırlar. Burada aslında psikolojik hastalıklar ile somatik ya da fizyolojik rahatsızlıklar arasındaki farkı görebiliriz. Bir mikrop, virüs, mide bulantısı, ateş somatik yada fizyolojik bir rahatsızlığı etkilerken, psikolojik bir rahatsızlık her türlü fiziksel, ruhsal ya da dilsel olumsuzluktan etkilenmektedir. Ruhsal bozuklukların tedavisi de her türlü olumsuz etkiye açıktır. Freud’un Anna O.’nun durumuyla ilgili anlattığı öyküyü hatırlarsak, bu etkiyi yeniden canlandırmış oluruz. Tedavi sırasında sürekli histeri geliştiren Anna O.; histerisini dile getirdiği zaman, histerik belirtiler ortadan kalkıyordu. Yine duygusal kuruntularını ne zaman dile getirirse, kendini rahatlamış hissediyordu. Yine tedavi sırasında analistine olan cinsel isteklerini; histerik olarak hamile kalarak, gidermeye çalışmıştı. Psikanaliz

¹⁵⁶ Nasio, a.g.e., s. 17

tarihinin ilk vakasını oluşturan Anna O. olayında da görüldüğü gibi; psikolojik alanda birey, her türlü etkiye açıktır.¹⁵⁷

Belli bir süre sonra; hasta, hoşnutsuzluğunun sebebini analistte aramaya başlar. Analistin muhatap olarak görüldüğü; kürün, daha erken safhalarında, hasta kuramını anlatır ve böylece tutkularından arınır. Daha sonraki safhalarında ise; analist, artık hoşnutsuzluğun nedeni ve kaynağı olarak algılanmaya başlar. Hasta artık muhtemelen şöyle diyecektir: “Tedaviye başladıktan sonra kanser oldum. Kanser olmamla tedaviye başlamam arasında doğrudan bir ilişki var. Doğrudan bu; analistin, kanserin ruhsal sorumlusu olacağı anlamına gelecektir. Bu tedavi sürecini; Lacan’ın, doğrudan “*bildiği varsayılan özne*” ifadesiyle açıklayabiliriz. “*Bildiği varsayılan özne*”nin burada; analistin, kişinin hoşnutsuzluğunun muhataplığından, hoşnutsuzluğun nedeni olmaya dönüşmesini anlatır.¹⁵⁸

“*Semptom*” kavramı; dilsel yapıda, iki temel özelliğe sahiptir: “*Gösterge*” ve “*gösteren*” özelliği. “*Gösterge*” özelliği; Lacan’a göre, bir şeyi; bir kişi için temsil etmedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi; “*septom*”un “*gösterge*” özelliği; hastanın analiste kendi kuramını anlatıp, onu “*Öteki*” yerine koyup, sonra da hoşnutsuzluğunun nedeni olarak görmeye başlamasıdır. “*Semptom*”un “*gösterge*” özelliği; o halde, hastanın hoşnutsuzluğunun nedeni olarak analisti görmesi, ve “*septom*”un “*gösterge*” özelliğini kullanarak; kendisi için, “*septom*”a; temsil edici bir özellik yüklemesidir.

“*Semptom*”un “*gösteren*” özelliği ise; bilinçdışının anlaşılmasını sağlayacak olan özelliktir. “*Gösteren*”in en önemli özelliği; bir yargının ne anlattığı değil, nasıl anlatıldığıdır. Yani; içerikten çok, anlatım biçimi ön plana çıkar. Bunu göz önüne aldığımızda; “*gösteren*”, dilin ötesinde; mimik, jest, dil sürçmeleri, çıkarılan acayip sesler ve sessizlik olur. Rüyamızda

¹⁵⁷ Saffet Murat Tura, **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**, s. 123

¹⁵⁸ Nasio, **Jacques Lacan’ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, s. 15-16

gördüğümüz bir aslan imgesi; babanın yetkisini simgeliyor ise, burada aslan imgesi, baba otoritesinin “*gösterge*”si olur. Fakat aslan imgesini anlatırken endişelenip, gayri ihtiyari tepkiler gerçekleştiriyorsak, bu gayri ihtiyari tepkiler; baba otoritesini ifade eden aslan imgesinin “*gösteren*”i olur. “*Gösteren*”in sahip olduğu üç temel özellik vardır. Birinci özellik; “*gösteren*”in, konuşan öznenin bilinçli eyleminin ve iradesinin dışında oluşmasıdır. İkinci özellik; “*gösteren*”in, hiçbir anlama sahip olmadığı yani anlamsız olduğudur. Üçüncü özellik ise; “*gösteren*”in, kendi işlevi dışında başka hiçbir anlama sahip olmamasıdır. Eğer; “*gösteren*”, bilinçsiz bir tepkiyse ya da nesnenin kendisiyse; kendisinden başka hiçbir şeyi ima edemez ya da gösteremez. Bir “*gösteren*” Lacan’a göre; “yalnızca öteki “*gösteren*”ler için “*gösteren*”dir.”¹⁵⁹ “*Gösteren*”; yalnızca diğer “*gösteren*”lerle ilişki içerisindeyken, bir şeyi gösterme yetisine sahiptir.

Lacan; “*Gösteren*”i (signifiant) S_1 simgesiyle ve “*gösterge*”yi (signifier) S_2 simgesiyle ifade eder. Aslında bu simgeleştirme, söylenecek sözün kalmadığını ve konuyla ilgili bilinenlerin sonuna gelindiğini anlatır. Daha sonra araştırmak için adlandırıp, başka bir noktadan araştırmalara devam etmektir. Eğer bilim böyle bir özelliğe sahip olmasaydı, karşılaştığı ilk problemde afallayıp kalır ve onu çözmek için uğraşır dururdu. Ama bilimler; çözümü henüz bilinmeyen bir problemle karşılaştıklarında, onu adlandırmaya ve sınırlandırmaya çalışırlar. Araştırmanın sınırlılıklarını belirleyen bir kavram öne sürer ve daha sonra bu alanda çalışacak insanlar için bu sınırlılığı önceden belirlemiş olurlar.

“*Gösteren*”; bizi, bilinçdışına götürecek olan anahtardır. “*Gösteren*”in kendisi başka bir anlama sahip değilken; bilinçdışına bastırılmış bir isteği, toplumca yasaklanmış bir isteği, Oedipal kompleksini, iğdişlik kompleksini göstermesi açısından önemlidir. “Bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır,” sözü; aslında, bilinçdışının “*gösteren*”le olan ilişkisinin uzantısında oluşan bir

¹⁵⁹ Nasio ,a.g.e., s. 22

“langage” olup, “langue” düzleminde ifade edilmesidir.¹⁶⁰ Bu iki kavram arasındaki ayırım, Lacan düşüncesinde önemlidir. Fransızcada dil kavramını karşılamak için iki farklı kelime kullanılır. Her iki terim; genel anlamda, dil kavramını karşılasa da birbirinden farklı anlamlara sahiptir. “Langue” fiziksel anlamda ağızda bulunan, tatma duyusu olan dil anlamına geldiği gibi, bir yerde konuşulan genel dili ifade etmek için de kullanılan bir kavramdır. “Langage” kavramı ise, konuşulan genel dil içerisinde; özelleşerek, farklılaşmış dili ifade eder. Söylem kavramını da karşılayan “langage”, bilimsel dili, sanat dilini, kişilerin öznel dilini ifade etmek için kullanılır. Öznel dil; kişinin, kelimelerin genel dildeki kullanımlarında yaptığı eğip, bükmelemlerle kullanması ve duygularını ifade ettiği bir dile dönüştürmesidir. Bu konuda Nasio şunu ifade eder:

“Langue” ve “langage” arasındaki temel ayırım, çocuğun annesiyle olan düşüncesini de göz önünde bulundurmamızı sağlar. Zira denebilir ki anadil, annenin konuştuğu bu dil, tenin dilidir, bedene ilişkin her şeyin dilidir, yani zevkin dilidir.”¹⁶¹

“Bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır” derken; aslında bu dilin, özelleşmiş bir dil olduğunu belirtmemiz gerekir. Özelleşen bu dil, “gösteren”lerin öteki “gösteren”lerle birlikte anlam kazanmasıyla bilinçdışını yapılandırır. Samimiliğin dilini¹⁶² de ifade eden bu dil, duyguların ve hislerin anlatılmasını sağlayan her imgenin toplamıdır. Bilinçdışı ile dil arasındaki ilişkiyi bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

2.4. BİLİNÇDİŞİ VE DİL

Lacan’ın ünlü aforizması “bilinçdışı, dil gibi yapılanmıştır.” onun kuramsal çalışmalarını ve psikanalizi oturtmaya çalıştığı temeli ifade eder. Burada; sözü edilen dil, yapısalcı dilbilimin ortaya koyduğu dildir. Yapısalcı

¹⁶⁰ Nasio, a.g.e., s. 69

¹⁶¹ Nasio, a.g.e., s. 70-71

¹⁶² Bergson’a atıfta bulunulmuştur.

dilbilimde; dil, şöyle tanımlanır: “Dil, anlamları kendi farklılığıyla belirleyen ve anlamın ortaya çıkmasını sağlayan, kendine özgü bir yapıdır.”¹⁶³ Bu kuramın en önemli özelliği; “*gösteren*”in, dilsel düzenin asıl değer taşıyıcısı olduğudur. “*Gösteren*” kavramı; Lacan sistemi için önemli olan bir kavramdır ve yapısal dilbilimci olan Saussure tarafından ilk kez kullanılmıştır. Yapısalcı dilbilimin; dil tanımında vurguladığı “*anlam farklılığı*”, dilin yapısı ve kendine özgü sistemi içerisindeki farklı öğelerin, dağılımları ve rolleriyle belirlenir. Dil; kendi içerisinde, anlamları ve anlam farklılıklarını oluşturur. Dil bir göstergeler sistemidir ve bu göstergeler sistemi, temsil ettiği düşünce, gerçeklik, duygu dışında başka bir anlama sahip değildir. Yani; dildeki anlam ve imgeler, dil dışında başka bir anlamı yerine getirmezler.

Dilin; “*gerçeklik*”le ilişkisi olmakla birlikte, “*gerçeklik*”ten daha karmaşık bir doğaya sahiptir. Bir ağacın olup olmadığını sorguladığımızda, gerçekliğe bir göndermede bulunur ve ağacın tecrübesini edinene kadar bu sorgulamayı devam ettiririz. Bu ilişki dilsel olduğu kadar, dilsel olmayan öğeleri de içeren bir süreçtir. Ancak; bir ağacın mümkün olup olmadığını sormaya başladığımızda, artık; ağaç düşüncesi ve bu düşüncenin mümkün olup olmadığını -felsefi olarak- sorgulamaya başlarız. Ağacın ya da ağaç düşüncesinin mümkün olup olmadığı dil içerisinde anlamlıdır. Dil dışında; bir gerçekliğe, gönderme yapmak zorunda değildir ve dil içerisinde çözümlenmesi gereken bir probleme dönüşür.

Bilinçdışı ile dil arasındaki ilişkiyi belirlemeden önce; bilinç kavramının, felsefi arka planına bir göz atalım. Bu felsefi arka planı, Saffet Murat Tura'nın “*Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*” adlı kitabı ışığında ele alalım. Lacan'ın şu sözünü bir yerlerde sürekli okumuşuzdur: “Felsefe tarihini ve özellikle Descartes'i karabasan gibi okuyalım.”¹⁶⁴ Descartes, hepimizin bildiği gibi modern düşüncenin ve bilimin kurucusudur. Bu unvanla

¹⁶³ Saffet Murat Tura, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, s. 100

¹⁶⁴ Zizek, **a.g.e.**, s. 7

anılmasında etkili olan, Skolastik düşünce ve yöntembilimine karşı olarak ortaya koyduğu yöntem ve düşünme biçimiyle; Skolastik düşünceden, ilk ciddi kopuşu gerçekleştirmesidir. Kullandığı yöntem ile Descartes; bütün bilim ve düşünce sistemlerinin, doğruluğu kendiliğinden açık ve seçik olarak ortada olan ilkelere dayanması gerektiğini savunmuştur. Bu; kendinden açık ve seçik ve de doğruluğundan şüphe edilemeyecek doğrular, matematiksel aksiyom ve postülalar kadar kesin ve şüphe edilemez olmalıydılar.¹⁶⁵ Descartes; kendine özgü bu yeni yöntemiyle, o güne kadar sahip olduğu bütün her şeyden şüphe eder. Amacı, şüphe edilemeyecek, doğruluğu açık ve seçik olarak kabul edilecek, kesin bir bilgi ya da dayanak noktasına ulaşmaktır. Bu şüphe, doğru ve kesin bilgiye ulaşana kadar devam ettirilecektir. Şüphe etme eylemini gerçekleştirirken, bir şey dikkatini çeker. O da, şüphe ettiğinden şüphe duymamasıdır. Çünkü; şüphe ettiğinden şüphe etse yine şüphe ediyor olacaktır. Şüphe ettiği, onun düşündüğünü göstermekteydi. “Şüphe ediyorum, öyleyse düşünüyorum. Düşünüyorum, o halde varım.”¹⁶⁶ Bu yöntembilim, Skolastik düşünceden kopuşun ifadesidir. Descartes’ten sonraki düşünürler ve de bilim adamları, doğruluğundan şüphe duymadıkları, kesin doğru ilkelerde hareketle kuramlarını oluşturmuşlardır.

“İşte psikiyatri ve psikolojinin söz konusu ettiği “bilinç” de buraya dayanmaktadır: “Farkında olmak ve farkında olduğunun farkında olmak.”¹⁶⁷

Freud ise; topografik kişilik kuramında bilinç, farkında olunan yaşantıları ve zihin durumunu ifade etmek için kullanılır. Ancak; bilinç, benliğin ve zihnin tamamını ifade etmez.¹⁶⁸

Lacan, “psikanaliz, bilinçdışının bilimidir,” der. Lacan’ın; bilinçdışıyla ilgili ortaya çıkardığı en önemli bulgu, onun; dil gibi yapılandığı tespitidir.

¹⁶⁵ René Descartes, **Metod Üzerine Konuşma**, çev.İ.Ethem Mesut, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2000, s. 23

¹⁶⁶ Descartes, **a.g.e.**, s. 24

¹⁶⁷ Saffet Murat Tura, **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**, s. 101

¹⁶⁸ Tura, **a.g.e.**, s. 99

Bilinçdışı, dış dünya ile özsel bir bağlantıya sahip değildir, burada, anlam ayrımlarını, kendi iç-öğeleri ile belirleyen, bir çeşit göstergeler dizgesi vardır.¹⁶⁹ Lacan, dilsel gösterge ile psikanalizin simgesini aynı şeyler olarak düşünmektedir.¹⁷⁰

“Dil; toplumsallığı, kültürü ve dolayısıyla da bunları ifade eden yasa ve yasakları taşır. Dolayısıyla dil aracılığıyla, yani Simgesel Sistem aracılığıyla kültürel düzene dahil olan insan yavrusu, daha farkında olmadığı ve hiçbir şeye karar veremediği bir evrede, bu düzen (Simgesellik) tarafından biçimlendirilecek, onun en temel değer yargılarını ve unsurlarını içselleştirecek ve bu yolla insan olmaya adım atacaktır. Dilin simgesel sistemine geçiş, burada kültürel düzene geçmekle aynı anlama gelmektedir. Biyolojik bir canlı olmaktan düşünebilen bir canlı olmaya doğru bu geçişte, birey-özne kültürel bir kod olarak kodlanmış olur. Özne, dil dolayımıyla böylece kendini simgesel düzende bir gösteren olarak işaret edilmiş olarak bulur ve özneliğini de zaten bu şekilde kazanır. Bu andan itibaren birey-özne bir simge olarak simge düzenin bir parçası ya da ögesidir. Dil, bu bağlamda öznenin gerçeklikle, kendisiyle, ötekilerle ilişkisini düzenler. Dil dolayımıyla kültür’e giriş, bilinçdışının oluşumunu ve özneliğin kuruluşunu ifade eder. Bu, Oedipus kompleksi’nden geçerek mümkün olmaktadır. Lacan’a göre dil ile belirlenme, yani kültüre girişin simgesel kodlarının edinimi Oedipus evresiyle aynı sırada ve düzlemde gerçekleşir. Bu geçişin gerçekleştiği yer ise ailedir. Artık bu bağlamda ailenin bir aile olarak düşünülmesi anlamlı olmaz; kültürel yapının taşıyıcısı ve birey düzeyinde oluşturucusudur, yani simgesel düzenin gerçekleşmesi, somutlaşması, maddileşmesi zeminidir. Çocuk, aile aracılığıyla Dil dolayımından geçerek kültürel düzene girer. Şu halde belli başlı kültürel söylemlerin, ideolojik yapıların salt birer düşünsel tasarım ya da projeler olarak değil, dil ile taşınan ve aile aracılığıyla uyarlanan, maddi yapılar olduğunu belirlemek mümkündür. Althusser’in oluşturmaya çalıştığı ideoloji teorisi Lacan’ın bu yönde ki açıklamalarından özellikle beslenir. Çünkü burada anlaşıldığı gibi, dil dolayımında bilinçdışının oluşumunun açıklanması hem bir özne teorisine kapı

¹⁶⁹ Tura, a.g.e., s. 98

¹⁷⁰ Louis Althusser, **Psikanaliz Üzerine Yazılar: Freud ve Lacan**, çv. İrvem Keskinoglu, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008, s. 30

*açmakta hem de bu zeminde ideolojinin yeniden düşünülmesine yeni bir olanak yaratmaktadır.*¹⁷¹

Lacan düşüncesi ile diğer düşünürler arasında kurulacak bağda Lacan felsefesinin anlaşılmasında önemli bir ipucu sunacaktır. Lacan'ın diğer düşünürlerle ilgili yaptığı eleştirilerle tezimize devam edelim.

2.5. LACAN İLE SOKRATES ÖNCESİ DÜŞÜNÜRLER

Filozofik bakış açısından Lacan'a yaklaşmak her zaman tehlikeli olmuştur. Çünkü; o, bir anti-filozoftur ve başka hiçbir düşünür bu unvanı alamamıştır.¹⁷²

Lacan'ı; Sokrates öncesi düşünürlerle ilişkilendirme işi oldukça zordur. Lacan'ın çalışmalarında; Sokrates öncesi düşünürlerin adlarına, nadiren rastlanır. Ancak; Lacan ve Heidegger arasındaki gizli çekişmeyi, gözler önüne sermek açısından; Sokrates öncesi düşünürler ile Lacan arasındaki ilişkiyi açıklamak önemlidir. Bu perspektiften; Lacan'a yaklaşırken, görüş açısını kaybetmemek gerekir. Bu ilişkiyi dikkatlice incelemek zorundayız.

Lacan'ın; Sokrates öncesi düşünürlerle olan ilişkisi, örtük ve şifreli bir ilişkidir. Lacan; özellikle, şu üç düşünürle birlikte ele alınmalıdır: Empedokles, Herakleitos ve Parmenides. Bu şifreli ilişkiyle birlikte; şu dört ilkesel problemi de çözümllemeliyiz: Birincisini şu şekilde ifade edebiliriz: Psikanaliz kuramını savunan düşünürler; (Freud, Lacan, v.b.) hangi temel problemlerin etkisi altında kalmışlardır? Bu soru; Descartes'a kadar uzanan bir sorudur. Bu soru; öznenin modern çağıyla ve yine Lacan'ın, "*öznenin*

¹⁷¹ Janet Johnson, "Wikipedia The Free Encyclopedia", **Jacques Lacan**, (Erişim) http://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Lacan, 10 Mayıs 2009, s. 1-3

¹⁷² Slavoj Zizek, **The Silent Partners**, London, Verso Press, 2006, s. 7

bilim” kavramıyla ilgilidir. Psikanaliz; yalnızca, modernliğin bir ögesi olarak görülür. Fakat, psikanaliz kuramının; geçmişteki gizemli biçimini, ortaya çıkarmak önemlidir. Burada belirlememiz gereken şey, psikanalizin; düşünce tarihindeki yeridir. Bunu başardığımızda, psikanalizin kırıldığı yeri görebilir; tamamen oluşturulamamış olsa da, felsefe tarafından nasıl tamamlandığına şahit olabiliriz. ¹⁷³

İkinci problem; Lacan’ın kararlı bir şekilde ifade ettiği, psikanaliz ile Platon arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Bu ilişkide; bir rekabet, bir çekişme ve düzensizlik söz konusudur. Lacan’ın; Sokrates öncesi düşünürlerle ilişkisini belirlediğimizde, bu dengesizliğin ardındaki ilkeyi aydınlayabiliriz.

Üçüncü problem, Lacan ile Heidegger arasındaki ilişkinin kesin olarak sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Heidegger’e göre; kaderimizden kaçtığımız, unutulmuş kaynak olan; Sokrates öncesi düşünürleri, yeniden gün yüzüne çıkarmalıyız. Burada Heidegger ile Lacan’ın anlamsız kıyaslanması söz konusu edilmemelidir. Yalnızca kökenlere inme zorunluluğu açısından; bizim bazı ölçüleri dikkate alıp, Sokrates öncesi düşünürlerin metinlerini çevirmemiz, bir zorunluluktur.

Dördüncü problem psikanalizin polemik boyutuyla ilgilidir. Düşüncenin; hangi ezeli boyutunun, psikanalizin ayakta durmasıyla bağlantılı olduğuyla ilgili bir problemdir. Burada şüphe yok ki Lacan, Parmenides ile Herakleitos arasındaki muhaliflikten yararlanacaktır.

Yine şu söyleyebiliriz ki; Freud’un çalışmaları da, “*Antik düşünce*”den hareketle oluşturulan çalışmalardır. Aynı zamanda da; bu çalışmalar, önceden var olan düşüncelere dayanmaktadır.

¹⁷³ Zizek, a.g.e., s. 9

Yukarıda bahsettiğimiz dört ilkesel problemden ilkiyle çalışmamıza devam edelim. Lacan'ın; psikanalitik keşiflerinin çoğu, Sokrates öncesi düşünürlerle ilişkilidir. Bu keşiflerden şu ikisi oldukça önemlidir: söylemin önceliği ve sevginin “gerçeklik”teki fonksiyonu.¹⁷⁴

Birkaç seminerinde Lacan; Sokrates öncesi düşünürlerin, atılğan olduklarını söyler. Sokrates öncesi düşünürler; söylemlerinin gücünü, varlığın ne olduğunu anlamalarından alırlar. Lacan; VIII. seminerinde, şunu ifade eder:

“Platon’un ötesinde ve onun arka planında, onun görkemli girişkenliğini görebilmemiz söz konusudur. –bu girişken ve atılğan ruh; İlkçağ düşünürlerinde bulunur ve onlar aynı zamanda doğa bilimcileri olarak da anılırlar- İlkçağ Doğa Filozofları; söylemin garantisi altındaki “gerçeklik”le, deneyimlerini ölçmek için kullandıkları araçları bir kenara koyarak, nihai kavramaya ulaşmışlardır.”¹⁷⁵

Biz; “Antik düşünce”deki, görkeme ve masumiyete özgü dengeyi nasıl karakterize edebiliriz? “Gerçek” ve “gerçek”in dile uygunluğuna olan inanç; görkemli bir yapıya dayanır. Masumiyet; bu yapıyı oluşturabilen ilke olmaktan uzaktır. Bu yapıyı oluşturan ilke; matematiktir. Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürlerin matematikle olan ilişkisi, “gerçek”in düşünülebilir boyutunun anahtarıdır. Lacan; düşüncelerinde, bu matematiksel ilişkiyi asla değiştirmemiştir. Lacan; “Encore” adlı seminerinde, kararlı bir biçimde şöyle der: “Yalnızca matematikselleştirmeyle gerçeğe ulaşılır.”¹⁷⁶ Matematikselleştirme olmaksızın; bir şeyin anlaşılması söz konusu değildir. “Gerçek”, “imgesel” tarafından kontrol edilen dünyevi gerçekliğin esiri olmaktan, matematik sayesinde kurtulmuştur.

¹⁷⁴ Zizek, a.g.e., s. 8

¹⁷⁵ Jacques Lacan, **The VIII. Seminar of Lacan**, ed. Jacques-Alain Miller, Paris, Seuil Press, 2001, s. 98

¹⁷⁶ Jacques Lacan, **The XX. Seminar of Lacan**, ed. Bruce Fink, New York, Norton Press, 1999, s. 131

Sokrates öncesi düşünürler; dünya imgesini sunan mitik öykülerin sınırlayıcı yapısının etkisindedirler midir? Hayır, onlar; matematik sayesinde, geleneksel bilgidен gerçek anlamda kopmuşlardır. Lacan; Sokrates öncesi düşünürleri, “*gerçek*”in kurucuları ve gelenekselliklerini kaybetmiş düşünürler olarak nitelendirmiştir.

Sokrates öncesi düşünürlerin geleneksel yapıdan kurtulduklarını, düşüncelerini; matematiksel olarak, önceden tasarladıklarına tanık olarak görebiliriz. Ancak tanık olunan bu durumda; onların edebi formlarının, çağdaş olmadığını da görebiliriz. Ancak; Lacan’a göre, geleneksel düşüncenin paradoksal olarak altüst olması, şiirsel formun kullanılmasıyla mümkün olur. Diğer taraftan Heidegger şöyle der: “Pre-Sokratik şiir, Platonik matematiktir.”¹⁷⁷ Lacan; şiirin, Sokrates öncesi düşünürlerde matematiksel kullanıma en yakın şey olduğunu düşünür. Şiirsel form, görkemli bir masumiyetin ifadesidir. Lacan için; şiirsel form, ifadelerin kesin içeriklerinin ötesine gider ve matematik bir düzeni sezdirir. Lacan; “*Encore*”da şöyle der:

“Bereket versin Parmenides gerçekten şiir yazdı. O hiç matematiksel eklemelere açıkça benzeyen, değişimin ardındaki mükemmelliği, mükemmelliğin ardındaki değişimi dilsel düzende kullanmadı mı? Tam olarak kullandı. Çünkü Parmenides’in deyişiyile o bir şairdi ve aptalca olmayan bir tavra sahiptir. Aksi halde, “varlık vardır, yokluk yoktur.” ifadesinden ne anlattığını anlamayacak ve şahsi olarak onu aptal sanacaktık.”¹⁷⁸

Bu metin; Parmenides düşüncesinin görkemini tescil etmektedir. Lacan’a göre; Parmenides’in varlık ile ilgili önermesinde, gerçek olmayan bir yan vardır. “*İmgesel gerçeklik*”te; varlığın, duyumlamayla bağlantısı düşünülmemiştir. Ancak; Parmenides’in “*şiirsel form*”u, matematiğin görkemli yapısını sezdirmektedir. Değişim, mükemmellik ve tarz, Parmenides’in şiirsel hitabetine, damgasını vuran öğelerdir. Lacan’a göre;

¹⁷⁷ Martin Heidegger, Eugen Fink, **Herakleitos Üzerine Dersler**, çev. İbrahim Görener, İstanbul, Kesit Yayınları, 2006, s. 24

¹⁷⁸ Lacan, **The XX. Seminar of Lacan**, s. 22

bilinçdışı, Parmenides’de görüldüğü gibi, sanki yıldırım gibi parlar ve matematiksel özellikleri beraberinde getirir. Kullandığı şiirsel hitabetle; Parmenides, Lacan’a göre; “gerçek”in, yalnızca dilin gücüyle düzenlenip kurulduğu düşüncesini savunmuştur. Bu sebepten dolayı; Sokrates öncesi filozoflar, düşünce tarihinde önemli bir yere sahiplerdir. Onlar; temel bilgileri yaymayı ve her şey üzerinde özgürce düşünebilmeyi istediler. Bu özgürce düşüncüyü ise; kullandıkları şiirsel formula, matematiğin görkemli yapısıyla gerçekleştirdiler.

Lacan’ın; Sokrates öncesi düşüncede, psikanalizle ilgili ikinci keşfettiği buluş, sevginin gücüne ve gerçeklik fonksiyonuna dayanan varlık anlayışıdır. Transferansla ilgili seminerinde; Lacan, şöyle der:

“Phaedraos bize sevgiyi anlatır. Tanrıların ilki; Parmenides Tanrıçası olarak düşünülür ve Jean Beaufret’in kitabında Parmenides tam olarak bu kimliğe kavuşturulur. Ben gerçeğim ve gerçekliğimin herhangi diğer fonksiyonlarının, ‘gerçek’in kendi radikal yapısında olduğunu düşünüyorum.”¹⁷⁹

Lacan; Sokrates öncesi düşünürlerin, “gerçek” sorununu iki yolla; sevgi ve tutku yoluyla aradıklarını ifade eder. Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürler; evrenin yapısındaki ve varlığın kaynağındaki “sevgi”yi görebiliyorlardı. Lacan’ın dediği gibi; Sokrates öncesi düşüncede, varlık; kendisiyle yüz yüzdü ve sevgiyle, birbirine uyumlu varlıkların olduğu, ahenkli bir evreni oluşturuyordu. Bunu, Empedokles’in; evrendeki ahenkli yapıyı ve varlıklar arasındaki uyumu, sevginin yada bağlılığın gücü olarak ifade ettiği düşüncesinde görülebiliyoruz. Yine; Lacan’ın değindiği gibi; Sokrates öncesi düşüncede, farklı cinsler arasındaki ilişki gizemlidir. Burada; Lacan’ın “cinsel ilişki yoktur,” sözüyle; Pre-Sokratik düşünce arasındaki bağı görmek mümkündür. Sevgi; Pre-Sokratik düşüncede, ilişkisiz görünümüdür. Sevgi, cinsler arasındaki ilişkiden daha yüksek bir mertebededir. Pre-

¹⁷⁹ Lacan, a.g.e., s. 66

Sokratik düşüncede; en yüce ilişki mertebesi, çözümlenme ve birleşmedir. Bu, “Bir”in çözülmesi ve birleşmesidir. Sevginin sahip olduğu bu düzen, tek “gerçek”tir. Lacan’a göre; biz burada, ilişkiye izin verildiği yerde, varlıkla ilişki kurmamak için anlaşıyoruz. Ayrıca; bilgiyi, nefret şeklinde tecrübe edilen, gerçeğin bir parçası olarak değerlendiririz. Nefret; cehalet ve sevgi ile beraber, gerçekliği arama tutkusunu ifade eder.

Lacan; gerçeğin bu gücünü, Empedokles’e simgesel olarak atfeder ve sevgiden nefrete doğru bir kıvrılmanın söz konusu olduğunu söyler. Empedokles; Lacan’a göre, bizim var olma nedenimizin ne olduğunu ve “gerçeklik”in nasıl oluştuğunu önceden görmüştü. İlişkisizliği tanıması ve orijinal bir uyumsuzluğu öngörmesiyle; Empedokles, “gerçek”in ne olduğunu önceden belirtmiştir.

Lacan’a göre; sevgi ile nefret arasındaki diyalektik karşıtlığı yanlış anlamayı bir kenara bırakırsak; sevgi ile nefreti, evrenin ahenkli yapısının olumsal isimleri olarak görebiliriz.

Lacan, Freud’un da vurguladığı gibi, Empedokles’in; güdülerin antinomisi düşüncesindeki, bazı karanlık yanları hatırlamaktadır. “Roma Röportajı”nda Lacan, “Freud’un iki temel ilkesi (haz ve güdü) arasındaki değişimi, evrensel hayatın değişimi olarak, M.Ö. 5. yüzyılda Agrigentum’lu Empedokles dile getirmiştir,”¹⁸⁰ der. Eğer biz; varlığın, “gerçek” olarak çoğalmasını şansa bağlarsak, Empedokles’in sevgi ve nefret çerçevesi içerisinde açıkladığı “*philia*”¹⁸¹ ve “*neikos*”¹⁸², tutkunun türemesinden daha fazla bir şey ifade etmez. Yine; nefret, ölüm içgüdüsünün temelinde yer alır ve psikanalizde, saldırganlık olarak ortaya çıkar. Lacan; şüpheci metodolojiyle, değişime yapılan vurgunun güçlenmesini yeniden sağlamıştır ve ilişkisizliği “gerçek”in anahtarı olarak ele almıştır. Lacan’a göre; ne yazık

¹⁸⁰ Lacan, *Écrits: A Selection*, s. 112

¹⁸¹ sevgi

¹⁸² nefret

ki Empedokles ve Herakleitos'da her fani gibi; düşüncelerini tam olarak ifade edemediğini ölmüşlerdir. Lacan; Empedokles'in şu iki düşüncesini birbirinden ayırır: İlişkisizliğin gerekliliğini vurguladığı düşünceyi ve sevgi ile nefrete ulaşmayı, "gerçek"e sahip olmak olarak ifade ettiği düşünceyi. İki düşüncenin birbirine indirgenemeyeceğini ifade eder.

Herakleitos, Lacan'a göre; Empedokles'in ilksel değişim düşüncesini devam ettirir ve ilişkisizliğin ilişkiden kronolojik önceliğini dile getirir. Herakleitos; değişimin, insanın oluşmasını sağlayan hayati bir açılım olduğu ve, doğanın düşünülemez "ideası"nın (logos), insan varlığından önce ortaya çıktığını savunmuştur. Lacan'a göre; Herakleitos'a, "değişim" kavramını sağlayan "olumsuz libido"dur. Efes'li Herakleitos, "doğanın ahenkli yapısından önce, çok şeylerin var olduğunu"¹⁸³ söyler. Lacan'ın çalışmalarında, "olumsuz libido", devamlı olarak Herakleitos ile iletişim kurar. Kısaca, sevgi ile nefret, gerçek ile bilgi arasındaki ilişki Empedokles tarafından kurulmuş ve Herakleitos tarafından radikal olarak belirlenmiştir. Lacan'a göre; Empedokles ve Herakleitos, "değişim" fikrinin iki temel düşünürüdür.

Sokrates öncesi düşünürlerin; ölüm içgüdüleriyle ilgili düşüncelerini, onların, Tanrı ile ilgili yazdıklarında görmek mümkündür. Empedokles'in Tanrı'sı; nefretle ilgili hiçbir şey bilmez ve bu yüzden Tanrı'nın gerçekliğine rağmen, sınırlandırılmış sanılmaktaydı. Bu düşünceyi; Lacan, Aristoteles'in konuyla ilgili yorumlarından yola çıkarak Empedokles'e atfeder. "Encore" da Lacan şöyle der:

"Empedokles olarak bilinen düşünür, -sanki şanslı gibi, Freud onu zaman zaman tirbuşona benzetir- Aristoteles tarafından iyi bir biçimde ifade edilen Empedokles'tir. Sonuçta, Empedokles'e göre Tanrı, bütün varlıklara gözü kapalıdır,

¹⁸³ Lacan, a.g.e., s. 24

*çünkü o nefret hakkında hiçbir şey bilmez. Eğer Tanrı; nefretin ne olduğunu bilmiyorsa, Empedokles'e göre; o ölümlü insanlardan daha az şey biliyordur.*¹⁸⁴

Bu alıntıdan; sonuç olarak çıkarılan, Tanrı'nın cahil olduğu fikri endişe vericidir. François Regnault'un garip kitabı; "Dieu est inconscient"¹⁸⁵ de, bu endişe verici düşünce ele alınır. Burada önemli olan; bizim, şiirsel formda matematiğin özgür fonksiyonunu gözlememizdir.

Birinci ilkesel probleme değindikten sonra; şimdi, psikanaliz ve Platon arasındaki; dengeleyici ikinci ilkesel probleme yeniden dönelim. Heidegger'e göre; psikanaliz, büyük ölçüde Platon'un düşünceleriyle oluşturmuştur. Önemli olan bir etkiye sahip olan bu düşünceler, metafizik sistemin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Lacan'da benzer bir yolu mu takip edip, Heidegger düşüncesine katılmakta mıdır? Sorunun cevabı karmaşıktır.

Lacan hiçbir zaman tamamen felsefi nesnellikle düşünmemiştir. Onun niyeti; hiçbir zaman, Platon'u analiz etmek olmamıştır. Lacan; Platon'a karşı, anlaşılması güç bir rekabeti korumuştur. Platon ve psikanalizde; en az iki düşünce ortaktır. Birinci düşünce; "Sevgiyi düşünmek, ruhu düşünmek"¹⁸⁶ tir. Burada; "*Ruh*" un yapısı ile sevgi arasındaki bağa vurguyapılmıştır. İkinci düşünce; Lacan'da "Freud'un yolu" olarak nitelendirilen ve Platon'da "*Ben*"in farklı bir biçimde kurulması düşüncesidir.

Sonuç olarak Lacan; Sokrates öncesi düşüncede, psikanaliz ve Platonculuk arasındaki sınırı ortaya çıkarmaya çabalarken, ihtiyaç duyduğunda; Sokrates öncesi düşünürleri, yardımına çağırmıştır. Açıkça görülüyor ki, Platon ile psikanalizi birbirinden ayırma çabasının temel iddiası,

¹⁸⁴ Lacan, **The XX. Seminar of Lacan**, s. 22

¹⁸⁵ Paris'te 1986 yılında basılmıştır. Empedokles'in düşüncesi ele alınmıştır.

¹⁸⁶ Lacan, **Ecrits: The Selection**, s. 234

değişim temasıyla yakından alakalıdır. Değişim, kavramsal olmayan gerçek değişim ya da “değişimin kendisi olan değişim”¹⁸⁷; sonuç olarak bilgi ve gerçek arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Lacan; Platon’a, “*gerçek*” bir varlığın bilgiyle tamamlanma arzusunu atfeder ve bundan dolayı gerçeğin ile bilgiyle bütünleşmesi gerçekleşmiştir. “İdea”, Platon’a göre iki anlamlıdır, bir taraftan bilginin normu ya da oluş koşulu, diğer taraftan “*raison d’etre*”^{*}dir.

Lacan’a göre; bu nokta, “*imgesel*”dir. Bu, bilgi ile gerçek arasındaki boşluğu tıkaçla kapatmak gibidir. Bu evrensel değişim düşüncesiyle; “*Bir*”ın yanıltıcı barışı gibidir. Lacan; Platon’un duruşunu, Empedokles ve Herakleitos’in ilkesel değişimin ardındaki değişmez yapı anlayışıyla aynı olduğunu savunur.

Bundan dolayı; açıkça, Lacan ve Heidegger’e göre; Sokrates öncesi düşünürler ile Platon arasında ilişkide unutulmuş ya da kaybolan bir şey vardır. Bu kaybolan şey, varlığın anlamı değildir. Bu; daha çok, ilişkisizliğin anlamı ve cinsler arasındaki ayrımdır. Yine de, cinsler arasındaki farklılık düşüncesinin tam olarak oluşturulmadığını söyleyebiliriz. Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürler ile Platon arasındaki ilişkiyle ilgili şöyle denebilir: “Platon’la birlikte, yöntemsel bir değişim olmuştur ve cinsler arasındaki farklılık, düşüncede aranmaya başlanmıştır.”¹⁸⁸ Bu Lacan için önemlidir. “*Gösteren*”; cinsler arasındaki farklılıkla ortaya çıkar. Empedokles ve Herakleitos, nesnenin kendi içerisinde, kimliğini farklılıklarla oluşturulduğunu öne sürerler. Böylece; nesne, düşünceyle karşı karşıya kalır ve cinsler arasındaki farklılıkla “*simgesel düzen*”i oluşturur. Platon’un; Empedokles ve Herakleitos’un farklılıkla ilgili argümanını görmediği söyleyebiliriz. Ne zaman; Platon, farklılığı “*idea*” kavramıyla açıklamaya çalıştı; o zaman şunu

¹⁸⁷ Heraklit’e ait ünlü söz.

* varlığın nedeni

¹⁸⁸ Zizek, **The Silent Partners**, s. 12

söyleyebiliriz: “Sokrates öncesi düşünürler kimliği ayırtmışlardır, Platon ise farklılıkları kimlikleştirmiştir.”¹⁸⁹ Bu yüzden; Lacan, Herakleitos’un düşüncelerine daha çok önem gösterir.

Hatırlarsak; Lacan’ın ilk seminerinde, kavram ve nesnel arasındaki ilişkiyi farklılık ve kimlik arasındaki ayırtışmanın temelinde yer aldığını görüyoruz. Lacan şöyle der: “Herakleitos bize şöyle der -eğer biz, nesnel varoluşundaki kesin hareketi görebilsek, akıp giden dünyada hiçbir şey aynı durumuna bir daha geri dönmediğini görebiliriz- Bana göre; bu, çok doğru bir sözdür; çünkü kimlikler de; nesnel dünyasında, sürekli değişmektedir.”¹⁹⁰ Burada da görüldüğü gibi Lacan, Platon’un değişmez “idea” düşüncesine karşı; “*evrensel değişim ilkesi*” düşüncesini savunur. Nesne; kendisini, evrensel değişim süreci içerisinde oluşturur. Lacan; kimlik ile farklılık arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasını –hareketin evrensel değişim ilkesi gereği; nesne, “*Bir*” ile “*çokluk*” arasındadır- önemli bulur. Herakleitos’a göre; “Yaratıcı güç olan “*logos*”; birlik içindeki çokluk ve çokluk içindeki birliktir.”¹⁹¹ Gerçekten; Herakleitos, Platon’un aksine; “*evrensel değişim ilkesi*”ni düşünmemize izin verir. Platon düşüncesinde; kimlik farklılığıyla “*idea*”nın ayırımı söz konusu değildir. Ancak; Herakleitos’un “değişimi”, kimlik farklılığını açıklamaktadır. 7. Seminerde; Lacan, “ne zaman Herakleitos; Antigone’un kendi mezarındaki intiharını tartışsa, bunun nasıl gerçekleştiğini anlayamayız”¹⁹² der ve ekler: “Herakleitos’ un aforizmalarından daha iyisi yoktur.”¹⁹³ Bu aforizmalar içinde en kullanışlı olanı, Fallus ile ölüm arasındaki ilişkiyi ifade eden aforizmadır: “Hades ile Dionysos bir ve aynıdır.”¹⁹⁴ “*Evrensel değişim ilkesi*”nin mucidi Herakleitos; şunu demek ister: “Ölümün Tanrısı ile Yaşamın Tanrısı kendilerinden geçip, Fallus’un iki yönünü oluşturmuşlardır.”¹⁹⁵ Lacan’a göre;

¹⁸⁹ Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹⁰ Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹¹ Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹² Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹³ Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹⁴ Zizek, **a.g.e.**, s. 13

¹⁹⁵ Lacan, **The Seminar of Lacan, Book VII**, s. 299

Platoncu “*kimlik*” kavramının ikincil değişimi, bir noktadan başka bir noktaya hareket etme yetisine bile sahip değildir.¹⁹⁶

Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürler, -orijinal metinleri dikkate alınarak-, yeniden düşünölmek için fazlasıyla ürün bırakmışlardır. Ancak Lacan’a göre; Platon, onları araştırmaktan uzak durmuştur. Yine Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürler, psikanalizin söylemsel kökenini formüle etmişlerdir.

Heidegger’le ilgili üçüncü ilkesel probleme bakacak olursak; diyebiliriz ki; Lacan, Heidegger’in Herakleitos’dan aldığı “*logos*” kavramını incelemiştir. Lacan ile Heidegger arasındaki üç ortak düşüncenin altını çizmek gerekir: “*Bastırma*”, “*Bir*” ve “*ölüm için varlık*” (*l’etre-pour-la-mort*) ile ilgili düşünceler. Bu üç düşüncenin kaynağında, Sokrates öncesi düşünürler yer alır.

“*Bastırma*” düşüncesinde; Lacan’a göre, “Freud’un bastırma düşüncesiyle” “Heidegger’in gerçek ve unutulmuşluk anlayışı” arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Lacan şöyle der:

“Unutulmuş nehrin adı, “Lehte”, gerçek bir sözcük olarak duyulur, “aletheia.” Bu ilişkiyi birinci seminerimde açık seçik gerçek bir sözcük olarak ortaya koydum. Freud’un düşüncesindeki “bastırma”yı analiz ettiğimizde, şu gözleme ulaşırız: Varlığın, söylem içerisindeki yerine her gittiğimizde, unuttuğumuzu fark ederiz, “lehte”, “aletheia” ile sürekli tamamlanırlar.”¹⁹⁷

Bu “*bastırma*” anlayışı; Lacan düşüncesinde, dilin, kökensel olarak insanı ve bilinçdışını oluşturduğu anlayışına dönüşmüştür. Dili, bireyler arasındaki anlaşmanın bir aracı olarak kullanmak; kökensel “*bastırma*” anlayışıyla yakından ilgilidir, ve Heidegger’e göre; “*bastırma*”, “gerçek” ile

¹⁹⁶ Lacan, **a.g.e.**, s. 299

¹⁹⁷ Lacan, **The Seminar of Lacan: Book I**, s. 243

“görüntü” arasında kurulan ilişkiyle oluşur. Bu ilişkiyi; Heidegger, Sokrates öncesi düşünürleri, etimolojik olarak yorumlayarak pekiştirmiştir.

İkinci olarak Lacan, Heidegger’in de Herakletios’tan ödünç aldığı, “*Bir*” ve “*Logos*” kavramlarını ele almış ve aralarındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. “*Bir*” ile “*logos*” arasındaki ilişki, Lacan için önemlidir. Bu ilişki; daha sonra yapısalcı modada şöyle formüle edilmiştir: ““*Orada-Bir*”¹⁹⁸ ile ilgili olan herşey, “*simgesel düzen*”i oluşturur.”¹⁹⁹ Lacan; üçüncü seminerinin başında, Schreber’in²⁰⁰ düşüncelerini tartışırken; Heidegger’in, Herakleitos okumalarını onaylar ve Schreber’in yalnızca bir komedyen olduğunu söyler ve ekler:

“Bu “Bir”i düşünmek eğlencelidir. Eğer biz; Heidegger’in “Logos”unu benim çevirdiğim metin üzerinden düşünürsek, –ki bu makale bizim yeni dergimiz “La Psychanalyse” de yayınlanmıştır.- “Bir” Herakleitos’un “Logos”una denk gelir ve biz gerçekten; Schreber’in kendi yöntemi içindeki hilesini, özne ile dil arasındaki bütüncül ilişkide görebiliriz.”²⁰¹

Bu noktada; Lacan’a göre, Heidegger tarafından psişik olarak ele alınan; Herakleitos’un “*logos*”u, psikanalizin klinik pratiğinin çok özel parçası olarak ele alınmıştır.

Son olarak Lacan’a göre; Freud’un “*ölüm içgüdüsü*” ile Heidegger’in “*ölüm-için-varlık*” olarak da tanımlanabilen “*Dasein*”ı arasında bir ilişki vardır. “*Roma Röportajı*”nda; Lacan, bu ilişkinin yönünü belirleyen simgesel kişinin, Empodokles olduğunu söyler.

¹⁹⁸

¹⁹⁹ Lacan, **The Seminar of Lacan: Book III**, s. 124

²⁰⁰

²⁰¹ Lacan, **The Seminar of Lacan: Book III**, s. 125

“Empedokles, Etna Yanardağını ardına alarak, insanların zihinlerinin sürekli olarak ‘şimdi’den ayrıldıkları “ölüm-için-varlık”ın simgesel rolünü yerine getirmektedir.”²⁰²

Heidegger ile Lacan arasındaki ilişki sonucunda şu üç kavram çiftine ulaşıyoruz: “Gerçek ve Unutulmuşluk”, “Bir ve Logos”, “Ölüm-için-varlık ve Dasein”. Lacan’a göre; Sokrates öncesi düşünürler, bu kavramların kaynağını oluştururlar. Bir başka deyişle; Sokrates öncesi düşünürler, Lacan ile Heidegger arasındaki ilişkiyi ya da kapiton noktasını²⁰³ aydınlatırlar.

Psikanalizin polemik boyutuyla ilgili olan, dördüncü ilkesel probleme geçelim. Lacan’ın; Sokrates öncesi düşünürleri, psikanalizin kurucuları olarak ele aldığını belirtmiştik. Bu noktada; Platon’un “idea” düşüncesi ile Pre-Sokratik düşünürlerin “değişim” anlayışı da karşılaştırılmaktadır.

Lacan, 20. seminerinde şunu açıkça ifade edilir:

“Gerçekten; bilimin egemenliğindeki hareket düşüncesinin, yalnızca varlığa atfedilmiş bir düşünce olarak ele alınması; –başka bir deyişle, varlık, düşünceyi varsayar.- felsefe geleneğinin başladığı Parmenides’le ele alınmaya başlanmıştır. Fakat; Parmenides’in yaklaşımı yanlıştır, Hereakleitos ise doğru bir yaklaşımı savunmuştur. Gerçekten; 93. fragmana bakarsak, Herakleitos, “oute legei oute kruptei alla semainei” sözünü beyan eder. Yani; kavram, ne ilan eder ne de gizler, o yalnızca gösterir. Bu sözyle Herakleitos; varlığı, söylemdeki yerine koyar. Yine o şöyle der: ‘o anax manteion este to en Delphoi’, yani; başka bir ifadeyle, Dephoi’de, kehanette bulunan kazanır.”²⁰⁴

Burada belirtilmesi gereken önemli nokta ;Lacan’ın, felsefe geleneğinin Parmenides’le ortaya çıktığını söylemesidir.

²⁰² Lacan, **a.g.e.**, s. 125

²⁰³ Tıpta dokulardaki yağ birikintisi anlamına gelen bu kavram, metinde Lacan ile Heidegger arasındaki ilişkinin yoğunlaştığı anlamda kullanılmıştır.

²⁰⁴ Lacan, **The Seminar of Lacan:Book XX**, s. 114

Toparlayacak olursak; Sokrates öncesi düşünürler, sahip oldukları merakları ve yöntembilimleriyle, geleneksel bilgi formlarını yıkmışlardır. Parmenides'le birlikte; yeni bir gelenek başlamıştır. Burada; iki kırılma noktasını birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Birincisi; Parmenides öncesi düşünürlerin, mitik söylem geleneğini, imgesel gerçeklik dünyasıyla yıkmaları. İkincisi ise; Parmenides'le birlikte; imgesel gerçeklik dünyası geleneğinin yıkılmasıdır.

Lacan'ın anti-filozof olduğunu söyledik. Bu anti-filozofluk, Herakleitos'takiyle aynıdır. Yani; Lacan'da, Herakleitos gibi anlaşılması güç, karanlık bir düşündürdür. Her iki düşünüre göre; "*felsefi idea*", varlığın düşünülmesi ve gerçeğin istenmesidir. (l'etre pense, au manque le reel). "*Felsefi idea*"; Herakleitos'a göre, doğrudan doğruya, anlamın diagonal boyutunu ileri sürer, o ne gizli bir şeydir, ne de farklı bir yapıdadır, o yalnızca "*hareket*"tir. Yine; Lacan'a göre de; psikanalizin merkezi ilkesi "*hareket*"tir. Lacan'a göre; Herakleitos, "*hareket*"i felsefesinin temel prensibi yapmış, Delphoi'nin kahinidir. Yine Lacan şöyle der:

"Herakleitos; yalnızca, varlığın sesini dinlemiş ve onu düşünmüştür".²⁰⁵

Yine belirtmeliyiz ki; Lacan dualisttir ve aynı zamanda; Sokrates öncesi düşünürlerle, iki yönlü bir ilişkiye sahiptir. Ancak; Lacan, felsefe tarihini tamamlamaya da çalışır. Lacan'a göre; Herakleitos ile Parmenides arasındaki ilişkinin açığa çıkmasıyla felsefe tamamlanır. Parmenides, geleneksel felsefeyi oluşturmuştur. Herakleitos ise psikanalizin kökeninin öğelerini belirlemiştir. Lacan; benzer bir ilişkinin, Sokrates ile Platon arasında da bulunduğunu söyler. Sokrates söylemin analisti ve Platon'da söylemin uzmanıdır.²⁰⁶

²⁰⁵ Zizek, **The Silent Partners**, s. 16

²⁰⁶ Zizek, **a.g.e.**, s. 16

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Herakleitos, Empedokles ve Parmenides yeterince güçlü edebi bir dile sahiplerdir ve felsefenin içsel anti felsefesini oluşturmuşlardır.

2.5. NIETZSCHE, FREUD, LACAN

Freud yada Lacan'ın çalışmalarında; Nietzsche'yle ilgili, çok fazla referansa rastlanmaz. "Nietzsche'nin çok keyif verici çalışmalarını okumayı kendime yasakladım." diyen Freud; şöyle devam eder:

*"Psikanalizin geliştirilen planı içerisinde; Nietzsche'ye ait her çeşit düşünce ele alınmıştır. Bir çok durumda öncelikli iddialardan vazgeçerek hazırladığım zahmetli psikanalitik araştırmalarda; yalnızca filozofun (Nietzsche) içine doğan doğruları doğrulamaya çalıştım."*²⁰⁷

Bu pasajda da; açıkça ortaya çıktığı gibi, Nietzsche'ye ait her çeşit düşünce; uyumlu bir bütüne dönüştürülürken, hiçbiri göz ardı edilmemiştir, çünkü Freud'a göre; bu düşünceler güçlü ve dikkat çekicidir. Freud, Arnold Zweig'a dediği gibi; bazı zamanlar Nietzsche'yi ulaşılamaz olarak görmüştür:

*"Gençken; Nietzsche, benim için; asil ve erişilemez, mükemmel bir insandı."*²⁰⁸

Freud, Nietzsche'nin keyif verici çalışmalarını okumayı kendisine yasaklarken, aslında çok keyif aldığı bir deneyime vurgu yapar. Freud'un bazı pasajlarında görüldüğü gibi; Nietzsche'yi tümüyle okumayı ihmal etmemiştir, tersine onu derinlemesine okuduğunu söyleyebiliriz.. Mesela, "*Ego ve İd*"²⁰⁹ 'de, başlıktaki iki temel kavramı detaylı olarak anlatırken, "*İd*"

²⁰⁷ Sigmund Freud, **On the History of the Psychoanalytic Movement**, Harmondsworth, Penguin Press, 1993, s. 73

²⁰⁸ Sigmund Freud, **Letter to Arnold Zweig of 12 May 1934**, London, Tavistock, 1970, s. 21

²⁰⁹ Sigmund Freud, **The Ego and the Id**, London, Hogarth Press, 1953, s. 19

kavramının Nietzsche'den Groddeck'e geçtiğini söyler. Freud, eserin dipnotunda "İd" kavramının kökeniyle ilgili şunları söyler:

*"Groddeck; şüphesizce, Nietzsche'nin kavramın alışılmış gramatik kullanımını benimseyerek, "id" kavramını kişisel olmayan, doğal bir ihtiyaç, varoluşumuzun bir ihtiyacı olarak tanımlamıştır."*²¹⁰

Yine Freud, ünlü teorik eseri "Haz İlkesinin Ötesinde" de Nietzsche'den alıntı yapmadan, tırnak işaretiyle referans göstermiştir.

Lacan'da; Freud gibi, "Ecrits"te, Nietzsche düşüncesini yoğun bir parlama olarak değerlendirmiş ve çok çabuk parlayan, daha sonra da karanlığa gömülen bir novaya benzetmiştir. Freud ve Lacan, Nietzsche'nin düşüncelerini; "Varlığın içindeki varlık" olarak değerlendirmişlerdir ve ani bir parlama, rahatsız edici bir parlaklık, parlak bir alev, bir meteor ifadeleriyle anlatmaya çalışmışlardır. Belki Freud, ifade edemediği ve uygun sözcüklerle tanımlayamadığı; Nietzsche düşüncesine, dönmeyi umuyordu. Fliess'e gönderdiği bir mektupta Freud şöyle der:

*"Şimdi, benim için sessiz kalan sözcükleri bulmayı umarak, Nietzsche'nin kitaplarına bakıyorum, ancak hala bulmakta zorlanıyorum."*²¹¹

Ancak, daha öncede belirttiğimiz gibi; Freud ve Lacan'ın yazılarında, Nietzsche'ye yapılan atıf çok azdır. Ancak; psikanalizde, Nietzsche'nin sessiz rolü hem şaşırtıcıdır, hem de semptomatiktir. Şaşırtıcıdır, çünkü psikanalize en yakın filozof Nietzsche'dir. Nietzsche, metafizik felsefeye fazla güvenmemiş ve filozof olmaktan çok akademik bir doktor olmayı tercih etmiştir. Nietzsche, psikanaliz hakkında birşey bilmez, ancak onun çalışmalarının hedefinin psikanalizi oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz.

²¹⁰ Freud, a.g.e., s. 19

²¹¹ Sigmund Freud, **Letters 1873-1939**, London, Tavistock Press, 1960, s. 43

“Ben, ilerleyen zamanda bir felsefe doktoru olmayı umuyorum. Bazı günler, tam olarak şüpheli ve riskli düşünceler oluşturmak için cesaretleniyorum.”²¹²

Freud ile oğlu Arnold Zweig arasındaki mektuplaşmalarda; Nietzsche hakkında önemli bilgiler paylaşılmaktadır:

“Son bir kaç yılda, sadece senin için gerekli olan bilgiler için, Nietzsche’yle olan arkadaşlığımı ilerlettim, sevgili babacığım Freud. Nietzsche ile ilgili şu bilgileri verebilirim: Nietzsche, Antik Yunan düşüncesini geri getirmeye çalışmış, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesini savunmuş, Hristiyanlığın değerini yitirdiğini söylemiş, ahlaksızlığı ve ateizmi savunmuş, insan güdülerini yeniden adlandırmıştır, bütün kültürel evrimi eleştirmiş ve yozlaşma ve delilikten sakınmayı sürekli başarmıştır.”²¹³

Lacan’a göre; ahlakın yapı-bozumunun uzantısında, Nietzsche, psikanalizin müjdeleyici düşünürüdür. Hatta; Lacan daha ileri giderek şunu söylemiştir.

“Eğer Marx semptomu keşfettiyse, Nietzsche ahlaktaki semptomu keşfetmiştir.”²¹⁴

Ahlakın yapı-bozumu konusunda Freud, Nietzsche’ye yakındır. Nietzsche; Hristiyanlık eleştirisi, ahlaktaki semptomu buluşu, “id” kavramı ve içgüdü fikriyle Freud üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Lacan’ın; “Gerçek” kavramıyla, Nietzsche’ye yaklaştığını görüyoruz ve “Ayna Evres”nin Nietzsche düşüncesinden türediğini söyleyebiliriz. “Ayna Evres”yle; dilde meydana gelen kopma yada yabancılaşma, dilde yeni değerlerin oluşmasını sağlar. Bu değerlerin oluşumunun pragmatik bir sonucu; “metafiziksel sökülme” ve “jouissance” kavramının haz kavramından farklı olmasıdır. Bu

²¹² Friedrich Nietzsche, **Daybreak: Thoughts on Prejudice of Morality**, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, s. 19

²¹³ Freud, **Letter to Arnold Zweig of 12 May 1934**, s. 23

²¹⁴ Zizek, **The Silent Partners**, s. 82

son bakış açısı çok önemlidir, çünkü; Nietzsche'nin, psikanalizin geleceğini nasıl belirlediğini gösterir. Şunu söyleyebiliriz ki; Freud ve Nietzsche arasındaki bağa birçok çalışmada rastlanmasına rağmen, Nietzsche ile Lacan arasındaki bağla ilgili hiçbir çalışmada rastlanmamaktadır.

2.7.KANT'I SADE'LA OKUMAK

Lacan'ın; birkaç çalışmasında, Kant'ı Sade'la okuması, birçok filozofu kızdırmıştır. Bu filozoflar; ahlakla ilgili anıtsal bir eserle ortaya konan özgürlükçü ahlak anlayışını; Sade düşüncesiyle yorumlamayı, sinir bozucu bulmuşlardır. Ne zaman Kantçı düşünürler; Lacan'ın bu konudaki metinlerini tartışsalar; psikanalistlerin bunu psikanalitik bir bakışla değerlendirdiklerini ve böylece felsefi alanın dışına çıktıklarını savunmuşlardır. Bu metinlerin temel tezi, yine de, Lacan'ın öncülleri; Nietzsche ve Freud'un da, Kant'ı Sade'la okuduğudur.

Psikanalizle gerçekleşen "ahlaki decadance"²¹⁵ in müjdeleyicisi Nietzsche'dir, belki bu yönüyle Nietzsche; bir filozoftan çok bir analist olarak görülebilir. Bu bakış açısından hareketle; Nietzsche'nin eserleri ile psikanaliz arasında bir çok bağlantı kurmamız mümkündür. Yine; Freud ve Nietzsche'nin ahlaktaki semptomu keşfetmeleri, metafizikteki sökülme için çok önemli bir buluştur.

Lacan'dan önce; ahlaki semptom; Adorno'nun "*Excursion II: Juliette ya da Aydınlanma ve Ahlak*" ve Horkheimer'in "*Aydınlanmanın Diyalektiği*"nde ele alınmıştır, ancak bu iki kitapta da; Lacan'ın yaptığı gibi, Nietzsche'yle ilgili hiçbir eleştiriye yer verilmemiştir. Şimdi Kant'ın ahlaki anlayışına bir göz atalım.

²¹⁵ Nietzsche'nin bozulma, dejenerasyon, çökme, çözümlenme anlamında kullandığı kavram

Kant'ın oluşturduğu etik, "Antik Etik"te yer alan haz ilkesini bir kenara bırakmıştır.²¹⁶ Saf pratik akıl, kendisini evrensel olarak empoze eder ve bizlerin bireysel mutluluğu ve hazzından çok daha ötededir.

*"Öyle eyle ki, eyleminin maksimi, herkes için evrensel bir yasa olarak kabul edilsin."*²¹⁷

Saf akıl, pratik alanda ilkeleri empoze eder ve evrensel yasaların kökenine, ahlak yasalarını yerleştirir. Ahlak yasaları; kendisini ulaşılmak istenen bir amaç kılmayı empoze eden, kişilik üzerinde önemli bir etkiye sahip, emirlerden oluşur. Kant'ın etiği; Freud'un deyimıyla "*haz ilkesi*"nin ötesinde yer alır.

Kant, hazzın, nesnenin temsiliyle özne arasındaki uyum olduğunu düşünür. Sonuç olarak, her ahlaki prensip; –şu söylenebilir ki, bir nesne önerir ya da bir isteği içerir, bir nesne ya da içerik olarak belirlenebilir- ahlaki kurabilmek için, deneysel ilkelere ihtiyaç duyar. Kant'ın formalizmi; evrensel ahlaki yasaları belirleyen özelliğin, "*niyet*" olduğu iddiasındadır, yani madde ya da içerik önemli değildir, daha çok formel bir yapı söz konusudur. Bunun anlamı şudur:

*"Sevgi ilkesi ya da bizim mutluluğumuzu sağlayan şeyler, ahlaki değildir. Bu yüzden; öznenin eylemi hiçbir zaman bir başkası tarafından belirlenemez."*²¹⁸

Emirlerin zorlayıcı doğasını belirtmek önemlidir. Bu şartsız, zorlayıcı emirler, ödevin itkisel doğasıdır. Bir kişiyi bir eyleme zorlamak, onu duygusal olarak incitmek, zarar vermek, gururunu incitmek, duygularını suistimal etmek demektir. Hazzın ötesinde ortaya çıkan yasalar ve hissedilen hayali acı, varsayımsal olarak saftır. Ahlaki emirlerin gücü;

²¹⁶ İmmanuel Kant, **Pratik Akıl Eleştirisi**, 5. baskı, çev. İ.Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yayınları, 2001, s. 56

²¹⁷ Kant, **a.g.e.**, s. 41

²¹⁸ Zizek, **The Silent Partners**, s. 82

herhangi duyumlanabilir durumla ilgili değildir, o; daha çok, duyuşsal alanda acıyla ilgilidir. Ahlaki yasalar; Kant'a göre Şu özelliğe sahiptir:

*"Tamamen yüksek prensiplerden narsizmin etkisini dıŐlar ve sonsuza kadar kibri kontrol altında tutar ve böylece birey; kendi eylemlerinin yasa koyucusu olur. EĞer kendi yargımızda, kişisel itibarımızı göz önünde bulunduruyorsak, bu bir hayal kırıklığıdır."*²¹⁹

Lacan; Kant'ın, fenomenal alandan nesneyi ortadan kaldırdığını düşünür ve kaybolan bu nesnenin; yine de, bulunabileceğini söyler. Lacan'a göre; zorunluluk içindeki nesne, bir ses olarak açığa çıkar; ve özne, nesnenin öldürücü derinliği Őeklini alır. Evrensel yasalar; kendilerini, özerk bir düzen olarak empoze ederler ve arzulanan nesnenin maddi doğasının ötesinde yer alırlar. Bu durumda yine de; diğer nesnelere, gözdağı veren ajanlar olarak görülür. Yine Lacan'a göre; her ne, kendisini empoze eder, zorlama ve baskıya dönüşürse, sıklıkla vicdan sesine dönüşür ve bu öznenin dıŐındaymıŐ gibi görülür.

Sade; Lacan'a göre, hazzı, evrensel bir kural olarak telaffuz ederek nesnenin maskesini düşürmüŐtür. Bu durum; Lacan'ın, Sade'in örtük temel etiğini nasıl yeniden inşa ettiğini gösterir:

*"Senin bedeninden hoşlanmaya hakkım var. Her hangi biri bu sözü söyleyebilir, ve ben, bu hakkı kullanabilirim, hem de hiçbir önleyici sınır olmadan, meraklı bir mecburiyetle, hazzı sevdiğimi hissedebilirim."*²²⁰

Sade; Kant'ın evrensel ahlak anlayışına karşı, kendi hazzı anlayışını savunmuştur. Lacan ise; bu iki etik anlayışını uzlaŐtırmaya çalışmıştır.

²¹⁹ Kant, **a.g.e.**, s. 75

²²⁰ Žizek, **The Silent Partners**, s. 82

SONUÇ

Lacan'ın yaşantısı ile başladığımız araştırmamıza, Freud'un psikanalizle ilgili düşüncelerini ifade ederek devam ettik. "Lacan Felsefesine Giriş" adlı ikinci bölümümüzde; Lacan düşüncesini ele alarak devam ettiğimiz araştırmamızı; değerlendirme yaparak bitireceğiz.

"Ben" in yapısı ve öznenin kuruluşuyla ilgili düşünceler; Freud öncesinde, geleneksel bir karakter taşıırken; Freud'la birlikte farklı bir açıdan ele alınmıştır. Freud'un; zihnin bölünmüş yapısına yaptığı vurgusu, bilinç ile bilinçdışı arasında keskin bir sınır oluşturmuştur. Bu anlayışla; Freud, zihin ile bilinç arasında bir paralellik olduğunu savunan geleneksel düşünceye karşı çıkmıştır. Lacan ise; "ben" in bölünmüş yapısının, öznenin erken yaşlarında "Ayna Evresi"yle ortaya çıktığını savunur. Bebek; ayna karşısındaki imgesine "ben" diyerek ilksel varoluşunu tanımlamış olmaktadır. Bu evrede; özne, "ötek"yi kavrar ve daha sonra annesiyle kurduğu ilişkiyle ve devraldığı diliyle; "ötek"nin söylemiyle arzusunun dile getirmeye başlar ve Lacan'cı anlayışa göre; "ötek"nin arzusunun nesnesi olur, yani imleyen bir fallus olur.

Lacan düşüncesinin psikanalitik boyutu; Freud etkisiyle geliştirilirken, dilsel boyutu Saussure'un düşüncelerinden beslenmiştir. Yapısal kişilik kuramı ile yapısal dilbilim arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan Lacan; Saussure'un "gösteren" ile "gösterilen" arasında bulunan ilişkideki, öncelik sırasını tersine çevirmiştir. Saussure "gösterilen" in dilsel yapıyı oluşturduğunu savunurken; Lacan, "gösteren" in dilsel yapıyı oluşturduğunu savunur. Freud'un düşüncesinde önemli yer tutan; "Oedipus", "Electra" ve "Kastrasyon" karmaşalarından yararlanan Lacan, Freud'dan farklı olarak; bu karmaşaları, "imgesel" değil, "simgesel" anlamlarıyla ele almıştır. Kastrasyon karmaşasında; önemli olan, "fallus"un kaybı ya da "fallus" hasedi değildir. Bu karmaşa; öznenin, kendi soyunun cinselliğiyle; eksik bir

varlık olduğunun farkına vardığı ve “*Baba'nın Adı*”yla; yasakların farkına vardığı süreci ifade eder.

Dil, insanın tamamen maruz kaldığı ve öznenin adeta oraya iliştilirdiği bir alandır. Dil; özneyi belirlediği gibi, bilinçdışının oluşumunun ön koşuludur da. Bilinçdışı; Freud’a göre, farkında olmadığımız yaşantıların, bize sıkıntı yaşatan düşüncelerin bulunduğu, düşünmeyi istemediğimiz düşüncelerin baskı altında tutulduğu yerdir. Lacan ise; düşünülmeyen düşüncelerin, saldırganlık, cinsellik ve suçluluk başlığı altında sistematik olarak yapılandığını ve bu yapılanmanın dile benzediğini vurgulamıştır. Bu yüzden dil, bilinçdışının ön koşuludur ve bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır.

Lacan düşüncesi; derinliği olan ve bilinçdışını aydınlatmaya çalışan, teorik bir kuramdır. Yapısalcı çerçeve içerisinde savunduğu düşüncesiyle; Lacan, Saussure’un anlayışına yeni bir soluk kazandırmıştır. Bir yönüyle de; Lacan, post-yapısalcı düşüncenin temellerini de atmıştır. Şimdi iki temel noktaya vurgu yaparak araştırmamızı bitireceğiz. İlki; Lacan’ın düşüncesinden etkilenecek ortaya çıkan postfeminizm ve ikincisi matematiğin; Lacan düşüncesi üzerindeki etkisini belirteceğiz.

Elizabeth Wright tarafından yazılan “Lacan ve Postfeminizm” adlı kitapta; postfeminizmin olumlu ve olumsuz tanımları yapılmıştır. Postfeminizmin olumlu tanımında; sürekli devinen, değişen, kendini değiştiren ve dönüştüren bir yapıdan söz edilmektedir. Yani; kendisinden önce ortaya konmuş düşünceleri aştığını iddia etmeyen, ancak eleştirel bir tutuma sahip olan bir postfeminizm anlayışı söz konusudur. Wright’a göre; feminizmin, 20. yüzyıl başlarında sahip olduğu anlam, birinci dalga olarak değerlendirilir ve oy hakkı gibi sorunlara odaklanmıştır. 1960’larda ortaya çıkan ikinci dalgadaysa; işyerlerinde eşit haklardan faydalanma, patriyarkal yapının eleştirisi sorunlarına odaklanmıştır. Wright’a göre; bu ikinci dalgada, sınıf, renk ve kimlik farklılıkları ihmal edildiğinden, yenilenme ihtiyacıyla

karşı karşıya kalmıştır. İşte bu noktada postfeminizm ortaya çıkmış ve sabit olmayan, bütünlüğü olmayan özne kavrayışını savunmaya başlamıştır.

Freud'un ve Lacan'ın psikanaliz teorisi, kadınların özgürleşmesi söylemine katkıda bulunmuştur. Feminist yazar Juliet Mitchell'e göre; Lacan'ın cinsel kimlik farklılığıyla ilgili düşüncesi normatif değildir. Mitchell; Lacan düşüncesinin, patriyarkallığın koşullarını teşvik etmeyen, aksine patriyarkalliği açıklayan bir düşünce olduğunu vurgular. Lacan; cinsel arzunun iktidar ilişkisine nasıl dönüştüğünü ve kadınların patriyarkalliğe nasıl maruz kaldığını açıklamıştır.

Lacan'a göre; cinsel kimliğin kazanılması, bilinçdışı bir seçme sürecidir. Yine Lacan; cinselliği, toplumda cinsellik kazanmış özneler olarak yer edinme süreci olarak değerlendirmiştir. Lacan'a göre; dil ve konuşma insanı kastrasyona maruz bırakır. Lacan'a göre önemli olan; dilin, özneler üzerinde kurduğu belirleyici yapının farkında olmaktır. Bu sınırlandırmayla; bedensel güdüler, tatminden yoksun kalırlar. Bu da simgesel kimlikle, kimliği taşıyan beden arasında bir bölünmeye yol açar ve bu özne; yasak özneye dönüşür. Lacan'a göre; fallik işlev, her iki cinsiyete de aynı derecede etkide bulunur.

Lacan'a göre; hem birleştirici hem de bölen bir sistem olan dilsel yapıya katılan özne, kendine yabancılaşır. Simgesel düzene girdiği için; "ben" olarak sanılan bilinçlilik ile yalnızca semptomlar ve dil sürçmeleri gibi bilinç boşluklarında beliren "ben" arasında bölünme oluşur. Lacan; yabancılaşmanın, özneliğin yapısal özelliği olduğunu savunur. Bu yabancılaşma ya da öznedeyne meydana gelen bu yarılma, cinsiyet farklılığını meydana getirir ve böylece toplumsal cinsiyet kazanılmış olur. Lacan'a göre; her iki cinsiyetin kaderi, "fallus"u sahip olmak değil, "fallus"tan vazgeçmektir.

Toplumsal cinsiyetin ve simgesel karmaşaların özne üzerindeki etkisi, postfeminist düşünceyi şekillendirmiştir.

Bahsedeceğimiz diğer konu ise; matematik ile Lacan düşüncesi arasındaki ilişkidir. Nasio'ya göre; Lacan, özellikle şu üç matematikçiden etkilenmiştir: George Cantor, Peano ve Frege. George Cantor, Alman bir matematikçidir ve “*sonlu ötesi sonsuz sayılar*” kavramını geliştirmiştir. Peano, matematiğin aksiyomatik yapısını ele alan çalışmalara imza atan bir matematikçidir. Frege ise; ünlü bir mantıkçı ve analitik felsefenin ünlü düşünürlerindedir. Nasio; Frege'nin, nesne ile kavram arasındaki farklılığa yaptığı vurguyla; Lacan'ın, “*özne*” ve “*gösteren*”in statülerini şekillendirmesinde yardımcı olduğunu söyler. Yine Lacan, cinsiyetleri ifade eden formülleri; mantıktaki temel niceleyicilerin üzerine birer çizgi çizerek ifade etmiştir.

Bir anekdota göre; bir dilbilimci, Lacan'ı, Saussure'un “*gösteren*” terimini yersiz olarak kullandığı ve Saussure'u üstünkörü (diagonal) okuduğu için eleştirmiştir. Lacan ise; bu eleştiriye, şu yanıtı verir:

“Diagonal olarak okumaktan kastettiğiniz şey; yüzeysel olarak okumaksa bu düşünceyi reddediyorum. Eğer aksine; Cantor'un sonlu sayıları aşan sayıyı bulmasını sağlayan diagonal sistemi kastediyorsanız; bütün ile düzen arasındaki ilişki kurmak için uyguladığımı kastediyorsanız, evet, psikanalitik “gösteren” kavramını temellendirmek için Saussure'u diagonal okumak zorundayım.”²²¹

Euklides'ten günümüze kadar gelen; geometriye ait bir aksiyoma göre, bütün parçadan büyüktür. Lacan'a göre; matematiği parçalara ayırmak, yani bir cebir problemini, geometriden bağımsız düşünerek ele almak olanaksızdır. Lacan'a göre; matematik, bir “*gösterge*”ler tiyatrosudur. “*Gösteren*”ler zincirlerinin bütünleşmesiyle “*imge*” ortaya çıkar. Lacan'a göre; 2, bir “*gösteren*”dir. Burada iki nesnenin niceliği gösterilmektedir. $2 + 3 = 5$ ise; Lacan'a göre, bir “*gösteren*”ler zinciridir.²²² Lacan'a göre; matematik,

²²¹ Nasio, **Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, s. 64

²²² Beno Kuryel, **Lacan**, New York, Stanley Press, 1997, s. 23

kendine özgü nitelikleri olan bir dildir. Gündelik konuşulan dille örtüşmeyen bu dil, bir çok arayüze sahiptir. Lacan'a göre; her "imge", matematiksel düşünceye erişimi sağlar. "İmge"ler; soyutlama, simgeleştirme, örnekleme, bağlantı kurmayı bir düşüncede birleştirerek, matematik etkinliğini tetikler. Örnek verirsek; mesela "bir eşkenar dörtgenin iç açıları toplamı 360 derecedir," şeklinde bir bağıntıyı ifade ediyoruz. Örneklemeyle; biz, eldeki somut soruya dönüyoruz ve matematiksel düşünmeyi kullanarak soruyu çözüyoruz. İşte bu noktada; Lacan'a göre, biz, matematiğe özgü dili, göstergeler tiyatrosunu kullandığımızın farkında bile değiliz. Yani; genel ifadeyle dil, maruz kaldığımız bir etkinliktir.²²³

Lacan'ın düşüncesi; tüm dünyada etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Bu çalışmamızla; Lacan'ın düşüncesini araştırmaya ve düşünce tarihindeki yerini belirlemeye çalıştık. Lacan ile ilgili çalışmaların artmasını temenni ederek çalışmamızı burada sonlandırıyoruz.

"Dille örtülen perde, yine dille aralanır."²²⁴

²²³ Kuryel, **a.g.e.**, s. 23

²²⁴ Lacan, **Écrits: A Selection**, s. 243

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Louis; **Psikanaliz Üzerine Yazılar: Freud ve Lacan**, çev. İrvem Keskinöğlü, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008
- ARMSTRONG, Philip; **Shakespeare in Psychoanalysis**, Johannesburg, Routledge Press, 2001
- BOWIE, Malcolm; **Lacan**, çev. V.Pekel Şener, Ankara, Dost Yayınları, 2007
- BRODRIBB, Somer; **Nothing Matters: A Feminist Critique of Postmodernism**, North Melbourne, Spinifex Press, 1992
- DESCARTES, Rene; **Metod Üzerine Konuşma**, çev. İ.Ethem Mesut, İstanbul, Sosyal Yayınları, 2000
- EVANS, Dylan; **From Lacan to Darwin**, ed. Jonathan Gottschall ve David Sloan Wilson, Evanston, Northwestern University Press, 2005
- FELDSTEIN, Richard, FINK, Bruce, JAANUSS, Maire; **Reading Seminar XI**, Albany, Suny Press, 1995
- FINK, Bruce; **The Lacanian Subject: Language and Jouissance**, California, Princeton University Press, 1996
- FREUD, Sigmund; **On the History of the Psychoanalytic Movement**, Harmondsworth, Penguin Press, 1993
- _____, **Letter to Arnold Zweig**, London, Tavistock Press, 1970
- _____, **The Ego and the Id**, London, Hogarth Press, 1953
- _____, **Letters 1873-1939**, London, Tavistock Press, 1960
- _____, **Psikanaliz Üzerine**, çev. A. Avni Öneş, İstanbul, Say Yayınları, 8.baskı, 1996

- GEÇTAN, Engin; **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul, Metis Yayınları, 10.baskı, 2004
- HEIDEGGER, Martin; **Herakleitos Üzerine Dersler**, çev. İbrahim Görener, İstanbul, Kesit Yayınları, 2006
- IRIGARY, Luce; **This Sex Which Is Not One**, New York, Cornell U.P.,1985
- JONTE-PACE, Diane; **Teaching Freud**, Santa Clara, Oxford University Press, 2003
- KANT, Immanuel; **Pratik Aklın Eleştirisi**, çev. İ.Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yayınları, 5.baskı, 2001
- LACAN, Jacques; **The Ethics of Psychoanalysis**, Paris, Norton, 1978
- _____, **Ecrits: A Selection**, London, Norton Pub., 2001
- _____, **The Seminar of Lacan: Book II**, Paris, W.W.Norton,1991
- _____, **The Seminar of Lacan: Book III**, New York, Norton,1993
- _____, **The Seminar of Lacan: Book I**, Paris, W.W.Norton,1988
- _____, **The Seminar of Lacan: Book VIII**, Paris, Seuil, 2001
- _____, **The Seminar of Lacan: Book IV**, Paris, Seuil, 1994
- _____, **Fallus'un Anlamı**, çev. Saffet Murat Tura, İstanbul, 1994
- _____, **The XX. Seminar of Lacan**, ed. Bruce Fink, New York, 1999
- _____, **The Seminar of Lacan, Book VII**, New York, Norton, 1992
- MARX, Karl; **Kapital**, çev. A. Bilgi, İstanbul, Sol Yayınları,1986
- NASIO, J.D.; **Jacques Lacan'ın Kuramı Üzerine Beş Ders**, çev. Özge Erşen, Murat Erşen, İstanbul, İmge Yayınları, 2007
- NASIO, J.D.; **Psikanaliz'in Yedi Büyüğü**, çev. K.Sarılioğlu, İstanbul, 2008

- NIETZSCHE, Friedrich; **Daybreak:Thoughts on Prejudice of Morality**,
Cambridge, Cambridge University Press, 1997
- SAUSSURE, Ferdinand de; **Genel Dilbilgisi Dersleri**, çev. Berke Vardar,
Ankara,TDK,1976
- TEKELİOĞLU, Orhan; **Bir Lacan Okuması**, İstanbul, Yazko Yayınları,1983
- TURA, Saffet Murat; **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, İstanbul, Kanat
Yayınları, 3.baskı, 2005
- WRIGHT, Elizabeth; **Lacan ve Postfeminizm**, çev. Ebru Kılıç, İstanbul,
Everest Yayınları, 2002
- ZIZEK, Slavoj; **The Silent Partners**, London, Verso Press, 2006
- ZIZEK, Slavoj; **İdeolojinin Yüce Nesnesi**, çev.Tuncay Birkan, Metis
Yayınları, İstanbul, 2.baskı, 2004

ÖZET

YILDIRIM, Mustafa. Jacques Lacan ve Felsefesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Bu çalışma; yirminci yüzyılın ünlü düşünürlerinden olan Jacques Lacan'ın, düşünce tarihindeki yerini belirlemek için kaleme alınmıştır. Lacan, bilinçdışı ve dil konusunda önemli düşünceler öne sürmüştür. Bunun yanında; Lacan, psikanalizi bilimsel bir temele oturtmak için çok uğraşmıştır. Lacan göre; psikanaliz, bilinçdışının bilimidir. Bilinçdışı ile dil arasında da bir ilişkinin olduğunu vurgulamıştır. Lacan; bilinçdışının, dil gibi yapılandığını savunmuştur. Yani; dil, bilinçdışının varolma koşuludur. Dil; aynı zamanda, öznenin ortaya çıkmasını da sağlar. Öznenin ortaya çıkmasında "*Ayna Evresi*" önemlidir. "*Ayna Evresi*"yle; özne, aynadaki kendi imgesini "*Ben*" sanarak, sembolik düzene ilk adımını atar. "*Gerçek*" ile "*simge*" arasında bir bölünme söz konusudur. Lacan'a göre; "*Gerçek*", tam olarak ifade edilemez. Lacan düşüncesinde; semptom ile gösteren-gösterilen ilişkisi de önemlidir.

Anahtar Sözcükler

1. Bilinçdışı
2. Dil
3. Ayna Evresi
4. Gerçek
5. Semptom

ABSTRACT

YILDIRIM, Mustafa. Jacques Lacan and His Philosophy, Master of Philosophy Thesis, Ankara, 2010

This thesis is written to define the place of Jacques Lacan in History of Philosophy. Lacan asserts very important ideas about language and unconscious. In addition, Lacan struggles to locate the Psychoanalysis as a science. According to Lacan; pschoanalysis is the science of unconscious. Also, there is a relation between unconscious and language. Lacan asserts that unconscious structured like a language. So, language is the condition of the existence of unconscious. At the same time, language makes the subject to exist. “*The Mirror Stage*” is very important in the existence of subject. The subject enters to “*Symbolic Order*” by supposing his image “*I*” in the mirror. There is a separation between “*The Real*” and “*The Signifier*”. According to Lacan; “*The Real*” is never explained. The relation between “*symptom*” and “*Signifiant – Signifier*” is very important in thought of Lacan.

Key Words

1. Unconscious
2. Language
3. The Mirror Stage
4. The Real
5. Symptom